

KOULUVALINTAKULTTUURI OPETTAJIEN SILMIN

Johanna Salonen ja Nane Veijola

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO, Kasvatustieteiden yksikkö

Luokanopettaja

SALONEN JOHANNA & VEIJOLA NANE: Kouluvalintakulttuuri opettajien silmin.

Pro gradu -tutkielma, 88 sivua, 5 liitesivua

Toukokuu 2013

Tutkimuksessa tarkastellaan vanhempien tekemiä kouluvalintoja eli kouluvalintakulttuuria opettajien näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten opettajat kokevat kouluvalintakulttuurin ja sen mahdolliset vaikutukset kouluun. Pyrimme myös selvittämään, miten opettajien kokemukset kouluvalintakulttuurista heijastavat heidän oman koulun asemaa tässä valintojen verkostossa. Lisäksi tutkimme, näkevätkö opettajat kouluvalintailmiöllä olevan joitakin mahdollisuuksia tai uhkia.

Käytämme tutkimuksessa menetelmätirangulaatiota ja olemme siten hyödyntäneet tutkimuksessa sekä laadullista että määrällistä analyysiä. Lähestyneet aineistoa diskursianalyttisellä metodilla, jossa huomio keskittyy opettajien muodostamaan puheavaruuteen kouluvalintakulttuurista. Aineisto on kerätty Helsingin kaupungin alueelta kyselylomakkeella ja teemahaastatteluilla.

Aineistosta paikantui neljä diskurssia, jotka osoittavat pitkälti opettajien käymää keskustelua vanhempien tekemistä kouluvalinnoista ja kuvaavat siten opettajien kokemuksia kouluvalintakulttuurista. Nämä diskurssit muodostavat toisiaan seuraavan kehämäisen jatkumon, jossa imagon diskurssi seuraa segregaatien diskurssia ja segregaatien diskurssi vaikuttamisen diskurssia, joka puolestaan palautuu imagon diskurssiin. Neljäs, kaupunkirakenteen diskurssi määrittää edellä kuvattua diskurssien kehää ja on siten tämän puheavaruuden ydin.

Opettajat uskovat koulun maineen vaikuttavan suuresti vanhempien tekemiin kouluvalintoihin. Koulun status leimaa koulua ja aiheuttaa siten koulujen välille eriarvoistumista. Opettajat kokevat vaikutusmahdollisuutensa vanhempien tekemiin kouluvalintoihin melko niukkoina, mutta voivat auttaa valintaprosessissa tekemällä yhteistyötä kodin kanssa ja keskustelemalla, mikä olisi lapselle paras vaihtoehto. Toiminnallaan opettajat ja koulu voivat yrittää vaikuttaa koulun maineeseen. Sen sijaan kaupunkirakenne on suhteellisen pysyvä ominaisuus, joka määrittää niin koulun mainetta kuin segregoitumista sekä opettajien vaikutusmahdollisuuksia.

Suurin osa tutkimukseemme osallistuneista opettajista uskoo kouluvalintakulttuurista koituvan niin mahdollisuuksia kuin uhkia koulun toiminnan kannalta. Opettajien suhtautumiseen kouluvalintoihin kohtaan vaikuttaa nähdäksemme jonkin verran oman koulun asema. Mikäli koulu, jossa opettaja työskentelee, on suosittujen koulujen joukossa suhteessa kouluvalintoihin, näkee opettaja vanhempien tekemät kouluvalinnat positiivisemmassa valossa. Koulun kärsiessä oppilaskadosta, myös opettajan puhe kouluvalinnoista on sävyiltään kielteisempää painottaen enemmän kouluvalintakulttuurista seuraavia uhkakuvia.

Avainsanat: kouluvalintakulttuuri, segregatio, diskurssi, opettajan ammattipositio

UNIVERSITY OF TAMPERE

Faculty of Education / Department of Education

SALONEN JOHANNA & VEIJOLA NANE: Teachers' experiences about School-choice-culture

Masters Thesis, 88 p., 5 p. appendices

Science of education

May 2013

This research explores parental school choices, also known as school-choice-culture, from teachers' perspective. The aim of the research is to find out how the teachers experience the school-choice-culture and its possible effects on school. We also strive to find out how the experiences of the teachers reflect the status of their own school in this network of choices. In addition, we studied if the teachers find any possibilities or threats in this school-choice-phenomenon.

This research is qualitative and we have approached the material by discourse-analytical method, which focuses on the discursive space of the school-choice-culture created by teachers. The material was collected in Helsinki by questionnaire and theme-interviews.

In the material there were detected four discourses, which mainly determine teachers' discussions of parental school-choices and which therefore describe teachers' experiences of school-choice-culture. These discourses form a circular continuum, one discourse following the other, where the discourse of effect is followed by the discourse of segregation, which in turn is followed by the discourse of image, which returns to the discourse of effect. The fourth, the discourse of the town structure, determines the circle of the discourses described above and is therefore the core of this debate.

Teachers think the reputation of the school has a huge effect on parental school-choices. The status of the school labels it and causes therefore inequality. Teachers find their possibilities to affect parental school-choices quite scarce, but they can help in the process by co-operating the home and discussing, which would be the best option for the child. Teachers and the school may try to affect the reputation of the school. Instead, the town structure is relatively stable feature, which determines not only the reputation of the school, but also the segregation and the teachers' possibilities to affect.

The majority of the teachers participating in this research think the school-choice-culture will cause both possibilities and threats to the function of the school. It seems that teachers' attitudes to school-choices are somewhat influenced by the status of their own school. If the school where the teacher works is one of the popular schools, the teacher finds the school-choices in more positive light. Whereas, if the school is suffering from a loss of pupils, the teacher's talk about school-choices was more negative and emphasized the threats caused by school-choice-culture.

Keywords:

school-choice-culture, segregation, discourse, teachers profession position

Sisällysluettelo

1	Johdanto	6
2	Tutkimuksen taustaa.....	8
2.1	Suomalaisen, yhtenäisyyttä vaalivan peruskoulun rakentuminen	10
2.2	Oppilaan koulupaikan määrittäminen historian saatossa.....	11
2.3	Lähikouluperiaate suomalaisen peruskoulun rakentajana	12
2.4	Uusliberalismi koulutuspolitiikan uudelleen järjestäjänä	13
2.5	Kun vapaudesta tuli koulushoppailua	15
3	Kouluvalintakulttuurin tutkimus	20
3.1	Kouluvalintojen yleistyminen	20
3.2	Miksi kouluvalintoja tehdään?.....	21
3.3	Vanhempien suhtautuminen kouluvalintoihin	24
3.4	Kouluvalintojen rakenteelliset muodot	28
4	Tutkimuksen toteuttaminen.....	34
4.1	Kyselylomake	34
4.2	Haastattelut	35
4.3	Aineiston purku.....	35
4.4	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	37
5	Aineiston analyysi	39
5.1	Monivalintakysymysten tarkastelua.....	39
5.2	Diskurssianalyysi	43
5.3	Diskurssien muodostaminen	43
5.4	Imagon diskurssi	45
5.5	Segregaation diskurssi	51
5.6	Vaikuttamisen diskurssi	57
5.7	Kaupunkirakenteen diskurssi	63
6	Tulosten tarkastelua.....	67
6.1	Millaisena opettajat kokevat yleistyvän kouluvalintakulttuurin?	67
6.2	Millaisia mahdollisuuksia tai uhkia opettajat uskovat kouluvalintakulttuurin aiheuttavan koulun toiminnan kannalta?	69
6.3	Miten opettajien kokemukset kouluvalintakulttuurista heijastavat opettajan omaa roolia koulun kontekstissa?.....	70
6.4	Muita huomioita.....	71
6.5	Tutkimuksen luotettavuus ja etiikka	72
7	Lopuksi.....	75

Taulukot

Taulukko 1. Yhteenveto aiemmista tutkimuksista	32
Taulukko 2. Vastausvaihtoehdot vanhempien tekemiin kouluvalintoihin vaikuttavista tekijöistä	36
Taulukko 3. Painotetun opetuksen vaikutus kouluvalintoihin.....	37
Taulukko 4. Opettajien puheavaruudesta muodostamamme diskurssit ja niiden juonteet	44

Kuviot

Kuvio 1. Opettajien suhtautuminen lähikouluperiaatteeseen	40
Kuvio 2. Kouluvalintakulttuurin vaikutukset kouluun	41
Kuvio 3. Kouluvalintoihin vaikuttavat tekijät	42
Kuvio 4. Diskurssien muodostama kehä	68

1 JOHDANTO

Kouluvalintakulttuuri on muotoillut suomalaisen peruskoulun rakenteita kyseenalaistamalla lähikouluperiaatteen perustan. Vanhempien tekemät kouluvalinnat ovat yleistyneet sitten vuoden 1998, jonka jälkeen perusopetuslakiuudistus mahdollisti vanhemmille enemmän valinnanvapautta lapsen koulupaikan valinnassa (Perusopetuslaki 1998/21.8.1998.). Yksittäiset kouluvalinnat ovat verrattavissa luontaisen muuttoliikkeen synnyttämiin notkahduksiin oppilasmäärissä. Tilanne muuttuu muotoaan silloin, kun useampi saman asuinalueen vanhempi päätyy valitsemaan lapsensa koulupaikaksi jonkin muun kuin kunnan osoittaman lähikoulun. Tällöin kouluvalintakulttuurin vaikutukset kumuloituvat ja ilmiön seurauksista voi tulla kohtalokkaampia alueen lähikoulun kannalta, mikäli sieltä suunnataan muualle.

Kouluvalintakulttuuri ja siihen kytkeytyvät yhteiskunnalliset vaikutukset kiinnostivat meitä jo kandidaatin tutkielmassa. Tuolloin tutkimme vanhempien syitä valita lapselle jokin muu kuin lähikoulu. Aineistomme oli Opettaja Tv:n keskustelupaneeli ”Mistä on kysymys koulushoppailussa” sekä Helsingin Sanomien artikkelista ”Moni vanhempi karttaa lähikoulua Helsingissä” virinnyt laaja nettikeskustelu. Paikansimme aineistoista 6 erilaista diskurssia, joiden kautta koulushoppailusta käytävään keskusteluun osallistuttiin: monikulttuurisuuden diskurssi, ennakkoluulojen diskurssi, segregaaation diskurssi, hyvän vanhemmuuden diskurssi, tavallisen hyvän lähikoulun diskurssi ja kriittinen diskurssi. Aineiston perusteella monikulttuurisuuden ja ennakkoluulojen diskurssit määrittivät eniten vanhempien tekemiä kouluvalintoja.

Kouluvalintakulttuuri heijastaa nähdäksemme jotain vallitsevasta ajasta ja jälkimodernista yhteiskunnasta. Kouluvalintakulttuurin globalisoituminen ja sen rantautuminen Suomeen on ilmiönä kiinnostava, sillä valintakulttuuri on uskoaksemme matkustanut uusliberalistisen koulutuspolitiikan siivellä kuin itsestään ja raivannut tiensä suomalaisen peruskoulun rakenteisiin. Kouluvalintakulttuuria on ollut havaittavissa jo useamman vuoden ajan, mikä kuvaa nähdäksemme ilmiön volyyymiä. Kouluvalintakulttuurin enustamattomuus ja siitä kumuloituvat mahdollisuudet ja uhkat koulun toimintakulttuurin kannalta on mielestämme tärkeä ja ajankohtainen tutkimuskohde ilmiön näkyväksi tekemisen kannalta. Kouluvalintakulttuurin synnyttämiin ongelmiin tai mahdollisuuks-

siin on monimutkaisempaa tarttua ja keksiä ratkaisumalleja ellemmme ole tietoisia ilmiön perusominaisuuksista ja sen yhteiskunnallisista vaikutuksista.

Kouluvalintakulttuuri korostaa vanhempien roolia aktiivisina toimijoina. Valinnan mahdollisuuksien lisääntyttyä sitten 90-luvun, voi moni vanhempi olla halukas myös käyttämään tarjottua mahdollisuutta valinnan itseisarvon vuoksi. Kiinnostunut ja valveutunut vanhempi voi kokea toimivansa lapsen parhaaksi valitessaan lapselle juuri jonkun tietyn koulun. Tähän saakka kouluvalintakulttuuria on tutkittu paljon vanhempien näkökulmasta valottaen kouluvalintaan johtaneita syitä ja kouluvalintakulttuuria itse ilmiönä sen sijoituessa maamme suurimpiin kaupunkeihin. Nähdäksemme tähänastiset tutkimukset ovat jättäneet pimentoon erään keskeisen toimijakunnan, joiden työnkuvaan kouluvalintakulttuuri voi heijastua. Näemme opettajien äänen esiin nostamisen tärkeänä osana kouluvalintakulttuurin tarkastelua, jotta ilmiön kokonaisvaltaisuus ja sen vaikutusmekanismit jäsentyisivät yhteiskunnallisessa keskustelussa. Olemme kiinnostuneita selvittämään, miten opettajat kokevat yleisen kouluvalintakulttuurin. Lisäksi olemme kiinnostuneita selvittämään heijastuvatko yleistyneet kouluvalinnat opettajan työnkuvaan tai opettajan omaan asemaan koulun keskeisenä toimijana. Suuntaamalla kouluvalintakulttuurin tarkastelun opettajiin ja heidän kokemuksiinsa uskomme tavoittavamme kouluvalintakulttuurin moniulotteisia merkityksiä ja vaikutuksia koulun toiminnan sekä yhteiskunnan kannalta.

Käytämme tutkimuksessa termiä kouluvalintakulttuuri kuvaamaan vanhempien vapaiden kouluvalintojen luomaa monisyistä verkostoa koulun toiminnan ja ympäröivän yhteiskunnan kannalta. Kouluvalintoja on haastavaa tarkastella kontekstistaan irrallisena ilmiönä niiden kiinnittyessä vahvasti yksilöiden sosioekonomiseen taustaan ja henkilökohtaisiin uskomuksiin sekä ympäröivään yhteisöön. Sen vuoksi kouluvalintakulttuuri sanana on mielestämme kattava kokoamaan useiden tekijöiden vaikutteita yhdeksi yläkäsitteeksi, jota ympäröi aktiivisessa vuorovaikutuksessa oleva erilaisten syy-seuraus – suhde tekijöiden vyöhyke.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Neljä viidestä päätyy lähikouluun Helsingissä, mutta jopa joka viides lapsi aloittaa koulupolkinsa jossain muualla kuin lähikoulussa. Helsingissä aloittaa koulutaipaleen syksyllä 2013 5400 lasta. Niistä siten noin tuhat päätyy muualle kuin kunnan osoittamaan lähikouluun. Helsingin tapauksessa kouluvalintakulttuurin tekevät mahdolliseksi kaupungin tiheä kouluverkko sekä erikoiskoulujen määrä, joiden perässä moni vanhempi saattaa päätyä valitsemaan jonkun muun kuin oman lähikoulun. (Keränen 2013, www.) Vaikka laaja-alainen opetustarjonta ja erilaiset erikoistumisvaihtoehdot selittävät vanhempien halua tehdä kouluvalinta, on nähdäksemme aiheellista kysyä, mitä muuta vanhempien tekemät kouluvalinnat heijastavat. Joka viidennen 7 -vuotiaan sijoituessa muualle kuin oman asuinalueensa lähikouluun, voidaan kouluvalintakulttuurin sanoa olevan aktiivista ja jopa vilkasta Helsingissä.

Suomalainen koulutuspolitiikka on muuttunut viimeisen parinkymmenen vuoden ajan todella voimakkaasti. Lähikouluperiaate ei enää yksin määritä kansallista peruskoulujärjestelmäämme, sillä vanhempien vapaat kouluvalinnat ovat muovanneet suomalaista koulukulttuuria. Risto Rinteen mukaan eräs keskeinen muutos on ollut perusopetuksen koulupiirijaosta luopuminen ja lähikouluperiaatteen himmeneminen (Rinne 2011, www). Yhä useampi vanhempi on alkanut pohtia lapsensa koulupaikan hakemista jostain muusta kuin kunnan osoittamasta lähikoulusta. Vanhempien vapaat kouluvalinnat ovat yleistyneet sitten vuoden 1998, jolloin Perusopetuslain uudistuttua määritettiin, että kunnalla tulee olla velvollisuus osoittaa oppilaalle opetuspaikka lähikoulussa, mutta vanhemmilla on myös oikeus hakea lapselleen koulupaikkaa jostain muusta kuin kunnan osoittamasta lähikoulusta (Perusopetuslaki 628/1998, 6 §; 28 §). Kouluvalintojen yleistyminen on lanseerannut julkiseen keskusteluun koulushoppailun termin, jolla kuvastetaan vanhempien aktiivista roolia koulumarkkinoilla. Kun valinnanvapaus on annettu, on yhä useampi vanhempi valmis sitä myös käyttämään. Internetin keskustelupalstat kuohuvat mielipiteitä keväisin, jolloin tulevan ”ekaluokkalaisen” vanhemmille kouluun hakeutuminen on ajankohtaista. Kouluista esitetään kuvauksia niin maahanmuuttajien kuin erityisoppilaiden määrää sivuten. Mielikuvia välitetään ja tuotetaan sosiaalisen median ja keskustelupalstojen kautta myös lukuisilla muilla perusteilla, joista osa voi olla täysin kuulopuheisiin perustuvaa.

Vaikka vapailta kouluvalinnoilla voidaan tukea lapsen yksilöllistä kasvua ja kehitystä vanhempien valitessa lapselleen esimerkiksi painotettua opetusta tarjoavan koulun, on kouluvalintojen havaittu synnyttävän samalla myös eriytymistä oppilaiden ja koulujen välillä. Ongelmana on, että yhteiskunnassa tapahtuva eriytyminen kumuloituu tietyillä alueilla selkeämmin ja sen myötä eriytyminen koituu myös todennäköisemmin tiettyä sosioekonomista luokkaa kuormittavaksi, jos eriytymistä alkaa tapahtua monella elämän osa-alueella. Yhteiskuntatieteiden tutkija Reetta Muhonen huomauttaakin, että mitä laaja-alaisemmin yhteiskunnan polarisoitumisesta uutisoidaan eri aspekteista, sitä kirjavamman sävyn perinteisenä pidetty suomalaisten yhtenäinen kulttuuri saa. Tämän myötä herääkin kysymyksiä kehitykseen johtavista syistä ja tulevaisuuden suunnasta. Muhonen pohtiikin, että onko vallitsevassa yhteiskunnan polarisaatioissa kyse 90-luvun laman jälkiseuraamuksista. Osittain uutisointikin on lisääntynyt kuluneina vuosikymmeninä roimasti, mutta Muhosen mukaan on relevanttia kysyä, onko yhteiskunnan polarisoitumisessa kyse koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuuskehityksen muutoksista. (Muhonen 2013, [www.](#)) Selvää on, että koulu hyvinvointiyhteiskunnan vahvana instituutiona ja kehityksen mahdollistajana, on osa yhteiskunnan polarisaatiokehityksen palapelissä. Täten voidaan sanoa, että vanhempien vapaat kouluvalinnat ovat niitä tekijöitä, jotka mahdollistavat koulujen polarisaatiokehityksen.

Koulujen ja oppilaiden keskinäinen eriarvoistuminen palauttaa keskustelun tasa-arvon rakentumiseen ja sen ylläpitämiseen yhteiskunnassa. Kalalahti ja Varjo erottavat tasa-arvon käsitteestä neljä erilaista tasoa, joiden myötä he ilmentävät oppilaiden sijoittumisen ja valikoitumisen muotojen heijastamia muutoksia koulutusmahdollisuuksien tasa-arvon käsitteen rakentumisesta ja tulkinnoista yhteiskunnassa. Ensimmäinen taso kuvastaa koulujärjestelmämme muuttumista rinnakkaiskoulujärjestelmäksi, jossa mahdollisuuksien tasa-arvo avasi nimellisesti kaikille vapaan pääsyn koulutukseen. Mahdollisuuksien tasa-arvon ideaalia kuvaa konservatiivinen tasa-arvokäsite. Yhtenäiskoulujärjestelmään siirtyminen sen sijaan toi mukanaan liberaalin näkemyksen tasa-arvosta. Liberaalin tasa-arvonäkemyksen myötä muodolliseen koulutuksen avautumisen tasa-arvoon liittyi ihanne oikeudenmukaisesta mahdollisuuksien tasa-arvosta, mikä pyrkii aidosti häivyttämään yksilön taustojen vaikutuksen koulutukseen pääsyyn ja siihen valikoitumiseen. Kolmatta tasoa kuvaa yhteiskuntapolitiikan ja koulutusmahdollisuuksien oikeudenmukaisuuskäsitteiden kombinaatio. Radikaalit näkemykset tasa-arvosta pyrki-

vät vahvistamaan koulutuksen todellista tasa-arvoisuutta, jota kuvataan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ihanteella. Viimeisen tason rakentavat yksilön koulutukselliset oikeudet ja mahdollisuuksien tasa-arvo. (Kalalahti & Varjo 2012.) Vallitseva aika ilmentää uusliberalistisille koulutuspolitiikalle ominaisia piirteitä, joiden myötä voidaan koulutuksellisen tasa-arvon todeta olevan jatkuvassa liikkeessä. Koulutuksellisen tasa-arvon uusimmat sävyt heijastavat viitteitä rinnakkaiskoulujärjestelmän aikaisesta mahdollisuuksien tasa-arvon käsitteestä, jossa teoriassa kaikille on taattu samanlaiset oikeudet koulutukseen pääsyyn, mutta tosiasiallisesti esimerkiksi Helsingissä kaupunkirakenteen muodostaessa vahvan kytköksen kouluvalinnan mahdollisuuksiin, eivät kouluvalinnat todellisuudessa ole kaikkien saatavilla. Tämä tekee mahdollisuuksien tasa-arvosta näennäisen.

2.1 Suomalaisen, yhtenäisyyttä vaalivan peruskoulun rakentuminen

Suomalainen peruskoulu täytti syksyllä 2012 40 vuotta. Kun valtio päätti 1972 uudistaa koulujärjestelmää saattaen kaikenlaiset oppijat samaan opetusahjoon, kuului silloisessa Suomessamme erilaisia epäilyksiä moisen järjestelmän toimivuudesta. Uuden peruskoulun lähtöajatus oli tasa-arvoisen koulutuksen tarjoaminen kaikille, mikä herätti rinnakkaiskoulujärjestelmän kannattajissa vastarintaa. Ennen vuotta 1972 oppilaat jakautuivat kahteen kouluun; kansakoulun jälkeiseen oppikouluun, joka avasi tiet lukioihin ja korkeakouluihin, sekä kaksivuotiseen kansalaiskouluun, josta saattoi jatkaa vain ammattikouluun. Rinnakkaiskoulujärjestelmä oli jo lähtökohtaisesti oppilaita ja perheitä segregoiva; useat oppikoulut olivat yksityisiä ja siten maksullisia eikä kaikilla ollut varaa kustantaa jälkikasvunsa koulunkäyntiä. Niinpä varattomampien perheiden lapset päätyivätkin usein kansalaiskouluun ja ne, joilla oli varaa tai jotka olivat paremmassa yhteiskunnallisessa asemassa, huolehtivat siitä, että heidän lapsensa olisivat oppikoulujen ovilla. (Lampinen 1998.)

Ei siis ihme, että peruskoulun ajatusta pidettiin joidenkin keskuudessa täysin vieraana ajatuksena, olihan rinnakkaiskoulujärjestelmä palvellut kansakuntaamme aina neljän vuosikymmenen ajan ennen uudistuspaineita. Etenkin ne, joilla oli varaa ja mahdollisuuksia turvata lapsen koulunkäynti aina korkeakoulutasolle asti, eivät kokeneet muutosta kovinkaan tärkeänä, koska eriarvoisuus ei kosketanut heitä samalla tavoin kuin se kosketti niitä, joilla valinnanmahdollisuuksia ei ollut. Peruskoulun ilmaantumista epä-

röivät keskiluokan ja ylemmän keskiluokan lisäksi myös oppikoulujen opettajat. Heidän näkökulmastaan oppilasaineksen muuttuminen heterogeenisemmäksi teki opetustyön vaativammaksi. Opetussuunnitelman mukaiset asiat olisi saatava uudessa peruskoulussa opetettua myös kaikkein heikoiten menestyville oppilaille. (Lampinen 1998.)

Peruskoulun rakentamista varten perustettiin peruskoulukomitea, jossa oli yhteensä 17 jäsentä. Komitean puheenjohtajana toimi silloinen opetusministeri Reino Oittinen. Komitean mukaan kaikilla lapsilla tuli olla oikeus ja mahdollisuus edellytystensä mukaiseen peruskasvatukseen asuinpaikasta tai vanhempien varallisuudesta riippumatta. Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus voitiin komitean mukaan saavuttaa saattamalla koko ikäluokka tehokkaan koulutuksen piiriin. (Nurmi 1989, 101–102.)

2.2 Oppilaan koulupaikan määrittäminen historian saatossa

1800-luvun lopulla Suomen kunnat jaettiin koulupiireihin. Tällä velvoitettiin kuntia perustamaan kansakouluja. Koulupiirijakojen tehtävänä oli oppivelvollisuuden varhaisina vuosina myös turvata se, ettei oppilaan koulumatkaksi kertyisi yli 5km yhdensuuntaiseksi koulumatkaksi. Suomalaiset lapset jakautuivat pitkälti vanhempien yhteiskuntaluokan perusteella eri kouluihin; tavallisesti osa yläluokan lapsista kävi yksityiskouluja siinä missä työväen lapset marssivat kansakouluun. Toisen maailmansodan jälkeen yhä suurempi joukko erilaisista lähtökohdista tulevia oppilaita jakautui kansakouluihin koulupiiriin mukaisesti. Oppilaan koulupiiri määrittyi huoltajan asunnon tai työpaikan perusteella. Jo tuolloin oppilaalla oli oikeus hakeutua muuhunkin kuin koulupiiriin osoittamaan kouluun, mutta hakeutuminen toiseen kouluun ei saanut aiheuttaa muutoksia opettajien viroissa tai koulutiloissa. (Seppänen 2006, 70.)

Koulupiirit ovat historian saatossa muovanneet kaupunkien ja pitäjien kouluverkkoa pyrkien tasapainottamaan koulujen oppilasmääriä. Vaikka rinnakkaiskoulujärjestelmä sai 1970-luvulla väistyä peruskoulun tieltä, jäivät koulupiirit edelleen voimaan suorittamaan aiempaa tehtäväänsä. Peruskoulun lainsäädäntö mahdollisti koulupaikan hakeamisen myös koulupiiriin ulkopuolisesta koulusta, mikäli muutos ei aiheuttanut jo edellä kuvattuja kansakoulun lainsäädännössä määriteltyjä muutoksia. Tähän lisättiin myöhemmin maininta opetusryhmien koosta: oppilaan sijoittuminen muualle kuin oman koulupiiriin kouluun ei saanut aiheuttaa muutoksia opetusryhmien koossa. Toissijaiseen kouluun hakeutumista määriteltiin melko tiukasti vielä 1980-luvulla. Kun aiemmin pe-

rusopetuslaki sisälsi maininnan, että oppilas voi hakeutua koulupiirin ulkopuoliseen kouluun ”pätevästä syystä”, oli sanamuoto tehostunut 80-luvun alkupuolella ”erityisestä syystä”. Viimeisen muotonsa tämä kohta sai, kun lainsäädäntöön kirjattiin koulupaikan hakemisen yhteyteen ”oppilaan terveydentilaan liittyvästä syystä”. Näin ollen vielä kolme vuosikymmentä sitten kouluvalinnat olivat tiukasti valtiovallan taholta kontrolloituja. 1980-lopulla alkanut valtion hallinnan hajauttaminen johti kouluvalintapolitiikkaa vapaampaan suuntaan. 90-luvun alussa tehtiin pieniä lakiuudistuksia, jotka loivat kunnille kasvavia mahdollisuuksia määrittellä koulupiirijakoja ja monipuolistaa koulujen opetustarjontaa. (Seppänen 2006, 70–71.) Sitten perusopetuslakiuudistus 1998 mahdollisti perheille vapaammat mahdollisuudet oppilaan koulupaikan hakemisessa.

2.3 Lähikouluperiaate suomalaisen peruskoulun rakentajana

Lähikouluperiaate on tunnetusti ollut Suomen koulutuspolitiikan vahva kivijalka. Lähikoulua voidaan pitää ensisijaisena oppilaan koulupaikan vaihtoehtona, koska se on kunnan määrittämä. Kaikki vanhemmat eivät kuitenkaan halua lastaan alueensa omaan lähikouluun. Syinä voivat olla muun muassa lyhyempi matka johonkin toiseen kouluun, painotettu opetus jossakin oppiaineessa tai vanhempien halu välttää lähikoulua erinäisistä syistä. Kouluvalinnalla tarkoitamme tutkimuksessa sitä, kun lapsen vanhemmat päätyvät valitsemaan lapsen koulupaikaksi jonkin muun, kuin kunnan osoittaman lähikoulun.

Tällaisessa tapauksessa vanhempi voi siten hakea lapselle koulupaikkaa jostakin toisesta koulusta: joko oman kunnan sisä- tai ulkopuolelta. Toissijaiseen kouluun oppilaalla ei ole suoranaista oikeutta, vaan sitä edeltää huoltajan laatima hakuprosessi, jossa kouluun hakeutumista perustellaan. Tällaisiin kouluihin oppilaalla ei ole opetushallituksen mukaan subjektiivista oikeutta. (Lahtinen 2011, 70.) Tämän lisäksi vanhempi voi hakea lapselleen perusopetuspaikkaa koulusta, joka antaa painotettua opetusta jossakin oppiaineessa. Hakua edeltää usein oppilaan taipumuksia mittaava koe painotetusta oppiaineesta. Tässä tapauksessa opetuksen järjestäjällä on oikeus päättää ne periaatteet, joiden perusteella oppilaita valitaan painotettua opetusta antavaan kouluun. Näissä molemmissa vaihtoehdoissa opetuksen järjestäjä voi velvoittaa, että huoltaja kustantaa ja järjestää oppilaan koulukuljetuksen, koska kyseinen opinahjo ei ole oppilaan ensisijainen. (Lahtinen 2011, 70.) Vaikka painotettu opetus voi olla syy koulupaikan hakemiseen toissijai-

sesta koulusta, voi se olla myös eräänlainen väline tai keino välttää lähikoulua, sillä läheskään kaikilla suurimpien kaupunkien kouluilla ei ole resursseja tarjota painotettua opetusta.

Lähikoulun ulkopuoliset vaihtoehdot voidaan teoriassa nähdä olevan jokaisen kouluvalintaa pohtivan vanhemman ulottuvilla. Näin ei kuitenkaan välttämättä aina käytännössä ole, sillä esimerkiksi Lapin läänissä on kuntia, joissa koulujen väliset etäisyydet voivat olla peräti yli sata kilometriä. Nämä maantieteelliset ja alueelliset seikat kohdistavat koulushoppailun kulttuurin maamme etelä- ja keskiosiin. Pohjoisessa ja haja-asutusalueilla ei vanhemmilla välttämättä ole edes käytännössä mahdollisuutta valita koulua, vaikka vanhemmat haluaisivatkin hakea lapselleen koulupaikkaa sellaisesta koulusta, jossa tarjotaan painotettua opetusta. Mahdottomaksi tämän saattavat tehdä muun muassa liian pitkät koulumatkat ja niistä aiheutuvat kustannukset.

Kouluvalintakulttuurin tarkastelussa huomio suunnataan helposti painotettua opetusta ja erikoistumisvaihtoehtoja tarjoaviin kouluihin. Tässä näkökulmassa vanhempien tekemä kouluvalinta suuntaa yleensä nimenomaan lähikoulusta pois. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että lapsen saattaminen lähikouluun on myös valinta. Osalle vanhemmista lähikoulun valinta voi olla tiedostamaton ja siten automaattinen valinta, kun taas toiset tekevät valinnan tietoisesti. Sama tekijä voi olla toisille vanhemmille syy laittaa lapsi johonkin muuhun kuin lähikouluun, tai juuri se tekijä, miksi taas toiset vanhemmat haluavat valita lapselleen lähikoulun. Esimerkiksi lähikoulun maahanmuuttajien runsas määrä voi olla toiselle perheelle syy, miksi lapsi halutaan toiseen kouluun, kun taas toinen perhe arvostaa monikulttuurisuutta ja haluaa suoda lapselleen mahdollisuuden kasvaa rikkaassa ja monikulttuurisessa ympäristössä. Toiset perheet mieltävät monikulttuurisen ympäristön tarjoavan eväitä kasvattaa lapsesta kansainvälinen yksilö.

2.4 Uusliberalismi koulutuspolitiikan uudelleen järjestäjänä

Jälkitekollisessa yhteiskunnassa monet julkiset instituutiot ovat joutuneet rakentumaan uudelleen. Myös koulutuspolitiikka ja sitä myötä koulu instituutiona ovat jatkuvassa, dynaamisessa liikkeessä. Kun oppivelvollisuuskoulukoulujärjestelmä pyrki takaamaan kaikille oppilaille tasa-arvoisen mahdollisuuden koulunkäyntiin oppilaan omista kyvyistä, varallisuudesta tai sosiaalisesta asemasta huolimatta, on ajatus koulutuksellisesta tasa-arvosta joutunut tekemään tietä uusliberalismin luomalle markkinakulttuurille, jos-

sa koulutuksen käyttäjät ovat markkinoiden asiakkaita ja koulutuksen toteuttaja palvelun tarjoaja. (Kivirauma 2001, 73–74.) Uusliberalismin heijasteet ovat läpäisseet koulun toimintakulttuurin; koulut ovat keskeinen osa uusia koulutuspolitiikan markkinoita, joissa oppilaat ja heidän vanhempansa nähdään asiakkaina ja koulut näiden kuluttajien palvelijoina (Hilpelä 2004, 60).

Kauttaaltaan koulun perustehtävien voidaan sanoa olevan murroksessa. Uusliberalismi ei painosta koulua enää koulun sisäisen pedagogiikan kehittämiseen, vaan koulu joutuu olemaan avoin ympäröivälle yhteiskunnalle, jonka markkinoilta nämä niin kutsutut asiakkaat kouluun saapuvat. Kysynnän ja tarjonnan kulttuuri saattaa koulut markkinointitilanteeseen, jossa koulun on kilpailtava opettajilla, opetussuunnitelmalla, opetuksen tasolla ja erilaisilla erikoistumisvaihtoehdoilla (Hilpelä 2004, 60). Uusliberalismin siivittämällä koulutusmarkkinoilla oppilaat ja heidän vanhempansa nousevat kilpailun keskiöön. Kouluvalintakulttuurin vapauduttua Suomessa perusopetuslakiuudistuksen myötä 90-luvun lopussa, on vanhemmista tullut koulutuspolitiikan kilpailukentillä aktiivisia toimijoita. Tämä saattaa vanhemmat tilanteeseen, jossa perheillä on oltava kykyä ja taitoa valita lapselleen koulu, joka voi tarjota tälle parhaimmat mahdollisuudet jatkokoulutusta ja työmarkkinoita silmällä pitäen. Eli toisin sanoen vanhempien tulee olla valppaita, jotta he osaisivat tehdä niitä valintoja, jotka takaisivat lapselle menestyksen. Kivirauman mukaan tulevaisuudessa menestyneet ja syrjäytetyt tulevat jakautumaan toimijoiden, tässä tapauksessa vanhempien, valintojen kautta. (Kivirauma 2001, 82.) Koulut puolestaan elävät oppilasmääristä. Jokaisen oppilaan ja sitä myötä kokonaisen koululuokan voidaan sanoa olevan koululle työllisyyskysymys. Tämä palauttaa keskustelun koulujen keskinäisestä kilpailusta alkuasetelmiin. Jotta koulu pärjää uudenaikaisilla markkinoilla, täytyy sen olla valmis markkinoimaan itseään sekä panostamaan niin imagoon kuin erilaisiin erikoistumisvaihtoehtoihin.

Uusliberalismi vaikuttaisi tulleen jäädäkseen koulutuspolitiikkaan, tai ainakin sitä on hyvin vaikeaa enää kitkeä sieltä kokonaan pois. Miten sitten uusliberalismin heijasteet tulevatkaan muuttamaan koulujen toimintakulttuuria? Kilpailusta aiheutuneita seurauksia on jo nähtävissä: koulut joutuvat kamppailemaan suosiostaan ja vanhemmat joutuvat omaksumaan roolinsa palveluiden käyttäjinä, valitsijoina.

Kouluinstituutioon kohdistetut vaatimukset määrittävät koulujen kehittämisspyrkimyksiä ja niiden suuntaa. Hilpelän (2004) mukaan tämä johtaa siihen, että pedagogisen kehittämisen sijaan keskitytään yhä enemmän siihen, että luodaan koululle myönteisiä mielikuvia. Koulu siis markkinoi itseään sopivalle kohderyhmälle. Koulujen markkinointi muuttaa koulun perinteistä toimintaideaalia, pedagogiaa ja sen kehittämistä. Kilpailu alueen parhaimman koulun maineesta vie koulun resursseja pedagogian kustannuksella. Tällaisesta kilpailusta seuraa eittämättä koulujen välisen eriarvoistumisen lisääntymistä. Tässä eloonjäämiskamppailussa voittajia ovat ne koulut, jotka onnistuvat saamaan kohderyhmänsä mukaisia oppilaita, mutta samalla myös oppilaat ovat voittajia läpäistyään koulun seulan. Häviäjiksi voidaan nimetä ne oppilaat, jotka koulun suorittaessa valintaa ovat taustatekijöiltään sopimattomia. (Hilpelä 2004, 61.) Seurauksena todennäköisesti on, että kilpailusta pudonneet oppilaat ajautuvat niihin lähikouluihin, joita yhteisössä pidetään heikkotasoisina tai huonomaineisina. Tässä kilpajuoksussa segregoituvat oppilaiden lisäksi myös koulut, jotka ajautuvat valintapolitiikassa erilaisiin paremmuudentasoihin. (Salonen & Veijola 2012.)

Uusliberalistinen koulutuspolitiikka muokkaa ja uudelleen rakentaa koulujen toimintakulttuureja. Siksi on nähdäksemme aiheellista esittää asia myös toisin päin: Onko niin, että uusliberalismi tekee pikemminkin ymmärrettäväksi koulujen nykyisen kilpailu- ja markkinakulttuurin? Tällä tarkoitamme, että voidaanko uusliberalistisen koulutuspolitiikan sanoa olevan jo koulujärjestelmämme perustaa. Mikäli näin on, ei uusliberalismi jäisi vain eräänlaiseksi ajankuvaksi, vaan olisi kiinteä osa koulujärjestelmän ydintä. Sitä koulujen keskinäinen kilpailu ja paremmuuden osoittaminen vanhemmille olisi todennäköisesti pysyvä toimintatapa koulutuspolitiikassa. Osa vanhemmista vaikuttaisi jo omaksuneen roolinsa valitsijana, asiakkaana. Tällöin vanhemmat voivat kokea valinnan oikeudekseen ja jopa velvollisuudekseen, jonka avulla he pyrkivät vaikuttamaan lapsensa elämään parhaimmiksi katsomillaan valinnoilla. (Salonen & Veijola 2012.)

2.5 Kun vapaudesta tuli koulushoppailua

Kun perustuslakivaliokunta päätti vuoden 1998 perusopetuslaki uudistuksessa vapauttaa kouluvalinnat, heräsi monessa perheessä uudenlainen kiinnostus kouluja kohtaan. Annettua valinnan mahdollisuutta haluttiin luonnollisesti hyödyntää ohjaamaan oman lapsen koulupolkua mahdollisimman suotuisaksi. Koulutuspolitiikan kehityskulun myötä

Suomeen rantautunut kouluvalintakulttuuri, on saanut yhä useamman vanhemman pohtimaan lapsensa opinahjoa. Valintakulttuuri on tavoittanut erityisesti suuret kaupungit, joissa valinnan mahdollisuuksia on enemmän kuin pienemmissä kunnissa. Kouluvalinnoista on alettu käyttämään jopa termiä koulushoppailu, jolla kuvastetaan vanhempien roolia aktiivisina valitsijoina ja kuluttajina (ks. Poikolainen 2011).

Kouluvalintakulttuuri – ajan kuvako?

Vanhempien kouluvalinnat ovat horjuttaneet perinteistä lähikouluperiaatetta kuluneiden vuosien aikana. Se miksi kouluvalintakulttuurista ja sen seurauksista on keskusteltu viime vuosina niin paljon yhteiskunnassa ja eri medioissa, juontaa nähdäksemme juurensa yhtenäisestä peruskoulujärjestelmästä. Tasavertainen, maksuton kaikille avoin peruskoulu, jota lähikouluperiaate on raamittanut vuosien ajan, on ollut pitkään Suomessa vallitseva koulukulttuurin tila. Peruskoulu on toiminut ponnistuslautana koulutukseen tarjoten lapsille ja nuorille hyvät perusvalmiudet jatkokoulutukseen. Meillä Suomessa ei ole totuttu yksityiskoulujärjestelmään, koska yksityiskoulut edustavat kouluverkostossamme vain marginaalia. Näitä ovat lähinnä kristilliset koulut ja steinerkoulut. Kouluvalinnoista käytävä keskustelu on noussut päivänpolttavaksi aiheeksi niin valintaa pohtivien vanhempien kuin poliitikkojenkin keskuudessa. Asia on saanut laajasti kannanottoja eri poliittisten puolueiden piireissä. Vielä heinäkuussa 2012 opetusministeri Jukka Gustafsson ei nähnyt tarpeellisuutta rajoittaa vanhempien nykyistä valinnanmahdollisuutta koulujen suhteen. Silti opetusministeri tiedosti ja uskoi vapaiden kouluvalintojen vaikuttaneen koulujen välisiin tasoeroihin. Gustafsson ei uskonut, että vanha koulupiirikäytäntö oppilaiden koulupaikan määrittäjänä ratkaisi nykyistä ongelmaa. Sen sijaan Gustafsson näki, että valtionosuusjärjestelmää tulisi uudistaa siten, että heikompien asuinalueiden koulut saisivat lisävustusta. (Ranta 2012.) Kuitenkin jo syyskuussa 2012 opetusministeri oli Helsingin Sanomien julkaisussa huolissaan suomalaisen peruskoulun hajoamisesta. Gustafsson perustelee kouluvalintapolitiikkaa samoilla argumenteilla kuin heinäkuussakin, mutta tässä julkaisussa hän mainitsee, ettei näe hyvänä koulujen välisten painotusten voimistamista. Tämä lisäisi Gustafssonin mukaan eriarvoistumista. (Salminen 2012, www.)

Vanhempien vapaista kouluvalinnoista on esitetty runsaasti näkökulmia niin puolesta kuin vastaan. Opetushallituksen pääjohtaja Aulis Pitkälä kannattaa kouluvalintojen ra-

joittamista, jotteivät koulujen väliset tasoerot pääsisi kasvamaan liian suuriksi. Pitkälän mukaan lähikoulun laadusta tulisi pitää hyvää huolta. (Liiten 2012.) Tähän huoleen ollaan Gustafssonin mukaan vastaamassa valtionavustuksilla. Opetusministeriössä on ryhdytty ripeisiin toimiin koulujen välisten erojen kaventamiseksi. Ministeriö on antanut haettavaksi 83 miljoonaa euroa opetusryhmien pienentämiseen ja koulujen välisten tasoerojen supistamiseen. Gustafssonin mukaan avustusta nimenomaan ryhmäkokojen pienentämiseen voidaan nyt ensimmäistä kertaa kohdentaa kouluille, jotka toimivat haasteellisessa toimintaympäristössä. Myös kunnille ministeriö on antanut ensimmäistä kertaa haettavaksi yhteensä 23 miljoonaa euroa kohdennettavaksi haasteellisemmassa toimintaympäristössä toimiville kouluille. (Verkkouutiset 6.10.2012.)

Keskustelu kouluvalintapolitiikasta ulottuu laaja-alaisesti koko yhteiskuntaan. Yksilön valinnoista tulee koko yhteisöä määrittäviä tekijöitä, jos kouluvalinnan tekee kovin moni saman asuinalueen vanhempi. Tämä alkaa väistämättä näkyä koulujen tasossa. Parhaimpien ja heikoimpien koulujen väliset erot oppimistuloksissa vastaavat PISA-tutkimuksen mukaan jo peräti 2,5 vuoden oppimista (Ranta 2012). Risto Rinteen mukaan perimmäinen syy näiden ”kahden kerroksen koulujen synnylle on kuntien asuntopolitiikka. Maahanmuuttajaperheet asutetaan tavallisesti kuntien vuokra-asuntoalueille, jolloin he valikoituvat oman alueensa lähikouluun. Kyse ei Rinteen mukaan ole maahanmuuttajaperheiden kohdalla tietoisesta kouluvalinnasta, sillä heille se on ainut vaihtoehto. Esimerkiksi Turussa lähes puolet kaupungissa asuvista maahanmuuttajista asuu vuokrataloissa. Rinne on erityisen huolissaan siitä, että Suomessa tällainen keskittyminen on kuntien puolelta ylipäättään tehty mahdolliseksi. Rinne muistuttaakin, että maailmalta löytyy lukuisia esimerkkejä siitä, mihin erilaisiin sosiaalisiin ongelmiin maahanmuuttajien eristäminen omiin ghettoihinsa voi johtaa. Keskittymisestä aiheutuvat ongelmat ja sopeutumattomuus heijastuvat ensimmäisinä suomalaisiin kotouttamisen instituutioihin, kuten kouluun. (Rinne 2011, www.) Myös Rimpelä ja Bernelius tuovat esiin saman yhteiskunnallisen huolen metrOP-tutkimuksensa (2010) kautta. Rimpelä ja Bernelius näkevät sosiaalisten ongelmien olevan selkeästi alueellistumassa. Maahanmuuttajataustainen väestö vaikuttaisi kasautuvan alueille, joilla koulutustaso ja tulotaso ovat keskimääräistä alhaisempia ja työttömyys keskimääräistä yleisempää. Helsingissä ja Espoossa on peruskoulujen välillä oppimistuloksissa mittavia eroja. Näiden tärkein yksittäinen selittäjä näyttäisi olevan vanhempien koulutustaso. (Rimpelä & Bernelius

2010.) Suomalainen peruskoulu vaikuttaisi selkeästi olevan murroksessa. Koulun asemaa ”hyvien koulujen” markkinoilla näyttäisi määrittävän se asuinalue, josta koulu oppilaansa saa. Tämä koululle sijainnin kautta ennalta annettu pääoma vaikuttaisi määrittävän hyvin vahvasti sitä, kuinka korkealle koulu tässä ”hyvien koulujen” -kilpailussa sijoittuu.

Kouluvalintakulttuurin moniulotteisuus yhteiskunnassa

Kouluvalintakulttuuri on eriyttänyt suomalaislasten koulupolkuja. Oppimistulosten välisessä oppilasaineksen epätasainen jakautuminen eri kouluihin heikentää oppimistuloksia etenkin niissä kouluissa, joihin kerääntyy enemmän valmiiksi heikkotasoisia ja maahanmuuttajataustaisia oppilaita. Koulujen eriytymistä on yritetty tukea mm. aluepolitiikalla ja valtion avustuksilla. Avustuksia on pyritty kohdistamaan tukea erityisesti heikompien sosioekonomisten asuinalueiden kouluille. (Varjo 2012, 1.) Voitanen todeta, että ainakin valtion tasolla on herätty kouluvalintakulttuurin aiheuttamaan segregatioon niin koulujen kuin yksilöidenkin keskuudessa. Valtion avustukset ja aluepolitiikan keinot ovat eräänlaista lääkettä, jolla yritetään paikata niitä säröjä, joita kouluvalinnat ovat jo kumuloituessaan synnyttäneet joidenkin koulujen toimintarakenteeseen. Ilmiönä kouluvalintakulttuuria lienee enää mahdotonta täysin kitkeä ilman perusopetuslakiuudistuksia.

Kouluvalinnat kietoutuvat vahvasti perheiden sosioekonomiseen statukseen. Korkeamman sosioekonomisen statuksen omaavissa perheissä kouluvalinnat ovat yleisempiä. Helsingin yliopiston tutkija Venla Berneliuksen mukaan kouluvalinnasta vaikuttaisi tulleen monille vanhemmille keino osoittaa valveutunutta ja hyvää vanhemmuutta tarjoamalla lapselle se paras mahdollinen koulupolku. Berneliuksen mukaan suomalaisvanhemmat ovat alkaneet ottaa aktiivisen roolin lastensa koulun valinnassa: "Nyt annetaan ymmärtää, että hyvät vanhemmat tekevät entistä enemmän valintoja lastensa puolesta." (Kuokkanen 2012.)

Aluepolitiikan ja kaupunkirakenteen yhteys kouluvalintakulttuuriin

Kouluvalinnat kietoutuvat laajaan yhteiskunnalliseen merkitysverkostoon, joka on rakenteeltaan hyvin monisyinen. Kouluvalintakulttuurista on haastavaa erottaa yksiselitteisiä syy-seuraussuhteita, sillä monet kouluvalintoihin vaikuttavat tekijät ovat vahvasti

sidoksissa toisiinsa. Koulua ja siihen kohdistunutta tai sieltä pois suuntautunutta kouluvalintaa ei voi tarkastella ympäröivästä alueesta irrallisena valintana, vaan on huomioitava kouluvalinnan kokonaisvaltaisuus.

Instituutioina koulut ankkuroituvat vahvasti aluemaantieteeseen, sillä koulujen oppilaaksiottoalue määrittyy kaupunkirakenteen mukaan. Valikoitumiseen ei vaikuta pelkästään koulua ympäröivän alueen asukasrakenne vaan myös koulun liikenteellinen sijainti. (Bernelius 2008, 15.) Koulun liikenteellinen sijainti supistaa kouluvalintakulttuurin Suomen suurimpiin kaupunkeihin. Esimerkiksi Helsingissä on tiheä kouluverkko, mikä tekee kouluvalintakulttuurin liikenteellisesti mahdolliseksi.

Asuinalueen maineella ja koulun maineella on vahva yhteys toisiinsa. Berneliuksen mukaan koulutuksellisesti huono-osaisimmilla alueille kouluvalinnat suhteessa asuinalueen maineeseen muodostavat harmillisen kehän. Koulun maineen ollessa heikko, oppilas-pohja on tavallisesti haastava. Tämä puolestaan ei lisää alueen vetovoimaa. Kun käsitykset alueesta ei-toivottuna ympäristönä vahvistuvat, suuntaavat tehdyt kouluvalinnat alueelta pois ja koulun oppimistulokset heikentyvät yleensä entisestään. (Bernelius 2008, 78.) Kaupunkirakenteen yhteys kouluvalintoihin heijastaa kouluvalintakulttuurin sidosta yhteiskunnallisiin konteksteihin. Mikäli lähikoulu on niin sanottujen suosittujen koulujen joukossa, on tavallista, että asuinalue nauttii asukkaiden ja ulkopuolisten ihmisten luottamusta.

3 KOULUVALINTAKULTTUURIN TUTKIMUS

Tutkimuksia vanhempien tekemistä kouluvalinnoista on tehty niin Suomessa kuin ulkomailakin. Suomalaisissa tutkimuksissa tutkimusaineistot on kerätty lähinnä pääkaupunkiseudulta ja muista suurista kaupungeista, joissa vanhempien tekemiä kouluvalintoja voidaan sanoa ilmenevän. Monet kouluvalintoja käsittelevistä tutkimuksista ovat varsin tuoreita, mikä kuvaa ilmiön ajankohtaisuutta ja laajaa kiinnostusta kouluvalintakulttuuria kohtaan. Kouluvalintapolitiikan ja sen seurauksien tutkimus näyttäisikin olevan jatkuvasti kasvava kasvatus- ja yhteiskuntatieteen tutkimuksen osa-alue (Rinne, Seppänen & Sairaksinen 2012). Aiemmissä tutkimuksissa fokus on ollut vanhempien näkökulmissa ja itse kouluvalinnan valintaprosessissa. Kouluvalinta saattaa olla keskeisemmällä sijalla yläkoulua valittaessa kuin alakoulua valittaessa, ainakin kotimaisia tutkimuksia löytyy enemmän yläkoulun valintojen tiimoilta. Esittelemme seuraavaksi muutamien suomalaisen tutkimuksen ja kaksi ruotsalaista tutkimusta, jotka käsittelevät vanhempien tekemiä kouluvalintoja eri näkökulmista.

3.1 Kouluvalintojen yleistyminen

Ennen perusopetuslaki uudistusta 1998 kouluvalinnat ovat liittyneet lähinnä erityisopetukseen. Vanhemmat ovat joutuneet puntaroimaan integraation ja inklusion näkökulmasta lapsensa koulutaivalta ja sijoittumista koulumaailmaan. Tässä tapauksessa vanhempien tekemät kouluvalinnat on nähty oikeutettuina, sillä vanhemmat haluavat erityistä tukea tarvitsevalle lapselleen yksilöllistä kehitystä ja erityistä tukea tarjoavan oppimisympäristön, eikä lähikoulu pysty aina tarjoamaan parhaiten lapsen oppimista tukevia puitteita.

Saloviita esittää (2008) niitä vaikutuksia ja seurauksia, mikäli vanhemmat lähtökohtaisesti haluavat erityisopetusta tarvitsevan lapsensa opiskelevan erityisopetuksessa. Saloviita itse kannattaa inklusiota, jossa erityistä tukea tarvitseva oppilas sijoitetaan tavalliseen luokkaan ja luokkaan tuodaan ne tukitoimet, jotka ovat edellytyksiä oppimisen kannalta. Saloviitan mielestä on hyvä asia, että erilaiset oppijat opiskelevat yhdessä samassa luokassa ja se on myös koko luokan voimavara. ”Yhteisen opetuksen tärkein peruste on tasa-arvoisuus. Ketään ei saa sulkea yhteisen koulunkäynnin ulkopuolelle ihon-

värin, sukupuolen, uskonnon, vammaisuuden tai minkään muunkaan erotteluperusteen takia. Normaali koulunkäynti ei saa olla valittujen etuoikeus.” (Saloviita 2008, 13.)

Nykyisin kouluvalinnat eivät rajaudu enää vain erityisopetukseen, vaan valintakulttuuri on tavoittanut koko koulumaailman. Kouluvalintojen voidaan sanoa ilmentävän jotain jälkimodernista yhteiskunnastamme. Rinne, Seppänen & Sairanen (2012) ovat tutkineet muun muassa Turun koulumarkkinoita. He tarkastelevat muun muassa oppilaiden jakautumista painotetun opetuksen ja yleisopetuksen luokille. Tutkimansa aineiston valossa he tarkastelevat yleisesti myös Turun kouluvalintapolitiikkaa, joka näyttäisi muodostavan kokonaiset koulumarkkinat. Tutkimuksessa kouluvalinta ilmenee merkittävänä koulutuspoliittisena mekanismina ja peruskouluja ja peruskoulutuksen reittejä eriyttävänä tekijänä. Rinteen ym. tutkimuksessa eriytyneet koulutiet alkavat rakentua jo koulu-
taipaleen alussa, jolloin lapsi aloittaa peruskoulun. Niinpä koulureitin ja sille valikoitumisen voidaan nähdä muodostavan selkeän jatkumon lapsen koulutaipaleelle. (Rinne ym. 2012.)

3.2 Miksi kouluvalintoja tehdään?

Seuraavassa esittelemme kolme tutkimusta, joissa on tutkittu syitä siihen, miksi vanhemmat tekevät kouluvalintoja ja mitkä seikat valintoihin vaikuttavat. Kosunen (2012) keskittyy avaamaan yleisesti niitä syitä, miksi vanhemmat päätyvät valitsemaan lapselleen jonkin muun kuin lähikoulun ja tutkii, miksi kouluvalintoja ylipäättään tehdään, kun taas Riipinen (2011) ja Moser (2010) tutkivat seikkoja, jotka ovat vaikuttaneet koulun valintaan, eli millä perusteilla, vanhemmat ovat lopulta valinneet lapselleen koulun.

Kosunen (2012) on lähestynyt tutkimuksessaan vanhempien tekemiä kouluvalintoja diskurssianalyysin avulla. Kosunen tutkimus koostui keskiluokkaisten vantaalaisäitien haastatteluista, joista Kosunen erotti kaksi diskurssia: putoamisen pelon ja varmistamisen diskurssin sekä vertaisryhmän merkityksen ja lähikoulun välttämisdiskurssin. Kosunen mukaan varmistamisen diskurssissa vanhemmat pyrkivät lapseensa kohdistuneilla kouluvalinnoilla takaamaan peruskoulutuksen, josta on mahdollisuus edetä korkeakouluopintoihin. Vanhempien puheessa heijastui pelko keskiluokasta putoamiseen, jota vanhemmat yrittivät estää kouluvalinnoillaan. Nämä vanhemmat uskoivat hyvän kouluvalinnan motivoivan lastaan opiskelemaan myönteisenä pitämänsä vertaisryhmän parissa. Näissä kouluvalinnoissa lapsi siirrettiin pääosin painotettuun opetukseen, minkä us-

kottiin innostavan lasta opiskelemaan myös muiden aineiden parissa. Osa vanhemmista pelkäsi lapsensa putoavan maailmanlaajuisen kehityksen vauhdista, minkä vuoksi he halusivat luoda painotetulla opetuksella enemmän haastetta oppimiseen ja opetukseen. (Kosunen 2012, 13.) Lähikoulun välttämiskurssissa vanhempien kouluvalintojen tavoitteena oli saattaa lapsi valikoituneeseen vertaisryhmään ja hyvään kouluun, ja täten välttää huonona pitämäänsä lähikoulua. Äidit uskoivat samanhenkisen luokkayhteisön kannustavan lastaan opiskelemaan. Vertaisryhmää pidettiin tärkeänä ja sen nähtiin vaikuttavan lapsen koulunkäyntiin ja tulevaisuuteen. Painotetussa koulussa lapsi saisi olla äitien puheen mukaan oma itsensä. Nämä kaksi diskurssia kietoutuivat Kosunen tutkimuksessa yhteen siten, että putoamisen pelkoon liittyvää lähikoulun välttämiskurssia perusteltiin varmistamisen diskurssilla (Kosunen 2012, 15-16).

Riipinen (2011) on tehnyt Pro gradu –tutkielmansa osana VAKOVA –hanketta, joka tutkii vanhempien koulutusstrategioiden ja kunnallisen koulupolitiikan välistä suhdetta sellaisena kuin se ilmenee peruskoulun ala- ja yläasteen välillä tapahtuvissa kouluvalinnoissa Turussa ja Vantaalla. Riipinen (2011) pyrkii vanhempien yläkouluvalintojen tarkastelullaan muun muassa selvittämään tutkimuksessaan syitä siihen, miksi vanhemmat haluavat laittaa lapsensa johonkin muuhun kuin lähikouluun. Riipisen kouluvalintoja koskevaan kyselyyn osallistui 423 turkulaista huoltajaa (Riipinen 2011, 49.) Tutkimuksen mukaan koulumatka näytti määrittävän tärkeintä seikkaa yläkoulua valittaessa. Lisäksi tärkeänä pidettiin ystävien opiskelua samassa koulussa sekä koulun hyvää mainetta. (Riipinen 2011, 96.) Mielenkiintoista on huomata Riipisen toteuttaman kyselyn tuloksista, että opetuksen taso näyttää määrittävän kouluvalintaa melko vähän suhteessa koulun maineeseen, kun tarkastellaan syitä, miksi valitaan oman oppilasalueen yläkoulu. Riipisen kyselyssä mainintoja opetuksen tason vaikuttamisesta koulun valintaan oli 3,5 % kun taas koulun maineesta mainintoja oli 24 %. Kyselyyn vastanneista 35,2 % kertoi koulukohtaisten painotusten vaikuttavan yläkoulun valintaan valittaessa jokin muu kuin oman oppilasalueen yläkoulu. Koulun painotus olikin suurin syy, miksi vanhemmat halusivat lapsensa johonkin muuhun kuin oman oppilasalueen kouluun. Haetun koulun hyvällä maineella oli myös oma sijansa 8,6 % vastauksista. Osoitetun yläkoulun huono maine selitti 3,8 % vastanneiden syistä valita toinen koulu. (Riipinen 2011, 101.) Riipisen tutkimuksen mukaan eri yläkoulujen oppilasalueilla olevilla lapsilla on hyvin erilaiset kotitaustat. Hänen tutkimustuloksensa kertovat myös, että kouluvalintoihin vai-

kuttaa vanhemman koulutus ja tulotaso. (Riipinen 2011, 109.) Kouluvalintoja tehdään eniten keskiluokan piirissä suurissa kaupungeissa, kun taas työväenluokkaisten vanhempien lapset menevät yleensä heille osoitettuun lähikouluun. (Riipinen 2011, 116.)

Ruotsalainen vanhempien kouluvalintoihin keskittyvä tutkimus on toteutettu Tukholmassa sijaitsevassa lähiössä. Tutkimuksessa selvitetään vanhempien kouluvalintoja, kun lapsi on aloittamassa peruskoulutaipalettaan. Tutkimus kerättiin koulunsa aloittavien ekaluokkalaisten vanhemmilta, sekä koulunsa edellisenä vuonna aloittaneiden lasten vanhemmilta. Lisäksi tutkija kävi observoimassa kahdessa koulussa yhteensä neljä kertaa. (Moser 2010, 17-18.)

Tutkimuksen mukaan vanhempien tekemät kouluvalinnat ovat monien osien summa. Muun muassa koulun ja esikoulun välinen läheisyys ja yhteistyö, sekä koulun huono maine olivat syitä, joita vanhemmat toivat esille Moserin (2010) tutkimuksessa. Kouluvalintoja määrittää edelleen pitkälti läheisyysperiaate, jonka mukaisesti lapselle valitaan koulu, joka sijaitsee lähimpänä kotia. Vanhemmille on myös tärkeää sisarusten sijoittuminen samaan kouluun sekä koulumatkan turvallisuus, kun mietitään lapselle sopivaa koulua. (Moser 2010, 23.) Vastoin tutkijan yleistä luuloa, koulun laatu ja profiili selittivät vain harvaa kouluvalintaa. Sen sijaan kouluvalintoja määrittivät pitkälti vanhempien kuulemat huhupuheet. (Moser 2010, 34-35.) Kouluvalinnan kohdistuessa johonkin kauempana sijaitsevaan kouluun syynä oli usein koulun huono maine tai se, että koulu ei vastaa perheiden vaatimuksiin (Moser 2010, 25).

Kouluvalintojen seurauksena koulut jakautuvat statukseltaan hienoihin, haluttuihin kouluihin ja huonomaineisiin ei-haluttuihin kouluihin, mikä aiheuttaa koulujen välille kamppailua oppilasmääristä (Moser 2010, 35). Monet lähimmäisen kouluun päätyvistä vanhemmista ovat ulkomaalaistaustaisia, vähän kouluttautuneita, jotka eivät tee aktiivisesti kouluvalintoja. Valinnanvapauden myötä vanhempien vastuu lastensa koulutuksesta on kasvanut merkittävästi. Vastuu ei ole enää valtiolla, vaan vanhemmilla. Kouluvalinnat uhkaavat kaikille vastaavaa peruskoulua koulujen jakautuessa hyviin ja huonoihin. Kaiken lisäksi tutkimustulosten mukaan korkeakoulutettujen lapset niin sanotuissa hyvissä kouluissa saavat huonompia oppimistuloksia. (Moser 2010, 36.)

Riipisen (2011) ja Moserin (2010) tutkimustulokset ovat hyvin samankaltaisia, vaikka toisen tutkimus keskittyy yläkoulun valintaan ja toisen alakoulun valintaan. Molemmis-

sa tutkimuksissa koulun sijainti ja siten koulumatkan pituus määrittivät hyvin pitkälle kouluvalintaa. Koulun haluttiin olevan lähellä kotia. Myös koulun maineella oli suuri vaikutus niin suomalaisen kuin ruotsalaisenkin tutkimuksessa. Riipisen (2011) tutkimuksessa merkittävä tekijä koulua valittaessa oli myös ystävien opiskelu samassa koulussa, kun taas Moserin (2010) tutkimuksessa mainittiin sisarusten sijoittuminen samaan kouluun. Voi olla, että tutkimuskysymysten asettelu vuoksi, toisessa tutkimuksessa on noussut esiin ystävät ja toisessa sisarukset. Kaikesta huolimatta molemmissa tutkimuksissa vanhemmat toivoivat lapsellaan olevan tuttuja henkilöitä koulussa. Opetuksen taso ja laatu eivät kummassakaan tutkimuksessa saaneet merkittävää sijaa valittaessa lapselle koulua. Kouluvalinnan kohdistuessa johonkin muuhun kuin lähikouluun perusteltiin valintaa useimmiten joko lähikoulun huonolla maineella tai toisen koulun hyvällä maineella. Riipisen (2011) tutkimuksessa nousi esiin myös painotetun opetuksen merkitys, kun lapselle valittiin jokin muu kuin lähikoulu. Onkin jokseenkin ehkä yllättävää, että painotetulla opetuksella ei ollut merkittävää sijaa Moserin (2010) ruotsalaisessa tutkimuksessa, kun suomalaisille painotetun opetuksen tarjoaminen näyttäisi olevan merkittävä seikka kouluvalintojen pyörteissä. Tätä väitettä tukee myös Kosusen (2012) tutkimus, jossa painotetun opetuksen uskottiin motivoivan lasta opiskelemaan. Kosusen (2012) tutkimuksessa opiskelumotivaatioon nähtiin vaikuttavan myös vertaisryhmän ja samanhenkisen luokkaryhmän. Ehkäpä Riipisen (2011) ja Moserin (2010) tutkimustulokset, joista kävi ilmi, että vanhemmat haluavat lapsellaan olevan tuttuja koulussa, saattavat pohjautua edellä mainittuun Kosusen (2012) tutkimustulokseen vertaisryhmän ja samanhenkisen luokkaryhmän vaikutuksesta opiskelumotivaatioon.

3.3 Vanhempien suhtautuminen kouluvalintoihin

Poikolainen (2011), Skawonius (2005) ja Koivuhovi (2012) ovat tutkineet, miten vanhemmat suhtautuvat kouluvalintoihin. He antavat tutkimuksillaan vastauksia muun muassa siihen, millaiset vanhemmat tekevät kouluvalintoja ja miten vanhempien koulutus tai sosioekonominen status vaikuttavat valintoihin.

Jaana Poikolainen (2011) on tutkinut vanhempien subjektipositioita, jotka kuvaavat lasten vanhempien yläkouluvalintoja koulutuspoliittisessa kontekstissa. Hän kohdistaa tutkimuksessaan huomion siihen, minkälaisia kouluvalitsijoita vanhemmat ovat. Poikolaisen tutkimuksessa tarkasteltiin Vantaan 6.-luokkalaisten lasten vanhempien kouluvalin-

toja lapsen siirtyessä yläasteelle. Hän selvitti tutkimuksessaan, millaisiin subjektipositiioihin vanhemmat asettuvat ja millaisin diskurssein he puhuvat kouluvalinnoista. Poikolaisen mukaan vanhemmat käyttivät kolmenlaisia erilaisia valitsijan subjektipositiioita. Hänen mukaansa vanhempien joukosta oli löydettävissä perinteisen valitsijan, harkitsijan ja määrätietoisen valitsijan subjektipositiioita. (Poikolainen 2011, 136.) Perinteisen valitsijan positiossa vanhemmat kokivat osoitetun lähikoulun luonnollisena jatkumona lapsen koulunkäynnille, kun taas harkitsijan positiossa vanhempi nimensä mukaisesti harkitsi monelta kannalta vaihtoehtoja ja niiden merkityksiä (Poikolainen 2011, 137-138). Määrätietoisen subjektiposition vanhemmat olivat tietoisia valinnanmahdollisuuksistaan ja oikeuksistaan. Tässä tapauksessa vanhemman rooli kouluvalinnan suhteen oli kuluttaja ja kouluvalinnat nähtiin markkinoina. (Poikolainen 2011, 139.) Tutkimustulosten mukaan pääosin vanhemmat pitivät lähikoulua riittävän hyvänä lapselleen, mutta joukossa oli myös vanhempia, joiden mielestä koulujen tasoerot olivat liian suuria, jolloin he halusivat tarjota lapselleen paremmat oppimismahdollisuudet toisessa koulussa. Vanhempien valinnat koulun suhteen eivät Poikolaisen mukaan liity aina rationaaliseen päättelyyn, vaan päätöksentekoon vaikuttavat myös tunteet. Vanhemmille sosiaaliselta verkostolta saatu tieto on usein jopa tärkeämpää kuin virallinen tieto. (Poikolainen 2011, 141.)

Skawonius (2005) on tehnyt tutkimuksen ruotsalaisten perheiden kouluvalinnoista, tutkimalla, miten vanhemmat perustelevat ja suhtautuvat kouluvalintoihin, sekä miten heidän lapsensa jakautuvat ruotsalaisiin kouluihin. Tutkimusaineisto on kerätty kahdelta erilaiselta alueelta läheltä Tukholmaa. Toinen alue on lähinnä keskiluokkaisten asuttama lähiö, kun taas toinen on pääosin pienituloisten maahanmuuttajien asuttamaa aluetta. Skawonius haastatteli 21 sosioekonomiselta taustaltaan erilaista perhettä tavoitteenaan saada mahdollisimman autenttinen kuva siitä, miten vanhemmat kokevat tilanteensa, mahdollisuutensa ja rajoituksensa kouluvalintojen suhteen. (Skawonius 2005, 47.)

Skawoniuksen (2005) mukaan kouluvalinnat liittyvät sosiaaliseen ja psyykkiseen kontekstiin. Hän kertoo aiempien tutkimusten perusteella valintojen keskittyvän hyvin koulutettuihin keskiluokkaisiin tai yläluokkaisiin perheisiin. (Skawonius 2005, 339.) Kouluvalintojen perusteleminen ei ole vanhemmille helppoa, eivätkä he välttämättä osaa aina antaa kunnon selitystä toiminnalleen. On myös haastavaa saada vanhemmilta totuudenmukaista tietoa omasta toiminnastaan, sillä he vastaavat usein sen mukaan, mitä

heidän odotetaan vastaavan, jotta heitä pidettäisiin hyvinä, vastuullisina vanhempina. Useimmiten vanhempien tekemät kouluvalinnat ovat kaukana suoraviivaisesta ja rationaalisesta päättelystä. Vanhempien habituksesta riippuen kouluvalinnatkin ovat hyvin erilaisia. (Skawonius 2005, 342-343.)

Kaikki tutkimukseen osallistuneet perheet toivoivat lapselleen hyvää koulutusta ja kunnon ammattia. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneista vanhemmista olivat myös sitä mieltä, että he eivät voi pakottaa lastaan tekemään jotakin vastoin lapsen omaa tahtoa, mikä on Skawoniuksen mukaan tänä päivänä yleisesti hyväksytty ajattelutapa. Kouluvalinnat eivät ole yksipuolisia, sillä vanhempien ja perheiden valitessa kouluja, myös koulut valitsevat oppilaitaan. Yhteiskunta tukee kouluvalintoja eri tavoin. Yksityiskouluilla on mahdollisuus seuloa ja valita. Eräänlainen luonnollinen valinta keskittyy julkisiin kouluihin, jotka sijaitsevat vaurilla alueilla. Kun vauraiden alueiden naapuruston lapset menevät kyseiseen kouluun, alkaa koulu viehättää myös muita. Koulujen rehtorit saattavat tehdä keskenään epävirallisia sopimuksia siitä, kuinka koulut jakavat oppilaita keskenään. Säännöt, jotka eivät ole kaikkien saatavilla ja vaikeasti tulkittavia, vahvistavat omalta osaltaan kouluvalintojen leviämistä ja jakautumista. (Skawonius 2005, 342-343.)

Rakenteelliset tekijät ja habitus vaikuttavat vahvasti kouluvalintakulttuuriin. Selviä rakenteellisia tekijöitä ovat koulujen laatu ja tarjonta, pääsy hyvinä pidettyihin kouluihin, talous, asuinpaikka ja ympäristön ominaisuudet. Joskus paikallinen hallitus saattaa toiminnallaan vahvistaa segregoitumista. Perheissä erilaisten pääomien määrä on ratkaiseva tekijä kun tehdään kouluvalintoja. Heikkotuloiset eivät esimerkiksi voi välttämättä laittaa lasta toisen piirin kouluun, koska heillä ei ole siihen varaa. Usein heikosta taloudellisesta tilanteesta seuraa myös ajanpuutetta, mikä voi myös estää vanhempia laittamasta lasta johonkin kauempana sijaitsevaan kouluun, koska vanhemmilla ei olisi aikaa saattaa lasta kouluun. Vanhempien tietämys ja kulttuuri ovat keskeisellä sijalla kun valitaan kouluja. Jos vanhemmilla ei ole tarpeeksi tietoa eri koulujen ominaisuuksista, laadusta ja siitä, kuinka johonkin tiettyyn kouluun voi päästä opiskelemaan, ovat vanhemmat pulassa suunnistaessaan tuntemattomassa systeemissä. Vanhemmat, jotka ovat taloudellisesti sellaisessa asemassa, että voivat tehdä kouluvalintoja ovat ikään kuin etuoikeutettuja ja valinta on heille luksusta. Tosin jotkut perheet tekevät kouluvalintoja pakon edessä, jolloin kyse ei välttämättä ole sosioekonomisesta taustasta, vaan esimer-

kiksi sairaudesta. Edellä mainittujen rakenteellisten tekijöiden lisäksi perheiden habitus ja luokka vaikuttavat kouluvalintoihin. He, jotka puolustavat vapaita kouluvalintoja, aliarvioivat habituksen roolin ja vaikutuksen valintoihin. (Skawonius 2005, 344.)

Tutkimuksen mukaan kouluvalintasysteemi synnyttää niin voittajia kuin häviäjiä. (Skawonius 2005, 345.) Voittajia ovat he, jotka pääsevät haluamaansa kouluun, tai saavat heille luvattun koulutuksen, mikä taas mahdollistaa myöhemmän koulutuksen ja riittävät tukikeinot. Häviäjiä ovat puolestaan he, jotka eivät pääse valitsemaansa kouluun tai valmistuvat puutteellisesta koulusta, mikä sulkee heiltä ovia jatko-opintojen kannalta. Myös kouluista muodostuu voittajia ja häviäjiä. Voittajakoulut miellyttävät oppilaita ja ovat siten haluttujen koulujen joukossa. Heidän voimavaranaan ovat opettajat ja hyvä taloudellinen tilanne, jotka mahdollistavat koulun kehittymisen. Häviäjäkoulut menettävät oppilaitaan ja siten myös voimavaroja kehittää kouluaan. Näin ollen vanhempien vapaat kouluvalinnat lisäävät segregoitumista, mikä estää koulutuksen tasa-arvoisuuden ja vastaavuuden kaikille samanlaisena. (Skawonius 2005, 345.)

Satu Koivuhovin (2012) pro gradu -tutkielma ”Perheet koulua valitsemassa – kyselytutkimus espoolaisperheiden yläkouluvalinnoista” tutkii vanhempien tekemiä kouluvalintoja. Koivuhovi selvittää tutkimuksessaan, miten vanhemmat perustelevat kouluvalintoja, sekä miten vanhempien koulutus ja tulotaso ovat yhteydessä kouluvalintoihin. Lisäksi hän tutkii, eroavatko erilaisen valinnan tehneet perheet toisistaan koulutuksellisissa asenteissaan. (Koivuhovi 2012, 39.) Koivuhovi korostaa, että lapsen sijoittaminen lähikouluun on myös valinta. Hänen mukaansa kouluvalintoja perustellaan eniten koulumatkalla ja painotuksilla. Kun lähikoulu valittiin ilman painotusperusteluita, perusteltiin valintaa suurimmaksi osaksi koulumatkalla, minkä lisäksi samaan kouluun menevät kaverit ja sisarukset mainittiin myös useissa vastauksista. (Koivuhovi 2012, 70-72.) Vanhempien valitessa painotettu opetus muussa kuin omassa lähikoulussa oli tärkein peruste valinnalle nimenomaan itse painotus. Koivuhovin mukaan perheet, jotka valitsivat lapsensa kouluksi painotuksen perässä jonkin muun kuin lähikoulun, kertoivat lapsella olevan merkittävä rooli valintaa tehdessä, kun taas yleisopetukseen lapsensa laittaneet perheet mainitsivat selvästi harvemmin lapsen osana päätöksentekoa kouluvalinnan suhteen (Koivuhovi 2012 73-74). Tutkimuksesta selvisi, että niin vanhempien koulutus kuin tulotaso vaikuttavat siihen, millaisia kouluvalintoja perheet tekevät. Mitä koulutetummat vanhemmat, sitä todennäköisempää, että he saattavat lapsensa painote-

tun opetuksen pariin. Sen sijaan matalasti kouluttautuneet laittavat lapsensa useimmiten yleisopetukseen. Samalla tavalla vanhempien tulotaso korreloi kouluvalintojen kanssa, eli korkeatuloiset laittavat lapsensa useammin painotettuun opetukseen kuin heikompi-tuloiset. (Koivuhovi 2012, 79-80). Vanhempien asenteissa oli selviä eroja, jotka jakau-tuivat sen mukaan, oliko lapselle valittu painotettu opetus muussa kuin lähikoulussa vai lähikoulu ilman painotetun opetuksen perustetta. Painotetun opetuksen muussa kuin lähikoulussa valinneet perheet kannattivat muita enemmän lapsen yksilöllistä opetusta, kun taas vähiten sitä kannattivat lähikoulun ilman painotetun opetuksen perustetta va-linneet perheet, jotka tukivat kaikille yhtäläistä opetusta. (Koivuhovi 2012, 81-82.)

Niin Poikolainen (2011) kuin Skawonius (2005) toteavat vanhempien tekemien koulu-valintojen perustuvan hyvin pitkälti sosiaaliseen tietoon, joka useimmiten perustuu hu-hupuheille varsinaisen virallisen tietopohjan sijaan. Näin ollen vanhempien tekemät kouluvalinnat eivät monesti perustu rationaaliseen päättelyyn vaan päätöksiä tehdään enemmänkin tunteilla. Vanhempien tietämys ja kulttuuri vaikuttavat kouluvalintoihin, sillä kaikki perheet eivät ole samalla tavoin tietoisia ja perehtyneitä valinnanmahdolli-suuksiinsa. Vanhempien tekemät kouluvalinnat näyttäytyvät hyvin erilaisina riippuen perheiden koulutuksellisesta ja taloudellisesta asemasta.

3.4 Kouluvalintojen rakenteelliset muodot

Koivisto (2006), Bernelius (2005) ja Seppänen (2006) ovat tutkineet kouluvalintaa pro-cessina. Koivisto ja Bernelius keskittyvät selvittämään kaupunkirakenteen ja kouluva-lintojen yhteyttä, kun taas Seppänen tutkii, missä määrin vanhemmat tekivät kouluvalin-toja 2000 –luvun taitteessa Suomessa.

Koivisto (2006) tutkii pro gradu –tutkielmassaan ”Kouluvalinta vai koulun valinta? Op-pilaiden valikoituminen yläkouluihin Espoossa keväällä 2006” kouluvalintaprosessia Espoossa. Hän tutki, millä tavalla Espoon 7.-luokkalaiset valikoituivat kaupungin kou-luihin keväällä 2006 tarkoituksenaan selvittää, millainen on espoolainen oppilasvalinta-prosessi niin teoriassa kuin käytännössä samalla tarkastellen, miten kouluvalinnat ovat jakautuneet alueellisesti Espoon sisällä (Koivisto 2006, 28). Koiviston tutkimustuloksis-ta käy ilmi, että painotetun ja kieliperustaisen opetuksen tarjonta painottuvat oppilasalu-eille, joilla väestön koulutus- ja tulotaso ovat korkeita. Kevään 2006 oppilaaksiotossa 20 prosenttia oli niin sanottuja valikoituneita oppilaita, jotka oli valittu kouluun heidän

erityistaitojen, osaamisen tai kiinnostuksensa perusteella. Alueellisesti valikoituneita oppilaita oli eniten Leppävaaran ja Tapiolan alueilla. (Koivisto 2006, 93.) Koiviston mukaan painotettua ja kieliperustaista opetusta on enemmän tarjolla alueilla, joilla on paljon korkeakoulutettuja. Painotettuun opetukseen pääsi hakijoista alle 60 %, painotuksesta riippuen, joihinkin kouluihin saattoi päästä vain alle kolmannes. Ilmaisutaitoa ja liikuntaa oli helpoin päästä opiskelemaan, sen sijaan matemaattis-luonnontieteelliseen painotukseen oli vaikeinta päästä. (Koivisto 2006, 95). Perheiden toiveet saada lapsi haluamaansa kouluun toteutuivat suurilta osin (Koivisto 2006, 96).

Berneliuksen (2005) pro gradu –tutkielma käsittelee Helsingin kaupunkirakenteen ja peruskoulujen oppimistulosten välistä yhteyttä sekä kouluvalintojen vaikutusta edellä mainittuihin seikkoihin. Tutkimuskohteenaan Berneliuksella on Helsingin ala- ja yläkoulujen oppilaaksiottoalueet (Bernelius 2005, 24). Berneliuksen tutkimus koostuu useista kvantitatiivisista aineistoista, joita ovat oppimistulosaineistot, kouluja koskevat hallinnolliset tiedot ja taustamuuttuja-aineistot. Taustamuuttuja-aineistot koostuvat rakennettua kaupunkia ja sosiaalista kaupunkia käsittelevistä aineistoista. (Bernelius 2005, 26.) Berneliuksen tutkimustulokset osoittavat selvän oppimistulosten ja kaupunkirakenteen yhteyden. Tutkimustulosten mukaan eniten oppimistuloksiin vaikuttavat alueellistunutta huono-osaisuutta voimaannuttavat tekijät kuten sosiaalinen asuntotuotanto, matala koulutustaso ja korkea maahanmuuttajien osuus. Kaikki sosiaalista kaupunkia kuvaavat muuttajat olivat erittäin vahvasti yhteydessä oppimistuloksiin. Myös suurin osa muuttujista, jotka kuvasivat rakennettua kaupunkia, olivat vahvasti kytköksissä oppimistuloksiin. Rakennetun kaupungin kohdalla erityisesti asuntotuotanto sekä kolmioiden osuus asuntokannasta muodostivat selvän yhteyden heikkoihin oppimistuloksiin. Sen sijaan hyviin oppimistuloksiin vaikuttivat sitä vastoin omistusasuminen, suuret asunnot ja pientaloasuminen. Sosiaalista kaupunkirakennetta kuvaavista muuttujista oppimistuloksien kanssa korreloi voimakkaimmin aikuisväestön koulutustaso, maahanmuuttajien osuus sekä työllisyyteen liittyvät tekijät. Heikkoihin oppimistuloksiin ovat yhteydessä matala koulutustaso, korkea työttömyys, toimeentulotuen saanti ja maahanmuuttajien suuri osuus väestöstä, kun taas hyviin oppimistuloksiin vaikuttaa selvästi vanhempien korkea koulutustaso. (Bernelius 2005, 73-74.) Ala-asteiden oppimistulosten vaihteluista 70 % voidaan selittää kaupunkirakennetta kuvaavilla muuttujilla. Vaik-

ka myös yläasteen oppimistuloksilla on merkitsevä yhteys kaupunkirakenteeseen, näkyy yhteys selvemmin juuri ala-asteikäisten oppimistuloksissa. (Bernelius 2005, 97.)

Koiviston (2006) tapaan myös Bernelius (2005) löysi tutkimuksessaan yhteyden koulujen ja kaupunkirakenteen välillä. Kun Bernelius totesi oppimistulosten yhteyden kaupunkirakenteeseen, myönsi Koivisto puolestaan painotetun ja kieliperustaisen opetuksen painottuvan asuinalueille, joissa väestön koulutus ja tulotaso ovat korkeita.

Piia Seppänen (2006) on tarkastellut kouluvalintapolitiikkaa oppivelvollisuuskoulujärjestelmissä. Seppäsen tutkimus valottaa kouluvalintapolitiikan syntyä, käyttöä ja sosiaalisia vaikutuksia Suomen suurimmissa kaupungeissa. Aktiivisen tarkastelun kohteena on lasten hakeutuminen kouluun peruskoulun kolmelle viimeiselle luokalle. Kouluvalintapolitiikan ilmiötä tarkastellaan Seppäsen tutkimuksessa pääosin perheiden toimien kautta. Seppänen on pyrkinyt selvittämään missä määrin kaupunkien ”paikalliset koulumarkkinat” olivat olemassa 7.-9. luokan koulujen kesken 2000-luvun taitteessa ja millainen rakenne niille muodostui, miten oppilaat toimivat koulumarkkinoilla ja oliko tässä eroja 7. luokalle siirtyvän oppilaan taustan suhteen sekä millaisia sosiaalisia vaikutuksia kouluvalintapolitiikalla oli. Tutkimuksen aineisto kerättiin Espoosta, Turusta, Lahdesta ja Kuopiosta. Seppänen keräsi tutkimusta varten erilaisia aineistoja saavuttaakseen kokonaisvaltaisen ja luotettavan kuvan kouluvalintapolitiikasta ilmiönä. Aineistot on nimetty teemoittain seuraavien käsitteiden mukaisesti: ikäluokka-aineisto, perheaineisto, toimintapolitiikka-aineisto ja kouluaineisto. Seppänen on siten käyttänyt tutkimuksessaan erilaisten aineistojen ja analyysien yhdistämistä. Kerätyt aineistot ovat pääosin määrällisiä, mutta osaltaan myös laadullisia, joten niistä on arvioitu niin määrällisiä yhteyksiä kuin aineistojen sisältöäkin. Seppäsen tutkimuksessa oppilaan hakeutuminen yläkouluun oli yhteydessä huoltajien ja erityisesti äidin koulutustasoon, ammatiasemaan ja jossain määrin myös tulotason. Seppänen linjaa aineistonsa perusteella neljä päätelmää suomalaisesta kouluvalintapolitiikasta. Ensiksi Seppänen luonnehtii, että suomalaiset koulutumarkkinat olivat olemassa, sillä eletyt koulumarkkinat olivat rakentuneet hierarkisesti ja koulumarkkinoilla oli havaittavissa oppilasvalikointia. Vanhempien tekemien kouluvalintojen myötä perheet määrittyivät taustasidonnaisesti koulujen suosiohierarkian eri tasoille tai koulumarkkinoiden ulkopuolelle. Perheet perustelivat tekemiään kouluvalintoja käytännönläheisillä ja sosiaalisilla syillä. Ne olivat myös

sidoksissa huoltajien taustoihin. Koulujen oppilasaines muotoutui enemmän nimenomaan kouluvalintojen kuin oppilasalueiden jaon mukaan. (Seppänen 2006.)

Edellä kuvatut aiemmat tutkimukset ja niiden tutkimustulokset ovat keskenään varsin samoilla linjoilla. Tutkijat tuovat ilmi, että kouluvalintakulttuuri sijoittuu lähinnä suuriin kaupunkeihin ja hyvin koulutettuihin keskiluokkaisiin. Kouluvalintaa näyttää määrittävän pitkälti koulun sijainti, maine ja painotettu opetus. Valintoja tehdäkseen täytyy perheillä olla jonkinlainen käsitys kouluista, jotta he voivat muodostaa mielipiteensä siitä, onko jokin koulu hyvä tai huono. Lisäksi perheiden tulee olla tietoisia valinnanmahdollisuuksistaan. Mahdollisuudet valita kouluja ovat rajalliset ja sidoksissa kuntien toimintamalleihin. Näin ollen valinnanmahdollisuudet voivat olla hyvin erilaiset riippuen asuinalueesta. Taulukkoon 1 olemme koonneet yhteenvedon aiemmista tutkimuksista.

Taulukko 1. Yhteenveto aiemmista tutkimuksista

Tutkija	Tutkimusaihe	Tutkimuskohde	Tutkimustulokset
Kosunen (2012)	-Miksi kouluvalintoja tehdään?	-keskiluokkaiset vantaalaisäidit	-putoamisen pelon ja varmistamisen diskurssi -vertaisryhmän merkityksen ja lähikoulun välttämiskurssi
Riipinen (2011)	-Miksi kouluvalintoja tehdään?	-turkulaiset huoltajat -yläkouluvalinnat	-koulumatka, ystävät ja koulun maine -valinnan kohdistuessa johonkin muuhun kuin lähikouluun tärkein peruste valinnalle on painotettu opetus ja koulun maine
Moser (2010)	-Miksi kouluvalintoja tehdään?	-tuholmalaiset ekaluokkalaisten vanhemmat -alakouluvalinnat	-koulun ja esikoulun välinen yhteistyö, koulun maine, koulumatka ja sisarukset -kouluvalinnan kohdistuessa kauemmas määrittä valintaa (lähi)koulun huono maine tai vanhempien vaatimustaso
Poikolainen (2011)	-Minkälaisia valitsijoita vanhemmat ovat, kun kyse on kouluvalinnoista?	-vantaalaisäidit -yläkouluvalinnat	-perinteinen valitsija, harkitsija ja määrätietoinen valitsija -valinnat ei aina rationaalisia, sosiaalinen tieto virallista tietoa tärkeämpää
Skawonius (2005)	-Miten vanhemmat perustelevat ja suhtautuvat kouluvalintoihin?	-tuholmalaiset perheet	-valinnan perustelemisen ei ole helppoa, valinta ei usein perustu rationaaliseen päätelyyn -toive hyvästä koulutuksesta ja ammatista -vanhempien tietämys ja kulttuuri yhteydessä kouluvalintoihin

Tutkija	Tutkimusaihe	Tutkimuskohde	Tutkimustulokset
Koivuhovi (2012)	-Miten vanhemmat perustelevat kouluvalintoja?	-espoolaisperheet -yläkouluvalinnat	-painotuksen rooli merkittävä, kun lapsi laitetaan johonkin muuhun kuin lähikouluun -vanhempien koulutuksen ja tulotason vaikutus kouluvalintoihin
Koivisto (2006)	-Millainen on kouluvalintojen yhteys kaupunkirakenteeseen?	-Espoo -yläkouluvalinnat	-vaurailta asuinalueilla enemmän painotettua ja kieliperustaista opetusta
Bernelius (2005)	-Miten kouluvalinnat vaikuttavat kaupunkirakenteeseen ja oppimistuloksiin?	-Helsinki -ala- ja yläkouluvalinnat	-oppimistuloksilla selvä yhteys kaupunkirakenteeseen
Seppänen (2006)	-Minkälaiset koulumarkkinat olivat 2000-luvun taitteessa?	-Espoo -yläkouluvalinnat	-kouluvalinnan yhteys vanhemman koulutus- ja tulotasoon -koulumarkkinoilla oli havaittavissa oppilasvalikointia -kouluvalintojen perusteleminen käytännönläheisillä ja sosiaalisilla syillä -oppilasaineksen muotoutuminen kouluvalintojen mukaan

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Keräsimme tutkimuksemme aineiston itse saadaksemme juuri meitä kiinnostavaa tietoa opettajien kokemuksista kouluvalintakulttuurista. Koska tutkimamme ilmiö keskittyy toistaiseksi vain Suomen suurimpiin kaupunkeihin, keräsimme aineiston Helsingin kaupungin alueelta. Tutkimukseemme valikoitui pääsääntöisesti alakoulujen opettajia lukuun ottamatta muutamaa yhtenäiskoulua, joiden kautta saimme tutkimukseemme mukaan myös muutamia yläkoulun opettajia.

Tutkimusluvan saatuamme lähestyimme ensin koulujen rehtoreita kertomalla lyhyesti tutkimuksestamme ja pyytämällä heidän suostumustaan välittää kyselylomake koulunsa opettajille (ks. Liite 3). Päädyimme selvittämään opettajien kokemuksia kyselylomakkeen ja haastattelun avulla. Lähetimme sähköisesti kyselylomakkeen helsinkiläiskouluihin. Vaikka Helsingin kaupungin alueella on kymmeniä alakouluja, osoittautui haasteelliseksi saada kyselyyn vastaajia. Osa rehtoreista, joille kyselylomakepyyntöjä lähetimme, vastasi haluavansa rauhoittaa opettajien työtä perustehtävään eli opetukseen. Moni rehtori vetosi myös lukuisiin kyselypyyntöihin, joita Helsingin alueen kouluihin kohdistuu valtava määrä. Onneksemme rehtoreista löytyi myös joukko, joka vastasi aiheen olevan kiinnostava, ajankohtainen ja tärkeä, minkä vuoksi he lupasivat välittää kyselylomakkeemme eteenpäin opettajakunnalleen. Lopulta saimme kyselyyn vastuksia 40, joista 4 ilmoittautui lisäksi vapaaehtoisiksi haastattelua varten. Ohessa kuvaamme tarkemmin, mistä kyselylomake ja haastattelut koostuivat sekä miten lähdimme purkamaan aineistoa.

4.1 Kyselylomake

Kyselylomakkeessa (ks. Liite 1) kysyimme opettajien kokemuksia kouluvalintakulttuurista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Pyrkimyksenämme oli rakentaa yksinkertainen kyselylomake, johon ei vapaaehtoisten opettajien näkökulmasta olisi liian työlästä vastata. Toteutimme kyselyn E-lomakkeen muodossa, minkä ajattelimme madaltavan vastaajien kynnystä osallistua tutkimukseemme. Kokosimme kyselylomakkeeseen kolme monivalintakysymystä erilaisin vaihtoehdoin sekä kaksi avointa kysymystä. Monivalintakysymyksillä tarkoituksenamme oli saada yleisempiä käsityksiä opettajien kokemuk-

sista ja löytää näkemyksiä selittämään vanhempien tekemiä kouluvalintoja, kun taas avoimien kysymysten avulla pyrimme saamaan yksilöllisempiä vastauksia, joiden uskoimme avaavan uusia näkökulmia vanhempien tekemiin kouluvalintoihin opettajan silmin. Kyselyn loppuun jätimme kentän, johon opettajat saattoivat jättää yhteystietonsa, mikäli olivat suostuvaisia haastateltaviksi.

4.2 Haastattelut

Toteutimme yksilöhaastattelut puolistrukturoituina teemahaastatteluina (ks. Liite 2). Näin saimme riittävää väljyyttä haastattelujen suorittamiseen. Haastattelurunko koostui neljästä teemasta ja 14 kysymyksestä, jotka pyrimme luomaan niin, että emme ohjailisi niillä haastateltavia. Haastattelun teemat olivat: 1.kouluvalintakulttuurin tiedostaminen ja opettajan omat kokemukset 2. kouluvalintakulttuurin mahdolliset vaikutukset opettajan työnkuvaan 3. kouluvalintakulttuurin mahdolliset vaikutukset työorganisaatioon ja 4. kouluvalintakulttuurin vaikutukset kouluun. Haastattelurungon kysymysten lisäksi saatoimme esittää haastattelutilanteessa joitakin tarkentavia lisäkysymyksiä, mutta pääosin pitäydyimme haastattelurungon kysymyksissä. Nauhoitimme haastattelut, jotta pystyimme myöhemmin litteroimaan ne. Kaiken kaikkiaan haastatteluista kertyi 26 sivua puhtaaksi kirjoitettua tekstiä.

4.3 Aineiston purku

Aineistot kerättyämme perehdyimme kyselylomakkeiden ja haastatteluiden antiin. Aloimme purkaa aineistoa, löytääksemme sieltä vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Aloitimme tarkastelun kyselylomakkeen avoimien kysymysten vastauksista. Luimme näiden kysymysten vastaukset muutamaan kertaan tahoillamme, kunnes molemmat havaitsimme opettajien vastauksien muodostavan selkeästi tiettyjä ryhmiä, jotka painottivat eri asioita. Yhdistettyämme havaintomme, huomasimme meidän muodostaneen aivan samat neljä ryhmää molemmista avoimista kysymyksistä. Nämä muodostuneet ryhmät kuvaavat nähdäksemme osittain sitä keskustelua, jota opettajat käyvät vanhempien tekemistä kouluvalinnoista.

Myös haastatteluiden litteroidusta aineistosta kumpusi esiin samankaltaisia puheenpainotuksia kuin avoimissa kysymyksissä, minkä vuoksi ajattelimme olevan perusteltua analysoida niin haastattelut kuin kyselylomakkeiden avoimien kysymysten vastaukset

yhdessä. Muodostimme opettajien puheavaruudesta neljä diskurssia, jotka kuvaavat opettajien näkökulmasta kouluvalintakulttuurin ulottuvuuksia. Lisäksi totesimme jokaisen haastateltavan painottavan selkeästi jotakin näistä neljästä diskurssista, minkä pohjalta kirjoitimme kullekin diskurssille kehyskertomuksen, joka perustuu yhden haastateltavan puheen painotuksiin.

Monivalintakysymysten kohdalla tarkastelimme vastauksia määrällisellä tutkimusotteella. Esittelemme ensimmäisen monivalintakysymyksemme vastaukset prosenttiarvoina, kun taas seuraavan kysymyksen tulokset on merkitty kuvaajaan vastausten lukumäärän perusteella, koska kyseisen kysymyksen kohdalla vastaaja sai valita useampia vastausvaihtoehtoja. Viimeisen monivalintakysymyksen ”Miten uskot seuraavien tekijöiden vaikuttavan vanhempien tekemiin kouluvalintoihin? Arvioi.” kohdalla vastaajien piti valita viidestä vaihtoehdosta yksi jokaisen tekijän kohdalla (ks. taulukko & liite). Päätimme pisteyttää vastausvaihtoehdot asteikolla -2 – +2. Kerroimme kunkin vaihtoehdon pisteet vastausten lukumäärällä, jolloin saatu tulo kuvaa, kuinka merkittävä jokin tekijä on suhteessa muihin vaihtoehtoihin. Esimerkiksi kohtaan ”painotettu opetus jossakin oppiaineessa” vastaajista 16 valitsi vaihtoehdon ”uskon vaikuttavan merkittävästi”, jolloin kerroimme vastausten määrän 16 kpl pisteytetyllä arvolla (+2), jolloin saimme lasketun arvon $16 \times (+2) = 32$. Alla olevaan taulukkoon 2 on kuvattu vastausvaihtoehdot ja niille annetut arvot.

Taulukko 2. Vastausvaihtoehdot vanhempien tekemiin kouluvalintoihin vaikuttavista tekijöistä

Vastausvaihtoehto	Pisteytetty arvo
Uskon vaikuttavan merkittävästi	+2
Uskon vaikuttavan jonkin verran	+1
En osaa sanoa	0
Uskon vaikuttavan vain vähän	-1
En usko vaikuttavan	-2

Seuraavassa taulukossa 3 on esitelty opettajien vastauksia kohdassa ”painotettu opetus jossakin oppiaineessa”. Lasketun arvon sarakkeessa suluissa oleva luku kertoo pisteutyn arvon, jolla vastausten lukumäärä on kerrottu.

Taulukko 3. Painotetun opetuksen vaikutus kouluvalintoihin

Vastausten määrä	Vastausvaihtoehto	Laskettu arvo
16	uskon vaikuttavan merkittävästi	$(+2) \times 16 = 32$
21	uskon vaikuttavan jonkin verran	$(+1) \times 21 = 21$
1	en osaa sanoa	$1 \times 0 = 0$
2	uskon vaikuttavan vain vähän	$2 \times (-1) = -1$
0	en usko vaikuttavan	$0 \times (-2) = 0$
yht.		$32 + 21 - 2 = 51$

Esittelemme kahden muun monivalintakysymyksen tulokset kuvaamalla prosenttiarvoja ja vastausten lukumääriä.

4.4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Koska kouluvalinnat koskettavat niin valinnan tekeviä perheitä kuin kouluja, halusimme ottaa tutkimuksessamme uuden näkökulman aiheeseen ja päätimme tutkia peruskoulun opettajia, jotka seuraavat näitä vanhempien tekemiä kouluvalintoja hyvin läheltä ja kokevat myös itse mahdollisen kouluvalintakulttuurin vaikutukset työssään. Uskomme, että opettajillakin on sanansa sanottavana kyseisestä ilmiöstä. Tutkimalla opettajia toivomme saavamme tietoa siitä, minkälaisia vaikutuksia vanhempien tekemistä kouluvalinnoista seuraa kouluille ja opettajille. Kuinka oikeastaan opettajat kokevat nykyisen valintakulttuurin? Vaikuttaako kouluvalintakulttuuri heidän työhönsä, ja jos vaikuttaa, miten se näkyy koulun arjessa? Mitä oikeastaan jää niihin kouluihin opettajan näkökulmasta, joihin kouluvalinnat eivät kohdistu? Edustavatko nämä koulut opettajien silmissä

koulujen alinta hierarkista kastia? Tuleeko näistä ”ei halututuista kouluista” epäonnistumisen alttareita, joissa opettajat vain tekevät voitavansa sillä oppilasaineksella, jota kouluun valintojen jälkeen jää?

Seurattuamme kouluvalintapolitiikasta käytyä julkista keskustelua eri foorumeilla, olemme karkeasti todenneet, että Itä-Helsinki vaikuttaisi olevan aluetta, josta monet kouluvalinnat suuntaavat pois. Siellä myös alueellinen jakautuminen on virittänyt paljon keskustelua. Pääkaupunkiseudun virkahakuja tarkasteltaessa ei voi olla huomaamatta erityisesti Itä-Helsingissä olevan usein paljon vakansseja auki. Liittyykö tähän kenties asuinalueiden maine ja näyttelevätkö kouluvalinnat tässäkin suhteessa jonkinlaista sivuosaa, joka heijastuu opetusalan ammattilaisten virkahakuihin? Uskomme tutkimuskeskustelumme avulla valaisevamme sen osan kouluvalintapolitiikasta, jota julkinen keskustelu aiheen tiimoilta ei vielä ole juurikaan sivunnut. Opettajien näkökulman huomioiminen ja sen esille tuominen kouluvalintakeskusteluun avartaisi nähdäksemme tuota moninaiselta vaikuttavaa yhteiskunnallista, selkeästi kasvussa olevaa ilmiötä.

Pro gradu -tutkielmamme päätutkimuskysymykset ovat:

- Millaisena opettajat kokevat yleistyvän kouluvalintakulttuurin?
- Lisäksi olemme kiinnostuneita selvittämään opettajan kokemuksia kouluvalintakulttuurista, ovatko he kohdanneet valintakulttuuria työnsä kautta ja jos ovat, miten se näkyy koulun arjessa. Heijastuuko kouluvalintakulttuuri opettajien työyhteisöön koulun sisällä?
- Miten opettajien kokemukset kouluvalintakulttuurista heijastavat opettajan omaa roolia koulun kontekstissa?

5 AINEISTON ANALYYSI

Tutkimuksemme on pääosin laadullinen, mutta osin myös määrällinen. Käytämme siten tutkimuksessamme hyödyksi menetelmätriangulaatiota. Kyselylomakkeesta ilmeneviä monivalintakysymysten vastauksia käsittelemme kvantitatiivisella otteella kuvaamalla vastauksia lukumäärien, prosenttilukujen ja pisteytettyjen arvojen avulla. Näin ollen esittelemme erikseen monivalintakysymysten tuotokset ja muun aineiston. Tulemme käsittelemään kyselylomakkeen avoimia kysymyksiä ja opettajien henkilökohtaisia haastatteluja yhdessä diskurssianalyttisesti. Tarkastelemme ensin monivalintakysymysten tuloksia, minkä jälkeen esittelemme aineistosta paikantamamme diskurssit.

5.1 Monivalintakysymysten tarkastelua

Kyselylomakkeemme kolme monivalintakysymystä olivat:

- Millä seuraavista kuvaisit suomalaista lähikouluperiaatetta? Valitse yksi seuraavista.
- Mihin seuraavista tekijöistä näet kouluvalintakulttuurin vaikuttavan koulun toiminnan kannalta? Valitse alla olevista vaihtoehdoista näkemyksiäsi kuvaavat vaihtoehdot.
- Miten uskot seuraavien tekijöiden vaikuttavan vanhempien tekemiin kouluvalintoihin? Arvioi.

Opettajien suhtautumista suomalaiseen lähikouluperiaatteeseen kuvataan kuviossa 1.

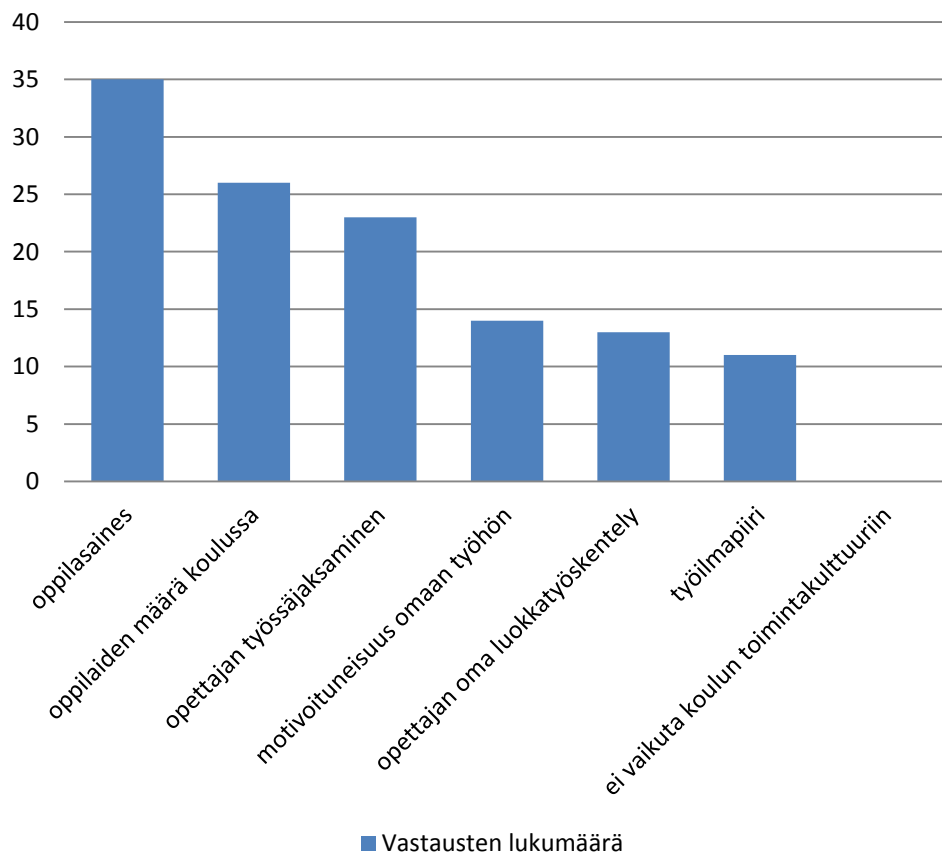
Lähikouluperiaatteen kuvaus

Kuvio 1. Opettajien suhtautuminen lähikouluperiaatteeseen

Kyselylomakkeen perusteella opettajat vaikuttivat tiedostavan, että suomalainen lähikouluperiaate on vahvasti muuttumassa. Lähes puolet kyselyyn vastanneista opettajista katsoi lähikouluperiaatteen olevan murroksessa. Osa opettajista kokee lähikouluperiaatteen jopa vanhoillisena, eikä lähikouluperiaatteen nähdä enää palvelevan nykyisen yhteiskuntamme tarpeita. Kuitenkin moni opettajista luottaa lähikouluperiaatteeseen ja uskoo sen olevan suomalaisen peruskoulujärjestelmän ja hyvinvointivaltion tukijalka ja perusta. Kuviossa 2 on kuvattu, miten vanhempien tekemät kouluvalinnat vaikuttavat koulun toimintaan.

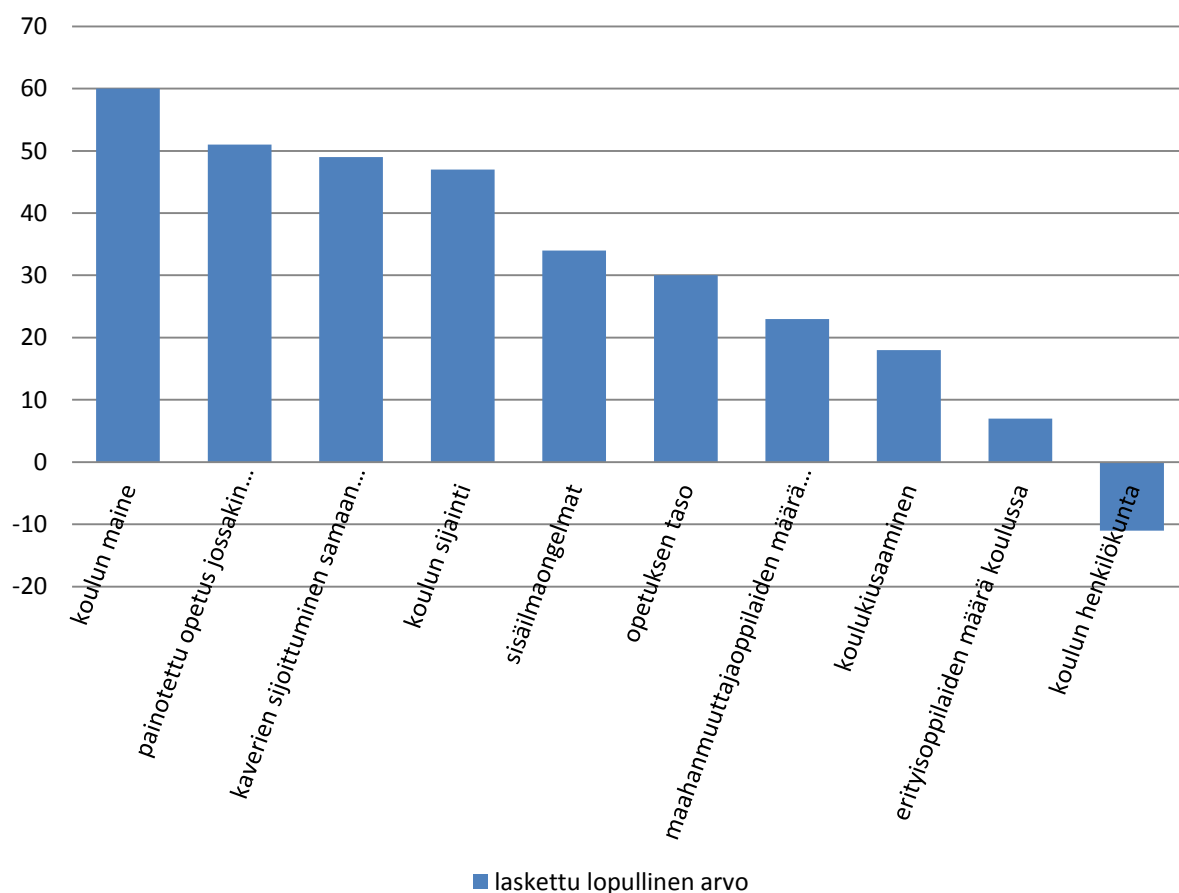
Kouluvalintakulttuurin vaikutukset kouluun

Kuvio 2. Kouluvalintakulttuurin vaikutukset kouluun

Kouluvalintakulttuurin nähtiin vaikuttavan koulun toiminnan kannalta eniten oppilasaineksen muodostumiseen, oppilaiden määrään koulussa ja opettajien työssä jaksamiseen. Kuviossa 3 tuomme esiin opettajien näkemyksiä siitä, minkä tekijöiden he uskovat eniten vaikuttavan vanhempien tekemiin kouluvalintoihin.

Kouluvalintoihin vaikuttavat tekijät

Kuvio 3. Kouluvalintoihin vaikuttavat tekijät

Opettajien kokemusten perusteella koulun maineen nähtiin vaikuttavan eniten vanhempien tekemiin kouluvalintoihin. Enemmistö vastaajista uskoi koulun maineen vaikuttavan merkittävästi kouluvalintoihin. Painotettu opetus jossakin oppiaineessa oli toiseksi vaikuttavin kouluvalintaa määrittävä tekijä. Kolmanneksi eniten vaikuttivat koulun sijainti ja kaverien sijoittuminen samaan kouluun. Sen sijaan koulun henkilökunnalla ei nähty olevan vaikutusta kouluvalintoihin. Valtaosa kyselyyn vastanneista opettajista ei uskonut henkilökunnan vaikuttavan vanhempien tekemiin kouluvalintoihin.

5.2 Diskurssianalyysi

Tutkimusaineiston analyysissä ja tulkinnassa käytämme hyväksi diskurssianalyttistä lähestymistapaa, jossa huomio keskitetään puheen yhteiskunnallisuuteen, vuorovaikutukseen ja sosiaalisuuteen (Räisänen, 2009, 103). Diskurssilla tarkoitetaan puhetta, esitelmää, tutkielmaa, juttelua ja jaarittelua. Käsitteen taustalla piilee aina ajatus kielestä ihmisten välisenä vuorovaikutuksena. Diskurssi voi olla puhuttua tai kirjoitettua kieltä, jolloin myös teksti on vahvasti sidoksissa diskursseihin. Samaa aihepiiriä käsittelevät tekstit muodostavat keskustelua eli diskursseja. (Anttila 2006, 407-408.) Meidän tapuksessamme tutkimusaineiston puheavaruus muodostuu opettajien puheista. Eskola ja Suoranta (1998) tukeutuvat Luostarisen ja Väliwerrosen määritelmään diskurssianalyysistä, jossa tekstin merkitysten etsimisen sijasta huomio kohdistetaan siihen, miten merkityksiä tekstissä tuotetaan. Diskurssianalyysin tarkoituksena on tarkastella kielenkäyttöä tekemisenä, joka muotoutuu sosiaalisissa tilanteissa ja rakentaa sosiaalista todellisuutta (Suoninen 1999, 17). Diskurssianalyysissä keskitytään pohtimaan, miten toimijat tekevät ymmärrettäväksi asioita kielenkäytöllään. Diskurssianalyttisen lähestymistavan ydin voidaan kiteyttää kolmioon, jonka kärkinä ovat merkitykset, kulttuurisuus ja kommunikatiivisuus. Nämä kolmion kärjet kietoutuvat toisiinsa muodostaen tutkijaa kiinnostavan kokonaisuuden. (Jokinen & Juhlia 1999, 54.) Käyttämällä diskurssianalyysiä pyrimme ymmärtämään opettajien argumentteja liittyen kouluvalintakulttuuriin. Menetelmän avulla pyrimme paikantamaan niitä perustelua ja näkökulmia, joita kyselylomakkeeseen vastanneet ja haastateltavat opettajat antavat vanhempien tekemille kouluvalinnoille.

5.3 Diskurssien muodostaminen

Haastatteluiden ja kyselylomakkeen avoimien kysymysten pohjalta muodostimme aineistosta neljä erilaista diskurssia, joilla ilmennämme sitä puheavaruutta, jonka myötä opettajat kuvaavat kokemuksiaan kouluvalintakulttuurista. Jotta voimme analysoida diskursseja yksityiskohtaisemmin, olemme hyödyntäneet Räisäsen (2009) käyttämää diskurssianalyttistä menetelmää, jossa Räisänen purkaa diskurssin erilaisiksi juonteiksi. Nämä juonteet rakentavat yhdessä diskurssin kokonaiskuvan. Juonnejaottelu helpottaa nähdäksemme analysointia ja sen kuvaamista lukijalle. Uskomme juonnejaottelulla

saavuttavamme moniulotteisemman kuvan aineistosta ja tekevän analyysistämme kattavamman.

Paikansimme aineistosta neljä erilaista diskurssia, joiden avulla opettajat valottavat kokemuksiaan kouluvalintakulttuurista. Jokaisesta diskurssista oli eroteltavissa kaksi tai kolme juonetta, jotka heijastivat diskurssin ominaisuuksia. Lisäksi olemme määrittäneet diskurssin ilmenemisen vahvuuden akselilla heikko – keskivahva – vahva, jolla pyrimme kuvaamaan diskurssin ilmentymistä ja voimakkuutta aineistossa. (ks. Taulukko 4.)

Taulukko 4. Opettajien puheavaruudesta muodostamamme diskurssit ja niiden juonteet

Diskurssi	Juonteet	Ilmeneminen aineistoissa
Imagon diskurssi	hyvän vanhemmuuden juonne, kilpailun juonne ja painotetun opetuksen juonne	vahva
Segregaation diskurssi	yhtenäisen peruskoulun murtumisen juonne ja sosioekonomisen statuksen juonne	vahva
Vaikuttamisen diskurssi	lapsilähtöisyyden juonne, yhteistyön juonne ja opettajan ammattiposition juonne	heikko
Kaupunkirakenteen diskurssi	naamioidun vallan juonne, brändin juonne ja muutoksen juonne	keskivahva

Esitämme seuraavassa nämä neljä diskurssia juonteineen. Avataksemme lukijalle muodostamiimme diskursseja, olemme poimineet aineistoista katkelmia, jotka kuvaavat mielestämme parhaiten kutakin diskurssia ja sen juonetta. Lainauksien perässä käytämme lyhenteitä A1, A2 sekä H1, H2, H3 ja H4. Merkinnöillä osoitamme lainauksen alkuperän: A1 ja A2 ovat avoimia kysymyksiä. A1 pohjaa kysymykseen ”Millaisia havaintoja olet tehnyt vanhempien tekimistä kouluvalinnoista?” ja A2 vastaavasti kysymykseen ”Millaisia mahdollisuuksia tai uhkia näet vanhempien vapaiden kouluvalinto-

jen aiheuttavan koulun toiminnan kannalta?”. Avoimiin kysymyksiin kertyi vastauksia 40. Sen vuoksi emme esitä avoimia vastauksia järjestysnumeroin, vaan viitatessa avoimiin kysymyksiin tarkoitamme merkinnällä A1 tai A2 koko kysymystä. Olemme siten poimineet noista useista avoimista vastauksista ne, jotka kuvastavat mielestämme parhaiten diskursseja ja niiden juonteita. H1, H2, H3 ja H4 merkinnöillä viittaamme haastatteluihin. Numero kirjaimen perässä kuvaa sitä, että onko kyseessä ensimmäinen, toinen, kolmas vai neljäs haastattelu.

Jokaiseen diskurssiin johdattaa koostettu kuvaus kunkin haastattelemamme opettajan kokemuksista kouluvalintakulttuurista. Haastattelemamme neljä opettajaa painottavat hieman eri asioita puhuessaan omista kokemuksistaan liittyen vanhempien tekemiin kouluvalintoihin. Kuitenkin heidän vastauksissaan oli myös paljon yhtäläisyyksiä. He kaikki toivat esille niin kouluvalintojen uhkat kuin mahdollisuudetkin. Mahdollisuuksina opettajat näkivät valinnanvapauden ja painotetun opetuksen. Sen sijaan uhkina opettajat kokivat koulujen segregoitumisen hyviin ja huonoihin kouluihin sekä oppilasmäärän epätasaisen jakautumisen näiden hyvien ja huonojen koulujen välillä. Olemme nimenneet haastattelujen pohjalta laaditut koosteet muutetuilla nimillä, koska uskomme nimeämisen helpottavan haastattelujen koosteiden hahmottamista.

5.4 Imagon diskurssi

Maria: Kouluvalinta ja painotukset

Haastateltava näki kouluvalinnat positiivisessa valossa niiden perustuessa painotuksiin. Kuitenkin hän toivoi, että kouluvalintoja tai mielipiteitä koulusta muodostettaisiin jollain muulla perusteella, kuin koulun painotuksella, kuten esimerkiksi koulun hyvällä hengellä ja ilmapiirillä. Painotus saattaa toimia motivaattorina jonkin oppilaan kohdalla, mutta opettajan mielestä mikään painotus ei ole niin merkittävää tai tarjoa niin paljoa parempaa opetusta, että lapsen kannattaisi lähikoulun sijaan kulkea pitkä matka toiseen kouluun. Uhkana hän näki koulujen eriarvoistumisen. Hän puhui koulujen välisestä kilpailusta ja että koulun painotus on opettajille työllisyyskysymys. Maria mainitsee myös asuinalueen muutokset ja niiden vaikutukset kouluun. Hänen mielestään valintakulttuuri on pienentynyt hurjimmista ajoista.

Imagon diskurssissa koulun maine määrittää pitkälti keskustelua kouluvalintakulttuurista. Vanhempien tekemien kouluvalintojen nähdään perustuvan lähinnä mielikuviin ja uskomuksiin koulusta. Opettajien kokemuksissa näille ennakkoluuloille ei välttämättä nähdä relevantteja perusteita. Monet opettajat kuvaavat vanhempien muodostavan asenteita ja mielikuvia koulusta kuulo- ja yksittäistapausten perusteella. Imagon diskurssista paikantuivat *hyvän vanhemmuuden juonne, kilpailun juonne ja painotetun opetuksen juonne*.

Hyvän vanhemmuuden juonteessa opettajat kuvaavat kuinka valveutuneet perheet pyrkivät lähtökohtaisesti valitsemaan lapselleen parhaat oppimisen edellytykset ja suotuisan opiskeluympäristön tarjoavan koulun. Vaikka lapselle halutaan tarjota ”se paras” oppimisympäristö, niin lopulta valinnoissa heijastuvat vanhempien tarpeet osoittaa omaa erinomaisuuttaan ollessaan kiinnostuneita lapsen koulunkäynnistä. Opettajien kokemuksissa kouluvalinnan tehneet perheet ovat keskimääräisesti hyvin kouluorientoituneita. Nämä vanhemmat ovat tavallisesti keskiluokan tai ylemmän keskiluokan edustajia ja korkeasti koulutettuja.

-- Vanhemmat haluavat lapsensa ns. hyvämaineiseen kouluun ja lähikoulun maine on usein huono, koska sen jutut kantautuvat lähellä asuvien korviin helpommin kuin jonkun muun kauempana omasta asuinalueesta olevan koulun. – (A1)

Osalla ennakkoluulot vaikuttavat suurestikin valintaan. Osa kuvittelee valinnan olevan tärkeämpi kuin mitä se tosiasiallisesti on. (A1)

-- mutta kyllä mä tiedän, että täällä paljon, tällä alueella, ni vanhemmat keskenään keskustele harrastusten piirissä tai pihalla kun näkevät, paljon keskustele siitä, et minkälainen koulu tää on, tai missä ois niinku muuta että, ku tääl on hyvintoimeentulevia vanhempia, nii heillä on niinku tavallaan hirveen paljon korvat auki ja he haluaa lapselleen parasta, mitä on. (H2)

No siis se että, et musta tuntuu et ne ketä on niinku oikeen hakeutumalla hakeutunu meidän kouluun niin tota, usein vanhemmat on vähän niinku valveutuneita jotenkin. (H3)

Kilpailun juonne näyttäytyy opettajien kokemuksissa koulujen keskinäisen kilpailun ja tulosvastuun myötä. Karkeasti kilpailussa on kyse koulujen oppilasmääristä. Kasvava tai staattisena pysyvä oppilasmäärä turvaa koulun elinvoimaisuuden ja takaa opettajien työllistymisen koulussa.

No, me ollaan oikeestaan, siis tää koulu on oikeestaan aika riippuvainen näistä, että tää on meille kova juttu, meidän oppilasmäärä, niinku mä sanoin. Täs on näitä kilpailijoita, hyviä kouluja paljon ympärillä ja Helsingis on kaiken maailman erikoistumista ja muuta, että tää on semmonen kilpailu, kilpaillaan ihan raa'asti oppilaista. (H1)

Kilpailussa osa kouluista voidaan nimetä voittajiksi ja häviäjiksi. Suositut koulut eivät välttämättä pysty vastaamaan kysyntään, jolloin osa hakijoista ”palautuu” takaisin lähikouluun, josta vanhempien tekemä kouluvalinta on suunnannut pois.

Ei se varmaa vaara oo et koko koulu loppuu, koska alueella on ihan hirveesti lapsia ja syntyvyys on suurta ja tota naapurikoulut on täys, me ollaa ainoo jonne mahtuu ja todennäkösestihän tarkoittaa, et tänne niitä tulee. Eivät tule mielellään, mutta tulevat, koska muuta paikkaa ei enää ole. (H4)

Opettajat kokevat kilpailun vilkastuneen 90-luvulta, jolloin perusopetuslakiuudistus lisäsi vanhempien valinnanmahdollisuuksia.

-- Sillon ku tuli ne uudet opetussuunnitelmat ei nää 2004 vaan edelliset. Ku sillonhan vapautu kaiken kaikkiaan niinku niinku tuli sitä valinnaisuutta ja ja koulujen omat opetussuunnitelmat, ni sillon mun mielestä nii. Ni sillon käynnisty selvä semmonen vähän niinku kilpailuki sit koulujen kesken kyllä. (H1)

Koulun perustehtävän, opetuksen lisäksi, koulun tehtäväkenttään kuuluu nykyään myös julkikuvan ehostaminen. Jotta koulu voi menestyä näillä kilpailun uusilla markkinoilla, täytyy sen pyrkiä erottumaan muista. Erilaiset painotukset ja erikoistumismahdollisuudet jo alakoulussa ovat välineitä, joiden avulla kilpakentillä voidaan menestyä.

-- koulujen voi olla pakko "erikoistua" johonkin aineeseen saadakseen kouluun oppilaita. (A2)

-- tietyt painotukset tuo meille lisää oppilaita ja jos me saada ne vanhemmat tee-kee niitä valintoja niin sen mukaa, ni se saa työllisyyttä meille. (H1)

-- Helsingin opetusviraston asenne on ongelmallinen: koulupiireistä luovuttiin, mutta kustannussyistä opev. haluaisi, että koulut markkinoisivat ympäristössään omaa kouluaan (on tulospalkkauskriteerinä). (A2)

Opettajien kokemuksissa asiakaskulttuuri painostaa kouluja ja opettajia palvelun tuottajina vastaamaan kuluttajien, tässä tapauksessa perheiden, vaatimuksiin. Tässä näkökulmassa koulu ja opetus ovat kompakti paketti, jolle vanhemmat ovat asettaneet erilaisia odotuksia.

-- Ehkä tää tuo sitte tämmöne valinta myöskin jonkinlaisia niinku vaatimuksia esimerkiks vanhempien taholta enemmän että et täytyy olla niinku pitää täyttää jotenki ne lupaukset, mitkä on annettu, et oli ne sitte vaikka että mejän koulussa ei kiusata tai meillä on tätä painotusta tai tai jotain nii nii tota, niistä täytyy sitte pitää kiinni, et tavallaan semmosta lisävaatimusta kyllä, kyllä se tuo. (H1)

Kilpailun juonteesta heijastuu myös positiivinen ote silloin, kun kilpailu oppilaiden keskuudessa muuttuu kannustavaksi motivaatiotekijäksi ryhmässä.

No tota, se vois vaikuttaa esimerkiks semmosee kilpailuhenkisyyteen, että että tota jos se jos se aiheuttaa semmosta että tultas vaikka miten mä nyt sanoisin, että ne tietäis vaikka että me oltais jotenki hyviä tai meil on joku erikoisasema, nii se vois aiheuttaa semmosta sisäistä kilpailua ja ehkä joskus, joo vaikuttaaki, mut seki voi olla semmosta sekä niinku positiivista että negatiivista, että esimerkiks viime vuonna meillä oli tämmönen -- luokka, pääsi peruskoulusta, joka ensinnäki se oli ihan pelkkiä poikia, siin ei ollu yhtää tyttöä ja se muodostu aika hyväks se luokka, koska ne selvästi niinku kilpaili keskenään, mutta semmosessa hyvässä, positiivisessa hengessä, että ne ei vaan niinku kilapaillu yksilöinä, vaan ne halus myöskin niinku luokkana olla sillain, semmosia hyviä. Ne kannusti toinen toisi-
aan, et siitä tuli, se oli tosi kiva. Ne oli semmosia pikku-insinöörejä. Niistä varmaan kuullaan vielä, niistä pojista. (H1)

Kilpailun juonteesta ilmenee koulujen markkinoinnin tarve. Toiset koulut joutuvat opettajien kokemusten mukaan tekemään tässä kilpailussa enemmän töitä kuin toiset. Kil-

pailun kohteiksi opettajat nimeävät oppilaat ja koulun imagon. Osalla kouluista koulun saavutettu hyvä imago kuljettaa pitkään ilman lisäpanostuksia.

Et kyl musta tuntuu, et tääl on se viidakkorumpu enemmänki et meil on oikeestaa, ei o tarvetta niinku erityisesti markkinoida, -- se tulee tavallaan niitten lehtien, lehtien kautta ja, mutta ei kyllä niinku oo mitään mainostusta tässä harrastettu. (H3)

Joo, eli kyllä sitä, etenki nyt siihen on havahduttu ihan täysin ja lähinnä se positiivinen julkisuus on se, mitä me haetaan, se on paikallislehdissä ja se on niinkun semmosena suusta suuhun menetelmänä. Meil on tosi paljon hyviä käytänteitä, meil on vuosittainen lasketteluretki, meil on isoilla oppilailla leirikoulut, meil on koulun vanhempainyhdistyksen konsertteja, meil on diskoja, kaikkee mahdollista, mutta se ei välttämättä riitä ja isompaakin semmosta markkinointia tarvittais. (H4)

Kokemuksista heijastuu eri koulujen asema kilpakentillä: kilpailun tekee eriarvoiseksi yksityisten koulujen ja kunnallisten koulujen välinen markkinointisääntö. Yksityiset koulut saavat vapaammin mainostaa opetustarjontaansa, mutta kunnalliset koulut eivät.

-- Helsingissä on vähän niinku kiristyny tää, esimerkiks näitä painotuksia ei saa mainostaa millään tavalla. Me ei voida sillai markkinoida, nii tota, kyl se oli aika, se tuntu aika kurjalta että meil ois täällä niinku kaikkee tarjolla mut me ei saada mainostaa, et se on vaan jossain valintaoppaassa. (H1)

Painotetun opetuksen juonteessa kokemuksien keskiöön asettuvat erilaiset erikoistumisvaihtoehdot ja painotettu opetus vanhempien tekemien kouluvalintojen määrittäjinä. Opettajat näkevät, että vanhemmat pitävät painotettua opetusta mahdollisuutena menestyä koulussa, koska sen uskotaan innostavan lasta opiskelemaan.

-- Toisaalta oppilas voi saada hienoja mahdollisuuksia uudessa koulussa, jos esimerkiksi lähikoulussa ei pysty tekemään haluamiaan kielivalintoja. (A2)

-- musta se on aika iso motivaattori, vaikka se joku seikka ei oliskaan loppupeleissä siinä opetuksessa esimerkiks kauheen merkittävä, mut sen että sen saa tehdä sen valinnan. nii se näyttää olevan aika hyvä semmonen motivaattori sit niihin opintoihin. (H1)

Painotettu opetus voi toimia myönteisenä kannustimena ja kehittää myös opettajan ammattitaitoa.

-- semmosessa mielessä nyt ajattelen sitä tämmösen valintakulttuurin alkua, nii tietysti se koulu jossa silloin olin, nii päätti valitta tämmösen viestintäpainotuksen ni se vaikutti siihen että mä esimerkiks kouluttauduin itse sitte sii.. Niinku kävin semmosia täydennyskoulutuksia et et must tuli myöski tämmönen entistä viestinnällisempi ope opettaja ja totta kai sitte siinä opetuksessa koska se oli niinku valittu painotukseks nii se piti ottaa. – (H1)

Osa opettajista kuvaa vastauksissaan painotetun opetuksen kääntöpuolia. Vaikka painotetun opetuksen voidaan nähdä tarjoavan jotakin ”ekstraa”, osan mielestä se voi silti nakertaa koulun autenttista perusopetusta.

-- Uhkana on painotusten myötä perusopetuksen laadun heikkeneminen. Painotus on on usein jostain muusta pois. (A2)

Mahdollisuus oppilailla päästä ryhmiin, joissa on paljon samankaltaisia asioita harrastavia. Tämä sama asia voi myös olla kehityksen kannalta huono asia, jos lapsi kasvaa jatkuvasti homogeenisessä ryhmässä (koulu ja harrastukset). (A2)

Toisinaan vanhemmat voivat opettajien kokemuksen mukaan käyttää painotusta välineenä saadakseen lapsen haluamaansa kouluun.

Kieli on valittu sen mukaan, että päästään haluttuun kouluun. -- (A1)

Koulun valinta tarjotun kielen perusteella, tai valitaan koulussa opetettava harvinaisempi kieli koska halutaan päästä hyväksi koetun koulun oppilaaksi. (A1)

Opettajien kokemusten perusteella koulun maine vaikuttaa merkittävästi vanhempien tekemiin kouluvalintoihin. Imagon diskurssissa *hyvän vanhemmuuden juonne* kuvaa näitä vanhempien tekemiä kouluvalintoja, jotka opettajien mukaan rakentuvat pääosin mielikuvien ja ennakkoluulojen perusteella. Vanhempien tekemät kouluvalinnat jakavat

koulut suosittuihin ja epäsuosittuihin kouluihin, mikä aiheuttaa kamppailua koulujen välillä. *Kilpailun juonne* heijastaa koulujen tarvetta erottua joukosta. Koulut pyrkivät vastaamaan kilpailuun erilaisilla erikoistumisvaihtoehdoilla ja painotuksilla. Opettajien kokemusten perusteella vaikuttaa siltä, että niin sanottu ”tavallinen yleiskoulu” ei enää riitä. Menestyminen vaatii koulujen profiloitumista, jota *painotetun opetuksen juonne* kuvaa. Imagon diskurssi ilmenee aineistossa vahvana.

5.5 Segregaation diskurssi

Noora: eriarvoistuminen ja oppilaskato

Nooralla on omakohtaisia kokemuksia siitä, mitä ongelmia kouluvalintakulttuuri voi aiheuttaa, nimittäin koulujen eriarvoistumista. Hänen mielestään suurin ongelma on kaupunkirakenteessa, joka jakautuu ihmisten sosioekonomisen statuksen mukaisesti. Suomalainen peruskoulu on perustunut tasa-arvoisuuteen, jota vanhempien tekemät kouluvalinnat uhkaavat nyt horjuttaa. Kouluvalintojen myötä koulut profiloituvat herkemmin hyviksi ja huonoiksi, mikä jakaa myös opettajia. Oppilasainekseltaan kirjaviin ja haastaviin kouluihin on vaikeaa saada pätevää henkilökuntaa. Noora kokee voivansa vaikuttaa melko vähän vanhempien tekemiin kouluvalintoihin, mutta miettii silti oman toimintansa taustalla kouluvalintoja ja yrittää ehkäistä niiden syntymistä omalla työpanoksellaan. Nooran mielestä vanhempien tekemä kouluvalinta perustuu lopulta hyvin pitkälti ennakkoluuloihin ja mielikuviin.

Segregaation diskurssi jakautuu *yhtenäisen peruskoulun murtumisen juonteeseen* ja *sosioekonomisen statuksen juonteeseen*. Segregaation diskurssi näyttäytyy erilaisten uhkakuvien kautta, joita opettajien puhe rakentaa omakohtaisten kokemusten kautta. Segregoituminen on opettajien kokemusten mukaan uhka peruskoulun tasa-arvoiselle ideaalille. Segregaation diskurssissa eivät eriarvoistu vain koulut ja oppilaat, vaan myös koulutetuimmat opettajat ohjautuvat parempana pidettyihin kouluihin.

Yhtenäisen peruskoulun murtumisen juonne rakentaa opettajien kokemuksissa kuvaa uudenlaisesta peruskoulusta, jossa koulut asemoituvat erilaisiin paremmuuden tasoihin. Näitä paremmuuden tasojen kriteereitä luovat vanhempien mielikuvat koulusta, koulun maine, erilaiset erikoistumisvaihtoehdot ja painotukset. Kriteerit ohjaavat valvettuneimpia perheitä kouluvalintojen tiellä. Kouluvalinnat puolestaan horjuttavat tasa-

arvoisen peruskoulun ideaalia. Ilman kouluvalintoja oppilaiden jakautuminen peruskouluun olisi melko staattista, sillä oppilaaksiottoalueet yrittävät pitää oppilasmäärät tasapainossa suhteessa toisiinsa. Lähtökohtaisesti oppilaaksiottoalueiden lisäksi oppilaiden jakautumista kouluhin ohjaavat syntyvyys ja luontainen muuttoliike. Kouluvalintakulttuuri on muodostunut syntyvyyden ja luontaisen muuttoliikkeen rinnalle peruskoulujen oppilasmääriin vaikuttavaksi kolmanneksi tekijäksi. Siten vanhempien vapaiden kouluvalintojen voidaan nähdä olevan uusi, vaikeammin ennustettavissa oleva tekijä, jolla voi olla hyvin merkittäviä vaikutuksia peruskoulun aseman ja sen jatkuvuuden kannalta.

Opettajat ilmentävät kokemuksissaan yhtenäisen peruskoulun olevan koulujärjestelmämme ydin. Tässä näkökannassa vapaa kouluvalintakulttuuri muodostuu enemmän uhkaksi kuin mahdollisuudeksi.

--Mutta toki on itsestään selvää, että äärimmilleen vietynä se voi johtaa koulujen eriarvoistumiseen ja sitä paitsi koulujärjestelmämme heikkenemiseen. Lähikoulujen tulisi olla ykkönen ja tasalaatuinen kaikkialla. (A2)

--mut siinä vaiheessa ku se alkaa toimimaa sitte sitä peruskoulun ajatuksen ydintä vastaan, että se alkaa olee semmost valikoitumista, ni siinä määrin se on aika uhka.— (H4)

--koska monissa maissahan on näitä tämmösiä erityiskouluja, maksullisia kouluja, yksityiskouluja, että tota Suomessa tietenki yritetään pitää tätä yhtenäistä, yhtenäistä koulusysteemiä, et kaikilla olis tasa-arvon mahdollisuus ja jo... kaikkialla yhtä hyviä opettajia ja kaikis kouluissa monenlaisia oppilaita, että siinä sitä sit aina... Se on hyvä ajatus niinku, että löytyykö siihen sit yhtä yhtä ainutta oikeeta ratkasua. — (H3)

--peruskoulut kuitenkin meillä pidetään niinku aika sillai, että ne on aika saman... samanlaisia kun, pitäis ainakin olla, kuitenkin kun loppupeleissä, että että, että niinku liikaa jotenki siihen tai liikaa näihin sykkeihin ja muihin sitten. Ihan se naapurikoulukin vois antaa semmosta hyvää, kaikissa kouluissa on ihan varmasti semmosta hyvää, et semmonen. Musta nykyää vähän hohkataan näitten kans vähän liikaa, että näitten valintojen kanssa. (H1)

Merkittävimmäksi uhkaksi opettajien näkemyksien mukaan muodostuu kouluvalintakulttuurin aiheuttama segregoituminen. Eriarvoistumista ilmentää koulujen jakautuminen hyviin ja huonoihin kouluihin, minkä seurauksena koulujen oppilasaines yhdenmu-kaistuu tarpeettomasti.

Vanhempien mielikuvien vaikutus valintoihin voi johtaa polarisoitumiseen, eli tuloksena on oikeasti homogeenisempiä kouluja. (A2)

Uhkina on erarvoiset koulualueet/koulut kaupungin sisällä. – (A2)

Opettajien kokemuksissa segregoitumisen kehittymistä on vaikea pysäyttää, koska koulun maineella ja vanhempien ennakkoluuloilla on niin merkittävä painoarvo kouluvalintakulttuurissa. Tämän myötä polarisoituminen ei asemoidu vain koulujen ja oppilaiden keskinäiseen jakautumiseen, vaan myös opettajat alkavat ennen pitkää seurata vallitsevaa kehitystä.

--Mut et totta kai siihen voi liittyä sitten et et kyllähän se voi aiheuttaa sitten, se riippuu siis siitä, mitä koulut markkinoi ja mitä tarjoo, ni just sitä elitismiä ja ja koulujen niinku sitte tota jakautumista näihin hyviin kou... hyvänä pidettyihin kouluihin ja huonompana pidettyihin kouluihin, et semmonen on mun mielestä siinä yks yks.. jos siitä tulee semmonen julkikulttuuri tavallaan. (H1)

--ni sit valikoitus mahdollisesti sitte niin sanotut hyvät opettajat ja niin sanotusti valvautuneitten vanhempien oppilaat sitte samaan kouluun, jolloin tämä koulu sitten menestyy ja tekee menestyjiä ja sinne hakee taas menestyviä ja niin edelleen. Se kumuloituu se...—(H3)

--Moni opettaja haluaa opiskella hyvien oppilaiden kanssa, joten tällöin jää vaarraksi, että pätevät ja osaavat opettajat hakeutuvat ns. hyviin kouluihin töihin ja ns. huonohin kouluihin jää epäpätevät opettajat ja ne, jotka eivät muualle työllisty. (A2)

--Ja niin se varmaan, kyllä sinne on vaikea päästä oppilaitten ja opettajienkin, että että tämmönen joku hyvämaineinen, hyvänä pidetty koulu niin varmaan on opettajallekin semmonen miellyttävämpi työyhteisö ku semmonen, että "voi että mä sain opettajan paikan sielt jostain Vantaan perukoilta" nii... (H1)

--Helpommin semmosiin kouluihin hakeutuu opettajia, jotka, tai semmosii kouluihin hakeutuu helpommin ihmisiä töihin, joissa on helpompi tehdä töitä. Sit haastavilla alueilla ni se opettajien vaihtuvuus on suurta, totta kai se oppilaidenki vaihtuvuus tietyssä määrin. (H4)

Syvennemmälle juurtuessaan segregoituminen vaikuttaa koulun toimintakulttuuriin. Koska kouluvalintakulttuurin vaikutuksia ja valintojen kohteita on vaikea ennustaa, joutuvat koulut jatkuvasti tasapainoilemaan oppilasmäärien kanssa. Täten kysyntään ja tarjontaan on vaikeampaa valmistautua. Koulut saattavat joutua tahtomattaankin kilpailuasetelmaan, jossa kalastellaan niin oppilaita kuin päteviä opettajia. Kouluvalintakulttuuri on asettanut koulut uuden tehtävän eteen, jossa koulut joutuvat markkinoimaan itseään. Oppilaista ja resursseista kilpaileminen vie koulun voimavaroja sen perustehtävästä eli opetuksesta. Opettajat kokevat asetelman olevan lähtökohtaisesti huono kaikkien koulun toimijoiden kannalta.

Oppilasaines ei jakaudu tasaisesti. Koulujen toiminta ei pysy pitkäjänteisenä, kun oppilasmäärän vaihtuvuus uhkaa resursseja hallitsemattomasti vuosittain. (A2)

Oppilaiden epätasainen jakautuminen lähikoulujen kesken tuo ruuhkaa toisaalle ja pulaa toisaalle. Heikkojen oppilaiden jääminen yhteen kouluun on opettajalle raskasta ja oppilas ei opi silloin parhaalla mahdollisella tavalla. (A2)

Koulujen profiloituminen tietynlaiseksi voi johtaa siihen, että erilaiset oppijat eivät välttämättä enää sovikaan saman katon alle. Tässä kontekstissa sopimisella ei tarkoiteta fyysistä tilaa, vaan koulun ilmapiiriä. Oppilaiden erityistarpeisiin ei välttämättä pystytä tai haluta vastata.

Kyllä tuolla kahvikeskusteluissa tietenkin aina sivutaan ja mietitään, että tota, että minkähän takia nyt tämmönen ja tämmönenki valinta on ehkä tehty, kun tietää että on esimerkiksi erityislapsi ja on erityisesti halunnu tänne ja tää on hektinen koulu. -- et ei välttämättä oo semmonen paras valinta, jos lapsella on selkeesti ongelmaa semmosessa niin sanotussa pienemmässä koulussa, että tota, mutta sitten niin... Ei näin. Ehkä enempi niinku semmosis tapauksissa ehkä ne tulee sitte niinku ilmi, et kun on niinku joku haasteellinen, haasteellisempi tapaus, että... mutta tota, tosissaan niinku mä tos tosissaan sanoin ki, et meil on sen verran vauhdikasta että aika vähän me keritään täällä niinku ruotimaan, ruotimaan näitä asioita, et mennään tukka putkella.—(H3)

Sosioekonomisen statuksen juonteessa korostuu yhteiskunnallinen eriarvoistuminen yksilöiden ja perheiden välillä. Opettajat paikantavat kouluvalinnan tehneet tai sitä pohjivat vanhemmat hyväosaisiin, joilla on varaa valita. Tämän myötä kouluvalintakulttuurin aiheuttamassa segregoitumisessa on kyse myös yhteiskunnan eriarvoistumisesta. Hyväosaiset keskittyvät hyvänä pidettyihin kouluihin, jolloin elitismistä tulee itse itsään seuraava jatkumo.

--Leimautuminen joko eliittikouluiksi tai rupusakkikouluiksi on vaarana.— (A2)

--Ja monet vanhemmat haluavat lapsensa tänne sen statuksen vuoksi. (A1)

--musta tuntuu et usein niinkun ne, ketkä tähän niinku oikeen haluamalla haluaa tähän kouluun tai niihin kouluihin, missä mä oon ollu, niin niin niin, et usein usein tota kotona ollaan jotenki kouluorientoituneita ja tuetaan sitä lapsen koulua ja on nähty et tää on tosi hyvä ja tuetaan myös sitä, et mahtavaa, et pääsee tämmöseen kouluun, missä on tämmöstä, tämmöstä erityisyyttä, mitä siinä nyt sitte kulloinkin arvostetaan ja usein meidän koulussa ajatellaan että tääl todellaki niinku tehdään paljon monenlaista ja suunnitellaan hyvin ja niinku tehdäänkin. (H3)

Opettajien kokemuksista heijastuu käsitys, että samaa luokkatasoa olevat perheet haluavat tietoisesti hakeutua toistensa pariin. Kouluvalinnat ovat näille perheille väline tämän tavoitteen toteuttamiseksi.

Tätä koulushoppailua esiintyy ylemmän sosiaaliekonomisen taustan perheissä. (A1)

--saman tuloluokkaset ja samankaltanen sosioekonominen luokka niinkun haluaa yhteen ja tai lähinnä haluaa eroon ei-toivotuista jäsenistä ja täällä idässä, itä-Helsingissä näkyy sillä, että meillä maahanmuuttajat lisääntyä ihan huomattavasti ja sitten taas kantaväestö pakenee.—(H4)

--Eli onhan se huono asia, että heikko-osaiset on yhdessä koulussa ja rikkaat on toisessa koulussa. (H4)

Epätoivotuksi joukoksi vaikuttaisi määrittävän huono-osaisten ohella maahanmuuttajataustaiset oppilaat, joiden parista kouluvalintojen avulla pyritään hakeutumaan muualle.

No maahanmuuttajien suuri tai määrän kasvu. -- Se on yks, tai rehellisesti sanottuna se on se suurin syy. Sitte tääl alueella asuu tosi paljon kantaväestöä, jotka on sosiaalisesti aika heikos asemassa.—(H4)

Koulujen väliset erot voimistuvat. Erityisesti huolettava se, että hyväosaiset menevät omiin kouluihinsa ja huono-osaiset omiinsa. Lisäksi on vaarana, että maahanmuuttajataustaiset oppilaat keskittyisivät myöskin omiin kouluihinsa.—(A2)

Segregoitumisen diskurssissa ilmenee kouluvalintakulttuurista syntyvän eriarvoistumisen moninaisuus. Pitkälle kehittyessään segregatio läpäisee kaikki koulun toimintaan vaikuttavat tekijät niin koulun sisällä kuin ympäröivässä yhteisössä. Uskoaksemme sen vuoksi segregatian diskurssi ilmenee aineistossa vahvana.

5.6 Vaikuttamisen diskurssi

Tiina: Lapsennäkökulma

Tiina suhtautuu melko neutraalisti vanhempien tekemiin kouluvalintoihin. Hän kuitenkin hyväksyy valintakulttuurin. Tiinan huomiot vanhempien tekemistä kouluvalinnoista keskittyvät erityisesti lapseen. Hän kokeekin opettajana olevansa osa valintaprosessia ja siten tukee parhaansa mukaan oppilaidensa perheitä, jotka suunnittelevat koulun vaihtamista. Yhteistyö kodin ja koulun välillä on tärkeää, jotta lapsi sopeutuisi koulun vaihtoon tuomiin muutoksiin mahdollisimman kivuttomasti. Opettaja pystyy vaikuttamaan vanhempien tekemiin kouluvalintoihin muun muassa kertomalla näkemyksensä lapsen kyvyistä ja taidoista ja siten soveltuvuudesta toiseen kouluun. Monissa tapauksissa Tiinan oppilaat ovat vaihtaneet koulua päästäkseen samaan kouluun kavereidensa kanssa, minkä lisäksi myös painotuksilla on ollut oma sijansa. Hän tietää myös tapauksia, joissa koulua on vaihdettu kiusaamisen vuoksi. Kääntöpuolena kouluvalinnoille Tiina kokee mahdollisen oppilaskadon ei-halutuissa kouluissa. Koulun vaihtaminen ei koske vain perhettä, vaan niin uutta kuin vanhaa luokkaa. Edellisen luokan oppilaat jäävät kaipaamaan luokkakaveriaan ja uudessa koulussa oppilas joutuu ryhmäytymään uudelleen.

Vaikuttamisen diskurssista paikantuvat *lapsilähtöisyyden juonne, yhteistyön juonne ja opettajan ammattiposition juonne*. Diskurssi kuvaa niitä näkökulmia, jotka heijastavat opettajien vaikutusmahdollisuuksia kouluvalintakulttuurissa. Vaikka vanhemmilla ja perheillä on valitsijoina merkittävin rooli kouluvalinnoissa, on opettajilla joitakin suoria tai epäsuoria keinoja osallistua kouluvalintaprosessiin. *Lapsilähtöisyyden juonne, yhteistyön juonne ja opettajan ammattiposition juonne* rakentavat yhdessä kuvaa siitä puheavaruudesta, jonka avulla opettajat ilmituovat omia vaikutusmahdollisuuksiaan kouluvalintakulttuurin osatekijöinä.

Lapsilähtöisyyden juonne kuvaa opettajien kokemusten perusteella sitä keskustelua, jonka mukaan kouluvalinnassa tulisi ensisijaisesti ajatella lapsen etua. Tämä vaatii opettajien mukaan asemoitumista lapsen asemaan, jotta vanhemmat voisivat puntaroida niitä tekijöitä, jotka kuuluvat osaksi lapsen koulunkäyntiä ja oppimisympäristöä. Opettajat näkevät lapsen ystävyysuhteet ja sosiaalisen verkoston painavaksi tekijäksi lapsen näkökulmasta, ajatellen lapsen koulunkäyntiä. Vanhempien tulisi opettajien kokemusten

mukaan arvioida etukäteen uuden ryhmäytymisen vaikutuksia lapsen kannalta, sillä opettajat joutuvat väistämättä kokemaan tämän luokkansa kanssa aina silloin, kun uusi oppilas tulee osaksi luokkaa.

--Meille on tullu uusia oppilaita, et on muuttanu paikkaunnalle uusia oppilaita ja heidätki on otettu tosi hyvin vastaan, et kyl se niinku, se vaikuttaa siinä alussa, ennen ku se ryhmä on muodostunu, sit ku se on muodostunu ni sen jälkeen, jos on niinku, et se ryhmähenki on muodostunu sillai hyväksi, nii siihen on myös helppo tulla ja olla. Et se riippuu paljon niist oppilaista ja siit, et minkälaisek se ryhmä sit muodostuu, et miten se niinku näkyy kaverisuhteiden kannalta jos ajattelee, mutta tota onhan siin nyt muitaki vaikuttavia tekijöitä tietysti. – (H2)

--Tietysti nyt niinku esimerkiks meidän luokalt oppilaat vähän suree sitä, et voi voi, ku ne kaks nyt lähti, että on ikävä ja näin, et sitä on sit tänäki vuonna viel vähän juteltu välillä, et no mitähän niille kuuluu ja näin ja onks kukaan nähny ja tämmöstä, että et ehkä se siihen niinku vaa siihen perusopetustyöhön pikkusen niinku heijasteita tuo. – (H2)

No, sehän on arjen ihan perusratkasuja koko ajan, että paljon, mahdollisimman paljon tukitoimia niille oppilaille, joilla se on se heikompi se kielitaito ja sit toisaalta taas, niin ryhmäyttämistäkin joutuu tekee ehkä enemmän sen takia, koska on niin erilaisia kulttuuritaustoja. Eli oppilaiden, oppilaat ei välttämättä tule, vaikka he sietää erilaisuutta ja on tottunu siihen, ni he saattaa silti aikailla viihtyä niissä omissa porukoissaan, joten sen ryhmäyttäminen ja ryhmäytyminen on haaste. (H4)

--ja sitten tota kun tulevat, tulee sitten jälkikäteen ni siin on taas sit se oma, se sosiaalisen paikan löytyminen siinä. – (H3)

Opettajat eivät miellä lapsen sosiaalista verkostoa vain koulun sisäisenä seikkana, vaan sosiaalisen verkoston nähdään eskaloituvan koulun ulkopuolelle.

--Tietenki siinä mielessä, et jos on esimerkiks jostain kauempaa, halutaan tänne ja haettu ja asuu muualla, niin tota kaverisuhteet voi olla haastavampia sitten luoda, kun ei oo sit sitä iltatouhua jos...-- roudaantuu jostain tuolta kilometrien päästä tänne, tai mihin nyt tahansa kouluun sitten niinkun sitä varten et koetaan et se koulu sinällään on niin arvokas että kannattaa lasta sinne tuoda pitkänkin matkan päästä. Nii usein se sit taas näkyy siinä, et sitten on vaikeempi ehkä saa-

da sitä, sitä semmosta hyvää paikkaa siinä yhteisössä, joka sit toimii muuten koulun jälkeenki täällä sit keskenään. (H3)

Opettajien kokemuksen mukaan vanhempien valitessa lapselleen koulupaikaksi jonkin muun kuin lähikoulun voi koulumatkojen pituus kasvaa huomattavasti. Tällöin koulumatkasta voi muodostua kuormittava tekijä lapselle.

Oppilaalle on usein ikävää, kun luokkatoverit asuvat kaukana. Alakoululaiselle bussilla kouluun matkustaminen saattaa olla melko rankkaa.—(A2)

--Pitkät/hankalat koulumatkat rasittavat lapsia. (A2)

--mä näkisin et mun mielestä pitäis miettiä sitä omaa lastaan, minkälainen tyyppi se on, eikä jotain semmosia haavekuvia että minkälaiseks se voisi tulla, vaan et mikä koulu sille olis, oisko se, onks tää semmone aamunukkuja ja aina väsyny ja, nii oisko sille toi lähikoulu parempi, joka on tossa 300 metrin päässä, ettei kiussattais sitä pitkällä aamuruuhkamatkalla vaan sen jonkun painotuksen takia—(H1)

Onnistunut kouluvalinta vaatii opettajien mukaan pitkäjänteistä harkintaa, jotta vanhemmat voisivat ennakoida ja ehkäistä laaja-alaisesti kouluvalinnasta koituvia mahdollisia haittavaikutuksia.

--Olen havainnut, että lapsi ei välttämättä viihdykään koulussa, jonka vanhemmat ovat päättäneet ja kinuaa koulun vaihtoa jo aika varhaisessa vaiheessa syyslukukautta. – (A2)

--mut et sen, puhuttas sen oman lapsen kans ja mietittäs, mikä sille olis hyvä. Joskus on ihan hyvä irrottautua vaikka kaveripiiristä ja lähteä iteki vähän kauemmas kouluun. – (H1)

--mutta poikkeuksiaksi on, että esimerkiksi mul on ollut oppilas, joka on tota sitte, oli kyllä valmiuksiltaan niin tosi heikko ja halusivat sitte ehdottomasti tähän kouluu, joka on sitte taas vaativa semmoselle, jolla, joka itseasiassa hyötyis semmosesta rauhallisesta koulusta tosi paljon, koska meidän kouluhan on hektinen koulu. (H3)

Vaikka vanhemmat saattavat opettajien mukaan lähtökohtaisesti ajatella, että lapsen saattaminen samankaltaisen joukkoon tukee lapsen kehitystä, voi liiallinen yhdenkaltisuuden tavoittelu heikentää ja rajata lapsen oppimista sekä kykyä toimia erilaisissa ryhmissä.

Mahdollisuus oppilailla päästä ryhmiin, joissa on paljon samankaltaisia asioita harrastavia. Tämä sama asia voi myös olla kehityksen kannalta huono asia, jos lapsi kasvaa jatkuvasti homogeenisessä ryhmässä (koulu ja harrastukset). (A2)

Yhteistyön juonteessa nousee esiin opettajien rooli osallisena vanhempien kouluvalintaprosessissa. Opettajat pitävät merkittävänä kodin ja koulun välistä yhteistyötä. Vastavuoroisella ja avoimella yhteistyöllä voidaan opettajien näkemysten mukaan saavuttaa lapsen kannalta kestäviä ja harkittuja ratkaisuja. *Yhteistyön juonteessa* opettajat uskovat omilla näkemyksillään olevan painoarvoa valintaprosessissa. Tässä juonteessa kouluvalinta heijastuu opettajien käsityksissä melko neutraalina ilmiönä: valintaa ei pyritä ehkäisemään, vaan hoitamaan perheen kanssa yhteistyössä lapsen parhaaksi.

No pääsääntöisesti mä sanoisin, että ne on menny hyvin, et vanhemmat tiedottaa opettajia siitä, että heidän lapsi on nyt hakenu, jotkut saattaa jopa kysyä, että ku me nyt haluttas hakee tämmöst vaihtoehtoo nii, onks se sun mielest järkevää, varsinki et jos se painottuu jonku kielen lukemisee, että että onks, pärjääks se lapsi, voiks se ottaa ylimääräsen kielen. Onks sil kielipäätä, tai pärjääks se esimerkiksi vaativammas koulussa, tai näin. Nii he saattaa oikeesti ottaa opettajaan yhteyttä ja opettaja saa sit sanoo oman mielipiteensä. – (H2)

--Joo, mut että niin, toisaalt se lapsi voi myös, niinku jos ajatellaa semmosta positiivista puolta niin, voihan se olla, et se lapsi odottaa innolla ja saakin sen paikan ja tavallaan, et sä saat olla kannustamassa vaan häntä ylittämään itsensä siellä uudessa paikassa, missä ehkä sit ollaa vähän vaativampii tai näin. – (H2)

--ja sai heitä olla kannustamassa, että ku he odotti vähän sillai jännittyneenä, et mitähän siel, et pärjäänköhän mä siel ja ope et mitä sä luulet, et mitä siel voitulla ja ja mites sit nää kaverit täällä, et saanks mä nää pitää kuitenkin kavereina ja käytti läpi sit sitä, et joo, että tähän asutte vieläkin naapureina ja lähettyvillä tässä kaikki, et totta kai te voitte viikonloppusin kaverin kans vierailta toistenne luona ja näin, että on ollu niinku monella tapaa, monenlaisia kokemuksia.—(H2)

--Mut et kylhän vanhemmat kysyy usein opettajalta, just esimerkiksi, jos se johtuu jostain kielivalinnoista tai, et pärjääkö mun lapseni nyt tämmösessä vaativammassa koulussa, ni varsinki silloin. – (H2)

Yhteistyön juonne ei näyttäydä vain myönteisinä kokemuksina, vaan joskus tulokseton kouluvalinta voi aiheuttaa jännitteitä opettajan ja kodin välillä. Opettajien kokemusten mukaan vanhempien pitäessään kouluvalintaa etuoikeutenaan epäonnistunut kouluvalinta saattaa turhauttaa vanhempia, jolloin he kokevat olevansa oikeutettuja osoittamaan mieltään.

No, täytyy sanoa että yhden ryhmän kanssa oli sillai just, mistä mä mainitsin, että olis tämmönen iso poika halunnu siirtyä kavereiden perässä toiseen kouluun, niin hänen vanhempansa myös olivat sitä mieltä, että, tai tämä huoltaja, että että oikeus ja kohtuus olisi ollut että hän olisi sinne päässyt kavereiden kanssa. Hän todennäköisesti tulee reagoimaan tämän vuoden ajan, että koita kestää. Ja vanhemman asenne oli semmonen, että ei sil oo oikeestaan mitään väliä, miten se lapsi käyttäytyy koulussa. Lopputulos oli se, että tämä lapsi tietysti, totta kai niinku opettajalle osotti sitte mieltään niinku koko sen kouluvuoden ajan. – (H2)

--Toki on, mut sit on myös monia näitä, et jotka vuodesta toiseen hakee muualta koulupaikkaa, eivät sitä saa ja sitten tulevat sen pettymyksensä kanssa tänne, tänne sitten antaa palautetta. (H4)

Opettajan ammattiposition juonne asemoi kuvaa opettajasta itsenäisenä vaikuttajana kouluvalintaprosessissa. Ammattipositionsa kautta opettajat kokevat roolinsa vaikuttajana kaksijakoisesti: toisaalta puheavaruudessa ilmenee halu vaikuttaa vanhempien tekemiin kouluvalintoihin oman työn kautta, kun taas toisaalta osa opettajista ei välttämättä edes halua vaikuttaa kouluvalintaprosessiin. Puheessa, joka ilmaisee opettajien halua yrittää vaikuuttaa kouluvalintakulttuuriin ja etenkin siitä seuraaviin haittatekijöi-

hin, heijastuu opettajan ammattiposition voimattomuus. Tässä puheessa ei nähdä opettajien vaikutusmahdollisuuksia riittävinä negatiivisten tekijöiden laaja-alaiseen ehkäisyyn.

No sitähan koko ajan toivoo ja sehän ois mahtavaa ja yrittää tehdä työnsä niin hyvin, että sil ei olis merkitystä näille vanhemmille, minkälainen se loppujen lopuks on se oppilasaines tai se ympäristö, mis eletään, et pyritään elämään ja tekemään niit päivittäisiä ratkasuja sen mukaan, että elettäs ihan samalla tavalla ku missä muussa koulussa tahansa. Mutta aika vähän siinä itse voi loppujen lopuks vaikuttaa ja se on mielikuva oikeestaan, joka ratkasee tän kouluvalintasian monesti. – (H4)

--Mut et vois kuvitella, et jos ois esimerkiks semmonen alue, missä paljon oppilaat hakee sen alueen koulusta pois, ni totta kai se lamaannuttaa ja sillä tavalla niinku aiheuttaa semmosta riittämättömyyden tunnetta varmasti, että et enks mä tee mun työtä kunnolla ja hyvin, et miks ne oppilaat kaikkooa täältä. Ehkä turhautumista vois kuvitella, että tulee myös tai vois herättää jopa jotain vihan tunteitakin, ihan semmosia normaaleja, tavallisia, niinku reaktioita siihen, että ei voi vaikuttaa johonki asiaan niinku mielestään riittävän hyvin tai näin.— (H2)

--mut en en halua vaikuttaa, enkä et, mun mielestä se on niinku vanhempien, vanhempien tärkeä itse katsoa et mikä se on niinkun... fiksua...(H3)

Vaikuttamisen diskurssi kuvastaa eniten opettajan roolia kouluvalintakulttuurissa. Opettajilla on erilaisia mahdollisuuksia osallistua kouluvalintoihin, joko suoraan tai välillisesti. Vaikka näennäinen mahdollisuus on kaikkien peruskoulun opettajien ulottuvilla, ilmenevät vaikutusmahdollisuudet ja sen myötä koko vaikuttamisen diskurssi aineistossa heikkona.

5.7 Kaupunkirakenteen diskurssi

Päivi: aluepolitiikka ja vanhempien valvutuneisuus

Päivin kokemuksissa asuinalue on vahvasti yhteydessä kouluvalintoihin. Vanhemmat saattavat muuttaa koulun perässä jollekin tietylle asuinalueelle, tai järjestää itselleen asuinpaikan koulupiirin alueelta paperilla, jotta saavat lapsensa haluamaansa kouluun. Opettaja tiedostaa vanhempien kouluvalintakulttuurin keskittyvän vain tietyille alueille, sillä kaikkialla ei ole valinnanvaraa. Päivin kokemusten mukaan kouluvalintoja tekevät vanhemmat ovat hyvin tietoisia ja haluavat vain parasta lapselleen. Näissä perheissä usein panostetaan ja suhtaudutaan myönteisesti koulunkäyntiin. Päivi ei halua vaikuttaa vanhempien tekemiin kouluvalintoihin, vaan luottaa vanhempien tekevän lapsensa kannalta sopivia ratkaisuja.

Kaupunkirakenteen diskurssiin sisältyvät *naamioidun vallan juonne*, *asuinalueen profiloitumisen juonne* ja *muutoksen juonne*. Kaupunkirakenteen diskurssi kuvastaa niitä kokemuksia, joiden kautta opettajat kuvaavat koulua ympäröivän asuinalueen ja kaupungin rakenteen vaikutuksia kouluvalintakulttuuriin. Tässä diskurssissa opettajat määrittävät kouluvalinnan laaja-alaiseksi yhteiskunnalliseksi ilmiöksi, jossa kouluvalintaa ei tarkastella vain perheen sisäisenä valintana ja sen syinä, vaan kouluvalinnan nähdään olevan kiinteässä yhteydessä ympäröivään kontekstiinsa.

Muutoksen juonne ilmenee kahdessa tasossa. Siinä heijastuvat muutoksen staattisuus ja dynaamisuus. *Muutoksen juonne* kuvaa kokonaisuudessaan niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat asuinalueen ja koulujen kehittymiseen. Asuinympäristö ja alueen koulu korreloivat opettajien kokemusten perusteella vahvasti keskenään. Koulu voidaan valita asuinalueen perusteella tai asuinalue valita koulun perusteella.

Staattisuuden tasossa ilmenee opettajien käsitys asuinalueen ja koulun suhteellisen pysyvistä tilasta. Tässä tasossa opettajien puheesta kaikuu usko koulua ympäröivän asuinalueen vetovoimaan, joka takaa koulun jatkuvuuden.

Joo, siis täältä ei lähdetä oikeestaan, et tää, alueena tää on semmosta, että var-sinki tän koulun oppilaat, ni ne tulee täst hyvin pieneltä alueelta, täs on tosin siis monta lähikoulua, että tavallaan kaikki tulee sillai aika pieneltä alueelta,-- (H2)

Kyl ne melkeen tulee koulupiireist, et on meillä sitte muutamia oppilaita, jotka käy vähän kauempaa, että he on asunu tässä alueella, muuttanu kauemmaks, mut haluu pitää viel tän koulun nyt sit vuoden loppuun tai, kuka nyt minkäki ajan. Ja yleensä he on kyl saanu jatkaa, että ei oo sit pakotettu myöskään niinku muuton perässä siirtymään toiseen kouluun. (H2)

Ei se varmaa vaara oo et koko koulu loppuu, koska alueella on ihan hirveesti lapsia ja syntyvyys on suurta ja tota naapurikoulut on täys, me ollaa ainoo jonne mahtuu ja todennäkösestihän tarkoittaa, et tänne niitä tulee. Eivät tule mielellään, mutta tulevat, koska muuta paikkaa ei enää ole. (H4)

Dynaamisyyden taso ilmentää sitä epävarmuutta, jota opettajat ilmaisevat pohtimalla koulua ympäröivän asuinalueen muuttuvia tekijöitä. Näitä tekijöitä ovat muun muassa uudisrakentaminen, syntyvyys ja muuttoliike.

Tää tää alue noin perinteisesti ei oo mikään semmonen niinku lapsiperheitten asuinalue ollu, mutta nyt kyllä tänne, ihan tähän meidän koulun naapuriinkin on rakennettu ja rakennetaan kaiken aikaa, et se tulee ehkä muuttumaan, et ennusteet kertoo että meillä vielä vähän aikaa ehkä pieneneeki koulu ja sitte se rupee rupee kasvaa,-- (H1)

--että, no toisaalta täs alueella riittää lapsia, mut no, itseasiassa nyt ku tarkemmin ajattelee, nii joo riittää lapsia, mutta on kuitenkin niinku ikäluokat ne on pieneneemään päin, et se on aiheuttanut esimerkiks sen, että me yhdistytään nyt ton viereisen koulun kanssa ja pikkuhiljaa, jos ei nyt ikäluokat lähe suurenemaan, ni sitte sen, tällä hetkellä vielä erillisen koulun, tiloista pikkuhiljaa luovutaan. Elikkä kaikki oppilaat siirtyy näihin rakennuksiin, mitkä on tässä. Mutta tota, sehän tietysti aika näyttää, et voihan se olla, et jos tulee joku uus muuttobuumi, että täältä vanhempaa väkeä muuttaa pois ja lapsiperheitä tilalle nii voihan olla, et ne lähtee taas kasvuun, mut et ku, sitä on mahdoton silleen ennustaa että... (H2)

Naamioidun vallan juonne tuo esiin niitä asuntopoliittisia ratkaisuja, joita vanhemmat saattavat tehdä saadakseen lapsensa haluamaansa kouluun. Tämä juonne kuvaa opettajien näkökulmasta kouluvalintojen tärkeyttä vanhemmille. Vanhemmat ovat valmiita tekemään suuria ratkaisuja, joiden avulla tiedetään saavutettavan haluttu päämäärä kouluvalintaprosessissa. Täten vanhempien käyttämä valta kouluvalintaprosessissa voi saada monia muotoja.

Huoltajat ovat valinneet ns. hyvän koulun ohi oppilaaksiottoalueiden ja ovat hakeneet lastaan pääsemään tällaiseen kouluun. On myös muutettu uuteen kotiin ns. hyvän koulun alueelle, jotta lapsi pääsisi kouluun. (A1)

--Alueelta on hankittu asunto/alueelle on muutettu väliaikaisesti/muuttoa lykätty niin, että saadaan lapset haluttuun kouluun. (A1)

--alueelle on muutettu päästäkseen tiettyyn kouluun on valehdeltu osoite, jotta päästään tiettyyn kouluun. (A1)*

Kyllä vain, että tavallaan tähänkin kouluun, -- niin tiedän esimerkiksi tapauksia että tänne on tota muutettu alueelle, ostettu esimerkiksi tällainen yksiö, että on ainakin niinku kirjat täällä ja sitten... Että tota tavallaan niin paljon on haluttu tähän kouluun, että tota, että on sitte niinku asuinpaikkaa joko kokonaan vaihdettu tai ostettu kakkosasunto, jotta on päästy kouluksiottoalueelle. (H3)

Asuinalueen profiloitumisen juonteessa asuinympäristön maine näyttelee suurta osaa kouluvalintakulttuurissa. Opettajat kuvaavat asuinalueen ja koulun imagon kulkevan käsi kädessä. Tässä juonteessa positiiviset mielikuvat asuinalueesta ohjaavat vanhempien tekemiä kouluvalintoja. Hyvämaineisena pidetyn asuinalueen koulun ei tarvitse todistaa osaamistaan.

--Lisäksi ajatellaan hyvä alue, hyvä koulu ja taas vastaavasti huono alue, huono koulu. Vaikka monesti huonolla alueella kouluun on panostettu paljon. (A1)

--että tietyt alueet on trendikkäämpiä, tietyt alueet on hyvämaineisempia tai huonomaineisempia—(H4)

Asuinalueen profiloitumiseen vaikuttavat opettajien mukaan väestön sosioekonominen status ja alueen maahanmuuttajien määrä sekä näiden tekijöiden keskinäinen epätasapaino kaupungin sisällä.

No lähinnähän se on sitä, että, no perusongelma on kaupunkirakenteessa, et se on lähinnä sitä, että saman tuloluokkaset ja samankaltanen sosioekonominen luokka niinkun haluaa yhteen ja tai lähinnä haluaa eroon ei-toivotuista jäsenistä ja täällä idässä, itä-Helsingissä näkyy sillä, että meillä maahanmuuttajat lisääntyvät ihan huomattavasti ja sitten taas kantaväestö pakenee. Ja sitte edellisessä koulussa olin vantaalla, olin semmosella paremmalla alueella, nii siellä sitte taas semmonen, öö, vähän tota heikommin tienaava porukka niin sitten taas karkasi halvemmille alueille. (H4)

Kaupunkirakenteen diskurssi paikantuu opettajien kokemuksissa niin sanotusti ulkoiseksi tekijäksi koulusta katsottuna. Ominaisuutena se on pysyvä, koulua määrittävä tekijä, joka on välittömässä vuorovaikutuksessa koulun kanssa. Vaikka kaupunkirakenteen diskurssi ilmenee aineistossa keskivahvana, luo diskurssi voimakasta kuvaa kaupunkirakenteen ominaisuuksien vaikutuksista koulun maineen ja sen toiminnan kannalta.

6 TULOSTEN TARKASTELUA

Olemme edellä tarkastelleet diskurssianalyttisesti sitä puheavaruutta, jota opettajien kuvaamat kokemukset kouluvalintakulttuurista heijastavat. Tutkimistamme aineistoista paikansimme neljä erilaista diskurssia, joiden voidaan nähdä olevan vuorovaikutuksessa keskenään: imagon diskurssi, segregaaation diskurssi, vaikuttamisen diskurssi ja kaupunkirakenteen diskurssi. Nämä neljä diskurssia rakentavat kuvaa siitä, millaisena opettajat kokevat yleistyvän kouluvalintakulttuurin. Paikantamamme diskurssit osoittavat opettajien kokemusten kouluvalintakulttuurista olevan hyvin monisyisiä.

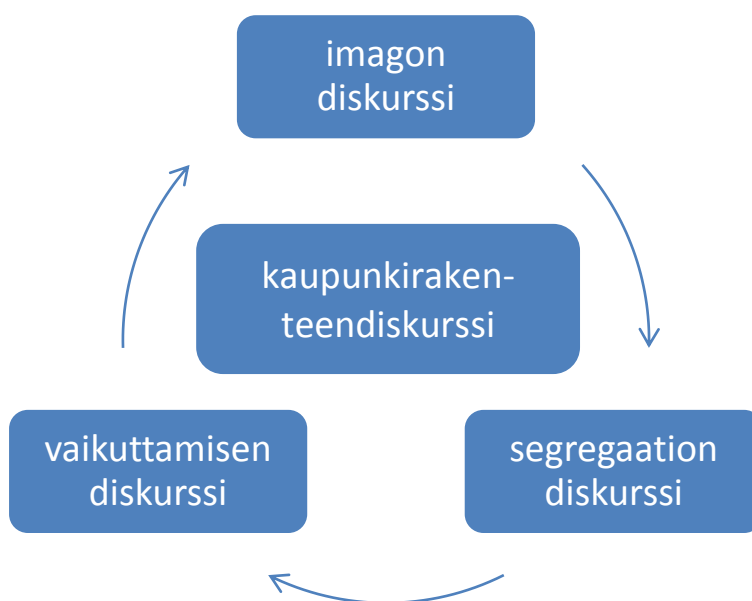
6.1 Millaisena opettajat kokevat yleistyvän kouluvalintakulttuurin?

Diskurssit ja niiden juonteet analysoituamme olemme havainneet, että paikantamamme diskurssit seuraavat toisiaan. Jokaisesta diskurssista nousevat juonteet ja niiden ominaisuudet antavat syyn seuraavan diskurssin syntymiseen. Imagon diskurssi, segregaaation diskurssi, vaikuttamisen diskurssi ja kaupunkirakenteen diskurssi antavat vastauksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme kuvaamalla sitä puheavaruutta, jonka myötä opettajat ilmentävät kokemuksiaan yleistyvästä kouluvalintakulttuurista.

Imagon diskurssi määrittelee koulun mainetta, mikä johtaa opettajien kokemusten mukaan koulujen eriarvoistumiseen. Näin ollen segregaaation diskurssin voidaan sanoa seuraavan imagon diskurssia. Koulujen ja oppilaiden eriarvoistumista seuraa vaikuttamisen diskurssi, joka pyrkii kuvaamaan opettajien kokemuksia opettajan vaikutusmahdollisuuksista osana kouluvalintaprosessia. Vaikuttamisen diskurssi sulkee tämän diskurssin kehän palautumalla imagon diskurssiin. Opettajat ja koulu voivat pyrkiä vaikuttamaan koulun maineeseen ja sen profiloitumiseen. Siten myös vaikuttamisen diskurssin lapsilähtöisyyden juonne ja yhteistyön juonne ovat kiinteä osa kouluvalintaprosessia. Yhteistyön avulla opettajat voivat jossain määrin vaikuttaa vanhempien tekemiin kouluvalintoihin, mutta lopullisen päätöksen tekevät vanhemmat, jotka valitsevat lapselleen sen koulun, joka näyttäytyy heille parhaimpana. Opettajien kokemusten perusteella vanhempien tekemä kouluvalinta kohdistuu useimmiten sellaiseen kouluun, jota vanhemmat pitävät lähtökohtaisesti hyvämaineisena. Opettajien kokemusten perusteella koulun hyvä maine voi rakentua hyvin marginaalisten mielikuvien ja kokemusten pohjalta, minkä seurauksena vanhempien muodostama käsitys koulusta hyvä- tai huono-

maineisena on varsin subjektiivinen. Täten vaikuttamisen diskurssi luo jatkumon imagon diskurssiin ja niihin kokemuksiin, joita opettajilla on yleistyvistä kouluvalintakulttuurista.

Kaupunkirakenteen diskurssi sijoittuu edellä kuvatun diskurssien kehän keskelle määrittämällä kolmea muuta diskurssia. Opettajien kokemusten perusteella kaupunkirakenteen diskurssilla on merkittävä painoarvo kouluvalintakulttuurissa. Kaupunkirakenne on niin vahva kouluvalintoja ohjaava tekijä, että näemme sen olevan vuorovaikutuksessa imagon diskurssin, segregaation diskurssin ja vaikuttamisen diskurssin kanssa. Kaupunkirakenteen voidaan siten nähdä olevan kouluvalintaprosessin perusta, josta kouluvalinnat kumuloituvat. Tässä diskurssien kehässä korostuu se, kuinka vanhempien kouluvalintaprosessissa ensimmäinen valinta tehdään valitsemalla tarpeita vastaava asuinalue. Näin ollen vanhempien valitsema asuinalue voi määrittää tietoisesti tai tiedostamatta kouluvalintoja. Kuvio 4. kuvaa diskurssien muodostamaa kehää.

Kuvio 2. Diskurssien muodostama kehä

Tutkimustuloksemme ovat hyvin samankaltaisia kuin aikaisempienkin kouluvalintakulttuurista tehtyjen tutkimusten tulokset. Opettajien puheissa korostuneet asiat ja niiden pohjalta muodostamamme diskurssit nostavat esiin pitkälti samoja ajatuksia, kuin mitä vanhempiin kohdistuneissakin tutkimuksissa on tullut esille. Esimerkiksi vapaita koulu-

valintoja tarkastellessa tutkimiemme opettajien tapaan myös vanhemmat pitävät koulun mainetta yhtenä merkittävimmistä valintaa ohjaavista tekijöistä. Mistä koulun hyvä tai huono maine sitten rakentuu? Bernelius huomauttaa, että yleiset käsitykset koulujen maineesta perustuvat merkittävästi koulussa saavutettuihin oppimistuloksiin. Tässä yhtälössä käsityksien muodostuminen on mielenkiintoista, sillä Suomessa ei julkaista virallisia oppimistuloslistauksia (Bernelius 2008, 78.) Poikolainen ja Skawonius toteavatkin vanhempien tekevän kouluvalintoja irrationaalisesti. Useimmiten valinta tehdään tunteiden sanelemana perustuen huhupuheisiin. (ks. Poikolainen 2011 & Skawonius 2005.) Tutkimuksessamme opettajat nostivat esiin koulujen ja yhteiskunnan eriarvoistumisen, mikä on myös ollut paljon esillä aiemmissa tutkimuksissa kouluvalintojen tiimoilta. Aikaisempiin tutkimuksiin perehtyneinä nähdäksemme opettajat tiedostivat yhteiskunnan segregoitumisen uhan ehkä näkyvämmiin kuin vanhemmat. Opettajat ottivat segregoitumisen itse puheeksi, kun taas vanhempiin kohdistuneissa tutkimuksissa eriarvoistuminen saatetaan ottaa puheeksi tutkijan toimesta. Kaupunkirakenteen yhteydestä kouluvalintoihin kertoi tutkimiemme opettajien lisäksi muun muassa Koivisto (2006) ja Bernelius (2005).

6.2 Millaisia mahdollisuuksia tai uhkia opettajat uskovat kouluvalintakulttuurin aiheuttavan koulun toiminnan kannalta?

Tutkimusaineiston perusteella enemmistö opettajista uskoi kouluvalintakulttuurin luovan niin mahdollisuuksia kuin uhkia koulun toiminnan kannalta. Kouluvalintakulttuurin mahdollisuuksina nähtiin painotetun opetuksen tarjoamat mahdollisuudet oppilaan kannalta. Erilaisten painotusten ja erikoistumisvaihtoehtojen nähtiin lisäävän oppilaan opiskelumotivaatiota. Osa opettajista uskoi painotetun opetuksen vahvistavan myös koulun asemaa ja siten takaavan tulevaisuudessakin opettajien työllistymisen kyseisessä koulussa. Opettajat ja koulut tietävät, mitä vanhemmat haluavat, sillä aiemmissa tutkimuksissa suurin osa tutkijoista mainitsi painotetun opetuksen olevan yleensä suurin syy, kun lapselle valitaan jokin muu koulu kuin lähikoulu (ks. Koivuhovi 2012, Kosunen 2012 ja Riipinen 2011).

Uhkiksi opettajat nimesivät koulun ja oppilaiden keskinäisen eriarvoistumisen. Epätasainen jakautuminen niin oppilasmäärissä kuin oppilasaineksessa vaikeuttaa koulun toiminnan pitkäjänteisyyttä. Jatkuva muuttuvuus ja sen ennustamisen vaikeus uhkaavat

opettajien mukaan resursseja. Koulujen kilpaileminen oppilasmääristä horjuttaa koulun perustehtävää eli opetusta. Oppilasta ajatellen opettajat pelkäävät mahdollisesti pidemmän koulumatkan kuormittavan lasta. Lisäksi oppilaan voi olla vaikea ylläpitää sosiaalisia suhteita koulukavereihin, mikäli oppilas ei asu samalla asuinalueella muiden koulukavereiden kanssa.

6.3 Miten opettajien kokemukset kouluvalintakulttuurista heijastavat opettajan omaa roolia koulun kontekstissa?

Opettajan oma tämänhetkinen koulu, jossa hän työskentelee, näyttäisi vaikuttavan paljon niihin kokemuksiin, joita opettajilla on kouluvalintakulttuurista. Mikäli oma koulu on niin sanottujen voittajakoulujen joukossa eli kouluun olisi enemmän tulijoita kuin sieltä lähtijöitä, heijastuvat opettajien kokemukset pääpiirteittäin positiivisina. Tällöin kouluvalintojen etuina nähdään muun muassa painotetun opetuksen tarjoamat mahdollisuudet oppilaan kannalta. Ideaali tapauksessa painotettu opetus voi toimia oppilaalle isona motivaatiotekijänä, joka edistää lapsen suotuisan koulupolun kehittymistä. Sen sijaan, jos opettajan oma koulu ei ole niin tavoiteltu ja hyvämaineinen, heijastavat kokemukset enemmän kouluvalintakulttuurin uhkakuvia ja sen haitallisia seurauksia peruskoulujärjestelmän ja väestön kannalta.

Opettajien kokemuksista heijastui melko vähän kouluvalintakulttuurin vaikutuksia nimenomaan opettajien työyhteisön kannalta. Vain yksi haastattelu ilmensi opettajien keskinäistä laajaa keskustelua kouluvalintakulttuurista ja sen vaikutuksista. Muissa haastatteluissa asia yleensä sivuutettiin lyhyesti. Tämä kuvaa osittain nähdäksemme sitä, että koulut, joiden oppilasmäärä ei ole kouluvalintakulttuurin vuoksi aleneva, eivät joudu päivittäin kohtaamaan kouluvalintakulttuurista aiheutuvia negatiivisia seurauksia toisin kuin ne koulut, jotka kärsivät oppilaskadosta.

Opettajien kokemukset heijastavat melko voimatonta kuvaa opettajan roolista kouluvalintaprosessissa. Vaikka vaikuttamisen diskurssissa *lapsilähtöisyyden juonne* ja *yhteistyön juonne* kuvaavat sitä puhetta, jonka avulla opettajat kokevansa voivansa vaikuttaa kouluvalintaprosessiin ja olevansa sen aktiivinen osa, ulottaa imagon diskurssi, segregaaation diskurssi ja kaupunkirakenteen diskurssi kouluvalintaprosessiin kauas opettajan vaikutuspiiristä. Tällä tarkoitamme sitä, että imagon diskurssi, segregaaation diskurssi ja

kaupunkirakenteen diskurssi näyttäytyvät niin vahvoina, etteivät opettajat koulun sisäisinä toimijoina pysty vastaamaan niiden voimaan. Nämä kolme muuta diskurssia ilmentävät opettajien kokemusten perusteella käsitystä siitä, että valta ja syyt kouluvalintaprosessissa ovat jossain muualla kuin opettajien käsissä. Opettajat palauttavat keskustelun vanhempien tekemistä kouluvalinnoista perheiden sisäisiksi valinnoiksi, joihin koulun ominaisuudet ja ympäröivä asuinalue vaikuttaa.

Puheavaruudesta heijastuva opettajien voimattomuus kouluvalintakulttuurissa kuvaa opettajien vähäisiä vaikutusmahdollisuuksia kouluvalintaprosessissa. Näin ollen marginaalisin vaikutusmahdollisuus on opettajilla ja voimakkain vanhemmilla. Tähän väliin sijoittuu koulu ja sen vaikutusmahdollisuudet. Koululla on yksittäisen opettajan sijaan enemmän volyyymia, minkä vuoksi sillä on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa kouluvalintakulttuuriin. Koulu voi kohottaa imagoaan ja pyrkiä lisäämään vetovoimaisuuttaan aktiivisella ja ulospäin suuntautuvalla toiminnalla. Lisäksi koulun suosiota voidaan edistää tarjoamalla erilaisia painotusmahdollisuuksia ja erikoistumisvaihtoehtoja. Koulun profiloituminen voi olla keino pärjätä koulujen keskinäisessä kamppailussa oppilaita. Kuitenkin koulun vaikutusmahdollisuudet rajoittuvat tasolle, jossa koulu voi tehdä itsensä näkyväksi ja tavoiteltavaksi. Lopulta vanhemmilla on suurin vaikutusmahdollisuus kouluvalintojen pyörteissä.

6.4 Muita huomioita

Huomionarvoista tuloksissa oli se, että opettajat eivät nostaneet esiin kovinkaan merkittävästi maahanmuuttajaoppilaiden määrän vaikutusta kouluvalintoihin. Sen sijaan kandidaatin tutkielmassamme tutkittuamme vanhempien näkökulmia kouluvalintakulttuurista, maahanmuuttajaoppilaiden määrä koulussa ja monikulttuurisuus nousivat vahvoiksi tekijöiksi määrittämään vanhempien tekemiä kouluvalintoja (ks. Salonen & Veijola 2012). Samoin vallitseva julkinen keskustelu aiheen tiimoilta mediassa on nostanut monikulttuurisuuden kouluissa vahvasti esille.

Aineiston perusteella voitaneen todeta, että opettajien näkökulmasta kouluvalintakulttuuri läpäisee koko koulun toimintakulttuurin, sillä valintojen nähtiin vaikuttavan niin oppilaiden määrään koulussa, kuin oppilasainekseen sekä opettajien työssä jaksamiseen.

Siten valintakulttuuria ei voida tarkastella omana irrallisena elementtinään, koska se on niin vahvasti kietoutunut koko koulun toimintarakenteeseen.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus ja etiikka

Edellä kuvattu analyysi on yksi tapa lähestyä ja tulkita kerättyä aineistoa. Jotta olemme voineet tehdä oman ajattelumme lukijalle näkyväksi, olemme pyrkineet valitsemaan aineistosta diskursseja ja niiden juonteita mielestämme parhaiten kuvaavat katkelmat. Ilmentääksemme diskurssien ja juonteiden tyypillisiä ominaispiirteitä, olemme valinneet useampia lainauksia aineistosta. Tällä uskomme saavuttavamme laaja-alaisemman kuvan diskursseista ja siten katkelmat luovat pohjan luotettavammalle tulkinnalle. Muodostamamme diskurssit ovat osa aineiston kokonaisvaltaista tulkintaa ja siten näkemyksemme opettajien kokemuksista ja suhtautumisesta kouluvalintakulttuuriin. Nähdäksemme diskurssien muodostamisen luotettavuutta lisää se, että luimme aineistot kumpikin tahoillamme erikseen ja löysimme opettajien puheavaruudesta samat painotukset, joiden perusteella rakensimme tutkimuksemme diskurssit yhdessä. Diskurssianalyysin käyttö on mielestämme perusteltua tutkimuksessamme saavuttaaksemme laaja-alaisesti opettajien kokemuksia kouluvalintakulttuurista. Diskurssianalyttisellä menetelmällä kykenemme heijastamaan opettajien puheavaruuden autenttisuutta lukijalle.

Valitsimme tutkimuksemme kohdekaupungiksi Helsingin, koska siellä ilmiö esiintyy selkeimmin. Näin uskoimme saavamme tutkimukseemme parhaiten opettajia, joilla on ylipäättään kokemuksia vanhempien tekemistä kouluvalinnoista ja toivoimme sitä kautta saavuttavamme mahdollisimman monipuolisen näkemyksen kouluvalintakulttuurista. Jos opettajien kokemuksia tutkittaisiin jostain muusta kaupungista kerätyn aineiston perusteella, voisivat kokemukset heijastaa erilaisia näkemyksiä kouluvalintakulttuurista. Kaupungeissa, joissa vanhempien tekemiä kouluvalintoja tehdään vähemmän, näkyisivät kouluvalinnat todennäköisesti lievemmin ympäröivässä yhteisössä ja alueen kouluissa. Analyysin tarkastelussa on hyvä muistaa, että diskurssit ilmentävät siten vain tietyn joukon puheavaruutta koko Suomen mittakaavassa.

Tutkimuksessamme aineiston keruu oli haastavaa, sillä kyselylomakkeeseen vastanneita ja haastateltavia oli vaikeaa saada. Haastatelluista opettajista suurin osa opettaa kouluissa, jotka ovat vanhempien kouluvalintojen suosiossa tai melko neutraalissa asemassa suhteessa valintoihin. Tämä saattaa välittää jossain määrin yksipuolista kuvaa tutkimas-

tamme ilmiöstä, vaikkakin kaikki opettajat pyrkivät kuvittelemaan kokemuksia myös epäsuosittujen koulujen ja henkilökunnan näkökulmasta. Pyrimme toimimaan eettisesti anomalla tutkimuksellemme tutkimusluvan ja lähestymällä ensin koulujen rehtoreita. Kyselylomakkeen saatekirjeessä takasimme koulujen rehtoreille ja opettajille, että kyselyyn vastanneiden ja haastateltavien henkilöllisyys sekä koulu pysyvät anonyymeina. Otimme tämän seikan huomioon muun muassa tekstilainauksissa. Koska emme itse asu tai ole kotoisin Helsingistä, kaupunki on meille vieras, emmekä siten ole kuitenkaan välttämättä osanneet huomioida kaikkia alueen sisäisiä asiayhteyksiä. Vaikka tutkimuksemme keskiössä ovat opettajien henkilökohtaiset kokemukset kouluvalintakulttuurista, emme usko henkilökohtaisten kokemusten avaamisen aiheuttaneen opettajille haittaa niin opettajien itsensä kuin heidän työskentelynsäkään kannalta. Tosin yhteiskuntaa käsittävien tutkimusten vaikutuksia on vaikea arvioida, koska ne ovat luonteeltaan yleisempiä kuin esimerkiksi lääketieteentutkimukset, eikä aina osata välttämättä ottaa huomioon kaikkia mahdollisia tutkimuksesta aiheutuvia seurauksia, sillä vaikutukset ovat yhteydessä monimutkaisiin sosiaalisiin ja poliittisiin prosesseihin. (Hillamo 2006, 327.) Olemme itsekkin pyrkineet suhtautumaan aineistoon neutraalisti, sillä emme halua saattaa mitään koulua hyvään tai huonoon valoon aineiston käsittelyssä tai sen kuvaamisessa.

Pyrimme rakentamaan kyselylomakkeen ja haastattelurungon mahdollisimman neutraaleiksi huomioimalla asioiden kaksijakoisuuden, esimerkiksi puhuttaessa mahdollisista uhkista, täytyy puhua myös mahdollisuuksista, jotta emme määrittäisi valmiiksi omaa suhtautumistamme aiheeseen ja siten ohjaisi tutkittavia. Tämän vuoksi uskoimme teemahaastattelun antavan sopivasti tilaa opettajien vapaalle kerronnalle.

Tutkiessamme opettajien kokemuksia vanhempien tekemistä kouluvalinnoista, ovat vanhemmat itse toimijoita ja opettajat ikään kuin sivustatarkkailijoita. Kuitenkin opettajien kokemukset vanhempien tekemistä kouluvalinnoista ovat todellisia ja antavat siten uuden näkökulman lähestyä kouluvalintakulttuuria. Tutkimusetiikan näkökulmasta tutkimuksen tehtävänä on siis tuottaa luotettavaa uutta tietoa. Kun tutkimustulokset julkistetaan, tulevat ne osaksi myös sosiaalista kontekstia. (Hiilamo 2006, 318-319.) Tutkimuksemme antaa vastauksen tutkimusongelmaamme ja tutkimustuloksemme ovat sovellettavissa myös laajemmin yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Uskomme kouluvalintojen olevan vain yksi osa ilmentämässä nykypäivän yhteiskunnan valinnanvapautta ja ihmis-

ten tietoisuutta asioista sekä kaiken kaupallisuuden ilmentymistä. Tulostemme luotettavuutta tukevat myös aiemmat tutkimukset aiheen tiimoilta, jotka ovat kaikki varsin samoilla linjoilla keskenään ja heijastavat kouluvalintojen synnyttämää segregoitumista yhteiskunnassa. Vaikka tutkimuskysymykset on aseteltu ensin ja olemme pyrkineet saamaan tutkimuksessamme niihin vastauksia, olemme yrittäneet olla mahdollisimman avoimia tarkastellessamme kouluvalinnoista käytävää keskustelua opettajien kesken ja ottaneet huomioon aineistosta kummunneet kiinnostavat seikat, jotka vain sivuavat tutkimusongelmaamme.

Tutkijoiden on hyvä olla tietoisia tavasta, jolla he raportoivat tutkimustuloksista, sillä ihmiset voivat tulkita tuloksia eri näkökulmista. Voidaan puhua ”kehyksistä”, joiden avulla havainnoimme, tunnistamme ja nimeämme asioita ja tapahtumia ja jotka siten vaikuttavat myös tulkintaamme asioista (Hiilamo 2006, 320). Tutkijoina olemme pyrkineet pohtimaan huolella tutkimustulosten esitystapaa, jotta voimme viestiä haluamamme sanoman tutkimuksen annista ja mahdollisista syy-seuraus -suhteista.

7 LOPUKSI

Tutkimuksessa olemme tarkastelleet opettajien kokemuksia kouluvalintakulttuurista. Opettajien puheavaruus osoittaa kouluvalintakulttuurin kytkeytyvän vahvasti yhteiskunnallisiin konteksteihin. Täten kouluvalintakulttuuria on vaikeaa tarkastella irrallisena ilmiönä, sillä koulu instituutiona heijastaa yhteiskunnan vallitsevaa tilaa ja aikaa. Vaikka opettajat lähestyivät kouluvalintakulttuuria melko neutraalisti, painottuu paikan-
tamissamme diskursseissa enemmän uhkakuvat mahdollisuuksien sijaan. Nähdäksemme opettajien kuvailemat uhat heijastavat opettajien uskoa tasa-arvoiseen peruskoulujärjestelmään, jota kouluvalintakulttuurin epäillään horjuttavan. Lähtökohtaisesti tämä ei lie-
ne yllättävää, sillä onhan peruskoulujärjestelmämme palvellut suomalaisia jo 40 vuoden ajan.

Vaikka opettajat tiedostaisivat ne uhat, joita koulujen eriytymisestä voi seurata, vaikuttavat opettajat olevan melko passiivisia kamppailemaan kehitystä vastaan. Muodostamimme diskurssien kautta välittyy valta-asetelma, jossa opettajien vaikutus- ja toimintamahdollisuudet kouluvalintakulttuurin osatekijöinä jäävät marginaalisiksi. Tämä on mielenkiintoista, sillä opettajat ovat koulun toimintakulttuurin keskeisiä toimijoita yhdessä oppilaiden kanssa. Opettajat ovat ainoa taho koulun sisällä, jotka voivat niin sanottulla ruohonjuuritasolla pyrkiä vaikuttamaan esimerkiksi koulun maineen puhdistamiseen ja uudelleen rakentamiseen, mikäli alueen koulu ei ole kouluvalintamittelöiden tavoitelluimpia. Onko kouluvalintojen julkikulttuuri niin voimakas ja pitkälle kehittynyt, että opettajat kokevat sitä vastaan kamppailemisen turhauttavana? Vai kuvastaako opettajien voimattomuus jotain opettajien ammattiposiitiosta?

Opettajien ammattikuvaan on perinteisesti liitetty yhteiskunnallinen nuhteettomuus, solidaarisuus ja kuuliaisuus. Uskomme tällä ammattiposiitiolla olevan niin vahva status, että se jollain tavoin rajoittaa opettajien toimintaa. Yhteiskunnassamme opettajien ammattikuvaan liitetään vaatimus neutraaliudesta. Opettajien ei haluta ottavan radikaalisti kantaa poliittisiin tai yhteiskunnallisiin asioihin. Jyri Lindén (2002) on tutkinut opettajuuden rakentumista virallisteksteissä. Myös Lindén ilmentää tutkimuksessaan opettajien voimattomuutta paikantaen aineistostaan ”mykistävän diskurssin”, jossa kasvattajille tarjotaan kaksijakoinen asema. Tämä kaksijakoisuus paikantuu toimijaksi, joka on kykenemätön puolustamaan itseään ja jonka puolesta muiden tulee puhua. Toinen puoli

kuvaa toimijaa, jolta ei löydy omaa mielipidettä ja jolle sen vuoksi voidaan ulkopuolelta asettaa valmiita mielipiteitä. Näin ollen opettajan suhtautumista asioihin ohjataan ulkoa käsin kertoen opettajille, miten asioista tulee ajatella. (Lindén 2002, 113.) Opettajan ammattiposition voimattomuutta heijastaa myös Räisäsen (2008) tutkimus, jossa tarkasteltiin opettajan yhteiskuntasuhteen ja vaikutusvallan rakentumista Opettaja-lehden mielipidekirjoituksissa vuosina 1978 ja 2004. Räisänen mukaan opettajalle muodostui tutkimuksessa melko voimakkaasti neutraaliuteen tai vaikenemiseen pohjaava suhde yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kysymyksiin. (Räisänen 2008, 120.) Mieltävätkö opettajat alisteisen asemansa ammattikuvaansa kuuluvana normina, jota tulee oman ammattiposition kautta pyrkiä jäljentämään? Nähdäksemme opettajien ammattikuvaan liitetty normisto on niin vahva, että yksilötasolla opettajan on vaikea muuttaa sitä. Siten opettaja on taipuvainen uusintamaan vallitsevaa kuvaa omasta ammattikulttuuristaan.

Jotta opettajan ammattiposition liittyvää normistoa voitaisiin muuttaa ja uudelleen rakentaa, olisi huomio suunnattava opettajankoulutukseen. Tutkimus opettajaopiskelijoiden vaikuttamisprofiilista osoittaa opettajaopiskelijoiden yhteiskuntasuhteen olevan melko jäsentymätön ja heikko. Vaikka opettajaopiskelijat kokivat olevansa aktiivisia, todettiin heidän olevan kuitenkin poliittisesti passiivisia. (Syrjäläinen, Värri, Piattoeva & Eronen 2006.) Täten opettajan ammattikuvan vanha normisto iskostuu uusille opettajaopiskelijoille jo hyvin varhain ja siten nykyinen opettajankoulutus vahvistaa vallitsevaa ammattiposition liittyvää voimattomuutta. Sen vuoksi passiivisen kulttuurin muuttaminen tulisi aloittaa jo opettajankoulutuksesta, jotta opettajat kykenisivät osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun aktiivisemmin.

Vaikka tutkimuksestamme heijastuivat opettajan ammattiposition marginaaliset vaikutusmahdollisuudet kouluvalintakulttuuriin, voisi opettajan ja koulun vaikutusmahdollisuuksia kasvattaa koulun eduksi ja siten voimattomuus ei jäisi pysyväksi tilaksi. Bernelius kannustaa suomalaisia kouluja eräällä Berliinin Kreutzerbergin koulun esimerkillä. Asuinalueella asui paljon hyvin koulutettuja vanhempia, joiden suosiota alueen lähikoulu ei nauttinut. Moni vanhempi kuljetti lapsensa muualle kouluun. Alueen lähikoulusta tuli eriytynyt ja oppilasaines koostui maahanmuuttajataustaisista oppilaista. Koulu kuitenkin päätyi muuttamaan kehityksensä suuntaa ottamalla yhteyttä kaikkiin alueen vanhempiin pyrkien synnyttämään yhteisöllisyyttä järjestäen erilaista toimintaa. Koulussa uskottiin, että näin vanhemmat voisivat ehkä paremmin ymmärtää toisiaan ja heidän

lapsiaan. Tahtotilalla ja tavoitteellisella toiminnalla koulu saavutti asettamansa päämäärän, ulosvirta kääntyi vetovoimaksi, ja pian lähes koko ikäluokka tuli oman alueensa lähikouluun. Eriytyminen katkesi ja oppilasryhmien väliset suhteet saavuttivat balanssin ahkeran ponnistelun myötä. (Korkeakivi 2012, 12.) Berliinin esimerkki osoittaa määrätietoisen toiminnan tuloksellisuuden. Voisiko samanlainen esimerkki toimia myös Suomessa niillä alueilla, joissa koulujen eriytymistä on havaittavissa? Koulun imagon parantaminen ja vetovoiman saavuttaminen edellyttää myös henkilökunnan täysipainoista sitoutumista projektiin. Suomessa, jos missä, tunnetaan talkookulttuuri sotavuosien perintönä, jolloin asuinrakennuksia rakennettiin tuhansittain talkoovoimin. Mutta onko tuosta perinnöstä nykypäivän kansalaisilla enää ammennettavaa? Onko palkkatyö ja jälkimoderni yhteiskunta vieraannuttanut myös opettajat talkookulttuurista? Jos näin on, ei ihme, etteivät opettajat koe vaikutusmahdollisuuksiaan kovin suuriksi kouluvalintakulttuurin osatekijöinä.

Koulun maineen kohottaminen ja erilaisten tapahtumien järjestäminen vaatisi luonnollisesti opettajakunnan resursseja, jotka ovat jo entuudestaan monen opettajan mukaan tiukoilla. Näin kyse ei välttämättä ole pelkästään tahtotilasta, vaan myös konkreettisesti ajasta ja voimavaroista. Asetelma on haastava, sillä kiristyvässä taloudellisessa tilanteessa valtio palauttaa vastuuta yhä enemmän kunnille ja kunnat siten kouluille. Jotta eriytynyt koulu voisi muuttaa kehityksensä suunnan, tarvitaan ruohonjuuritason tekoja opettajien taholta. Valtionavustukset olisi keino lisätä kuntien resursseja panostaa eriytyneisiin kouluihin, joissa tarvitaan kipeästi lisäresursseja, jotta kehityksen suunta voitaisiin kääntää. Tosin voidaan myös kysyä, ovatko valtionavustukset pidemmän päälle vain ensiapua, jos itse ongelman ydin on syvemmillä yhteiskunnassamme. Onko laki ja sen muuttaminen ainut todellinen keino vaikuttaa eriyttävään koulupolitiikkaan, jota kouluvalintakulttuurin voidaan sanoa kasvattavan? Toinen aspekti, joka eittämättä tulee mieleen koulun avatessa ovensa ympäröivälle yhteisölle, on se, että onko suomalainen kulttuuri vielä valmis monikulttuuriseen, sosioekonomisesta statuksesta vapaaseen yhteistyöhön vanhempien, koulun ja yhteisön välillä. Mikäli olemme tällä saralla vielä keskeneräisiä, ei koulun aktiivinen ponnistelu ja kampanjointi yhteisönsä hyväksi välttämättä tuottaisi odotettua tulosta. Tästä seuraisi resurssien hukkaamista ja epäonnistuneita kokemuksia, jotka tuskin kannustaisivat vastaaviin yhteistyötempauksiin tulevaisuudessa. Toisaalta aina ei voi pelata varman päälle arvioimalla suunnitellun strategian

todellista toimivuutta; joskus on vain uskallettava kokeilla, jos jotain halutaan aidosti saavuttaa.

Yhteiskunnassa, jossa kilpailu, valinnan vapaus ja paikallinen autonomia ovat ”päivän sanoja”, tulisi koulun ottaa suurempi rooli ja siten määrittellä omaa suhdettaan vanhempiin, päättäjiin ja muihin koulua sitoviin tahoihin. Julkisuus ja media ovat tässä keskustelussa avainsanoja, ongelma vain on, että suomalaiset koulut eivät ole tottuneet pohtimaan omaa näkyvyyttään tai julkisuuskuvaansa, saati ottaen kontaktia lähiympäristöön päämäärätietoisesti. Kouluissa ei ole vielä havahduttu siihen, miten voimakkaasti media toimii tiedon välittäjänä ja mielikuvien luoja. Koulun julkisuuskuva on vahvasti sidoksissa koulua koskeviin poliittisiin päätöksiin sekä erilaisiin hallinnollisiin ja alueellisiin ratkaisuihin. (Väljærvi 2009, 124.) Siten hyvän imagon rakentaminen tai kehnon imagon korjaaminen voi olla koulun elinvoimaisuuden ja jatkuvuuden kannalta ensiarvoisen tärkeää. Medialla ja erilaisilla viestimillä voidaan saavuttaa kauaskantoisia tuloksia esimerkiksi koulun maineen kohottamisen kannalta, mikäli koulu itse jaksaa aktiivisesti olla mediaan ja viestimiin yhteydessä sekä välittää myönteistä kuvaa tapahtumista ja onnistuneista kokeiluista koulussa.

Individualisuutta korostavassa maailmassa kasvatuksen vaatimukset lisääntyvät yhteiskunnan moniarvoistuessa. Kasvatus pirstaloituu monisäikeiseksi, koska enää ei ole selkeää suuntaa siitä, miten tai mihin pitäisi sosiaalistaa tai kasvattaa (Raivola 2000, 164). Ilmiö korostuu etenkin suurissa ja monikulttuurisissa kouluissa. Jokaisella perheellä on niin yksilölliset näkemykset kasvatuksesta, minkä vuoksi nykyään on vaikeampi piirtää kasvatuksen yleisiä linjoja ja päämääriä. Tämä asettaa koulun perustehtävälle haasteita kasvattaa erilaisista perheistä tulevia lapsia yhdenmukaisesti. Oppilaan yksilöllisen kasvun turvaaminen ja menestyksen takaaminen luo koululle paineita selviytyä näistä monista vaatimuksista. Vastatakseen vanhempien erilaisiin kasvatuseriaatteisiin ja vaatimuksiin ovat koulut alkaneet profiloitua, jotta erilaisille oppijoille voitaisiin tarjota yksilöllisyyttä tukevaa opetusta. Koulujen erikoistumisvaihtoehdot ja painotettu opetus saattavat samankaltaisia oppijoita yhteen. Oppilasryhmien homogenisoituminen tekee sosiaalisista verkostoista keinotekoisia, koska valikoiduissa oppilasryhmissä erilaisuus on tasoittunut. Näin ollen yhdenmukaiset ryhmät saattavat vääristää oppilaiden kuvaa erilaisuudesta. Siten kouluvalintojen vapauttaminen on ristiriidassa valloillaan olevan inklusioperiaatteen kanssa, jonka tavoitteena on saattaa nimenomaan erilaiset oppijat

yhteen. Nähdäksemme vanhempien tekemät vapaat kouluvalinnat eivät ainakaan tue inklusion toteutumista.

Kouluvalintakulttuuri tarjoaa mahdollisuuksia perheille, mutta valinnanmahdollisuudet eivät kata kaikkia. Voidaankin kysyä, ovatko kouluvalinnat eettisesti oikeutettuja yhteiskunnassa, jonka kantavana tukipilarina toimii tasa-arvon eetosta kantava peruskoulu. Paikantamamme kaupunkirakenteen diskurssi paljastaa opettajien näkökulmasta kouluvalintakulttuurin vahvan kytköksen asuinaluepolitiikkaan ja sosioekonomiseen statukseen. Näin ollen kouluvalintakulttuurin voidaan todeta lisäävän yhteiskunnan segregoitumista monilla eri tasoilla.

Tutkimuksessamme opettajien yleisin kouluvalinnoista aiheutuva uhka olikin pelko koulujen ja alueiden segregoitumisesta. Tämän perusteella voitaneen todeta, että tasa-arvoinen koulujärjestelmä, jossa oppilasohja olisi mahdollisimman heterogeeninen, vaikuttaisi olevan sellainen ideaali, josta opettajat haluavat pitää kiinni. Opettajien tasa-arvon vaatimus joutuu kuitenkin jatkuvasti kentällä kohtaamaan yleistyvän valintakulttuurin aiheuttamia seurauksia, jotka eivät aina kulje linjassa opettajien tasa-arvotoiveiden kanssa. Mitä sitten voitaisiin tehdä, jotteivät itse itseään ruokkivat noidankehät koulujen maineen ja asuinalueiden välillä nakertaisi tasavertaista kouluverkostoa ja näin alentaisi joidenkin koulujen oppimistuloksia ja asuinalueiden vetovoimaisuutta? Nähdäksemme kasvatuksella voitaisiin vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja arvo maailmaan sekä siten ehkäistä segregoitumista. Edellä olemme kuvanneet yksittäisen opettajan voimattomuuden aspektia kouluvalintakulttuurissa: moni opettaja pelkää kouluvalintojen aiheuttamaa segregatiota koulujen ja oppilaiden välillä, minkä vuoksi niihin luultavasti haluttaisiin puuttua, mutta yksilötasolla opettajilla ei ole välineitä vaikuttaa kouluvalintakulttuuriin. Niinpä keinot vaikuttaa kouluvalintakulttuurin aiheuttamaan segregatioon ovat tällä aikakaudella ylemmillä tahoilla kuten opetusvirastoilla ja valtiolla.

Tutkimuksestamme nousi esiin kaupunkirakenteen mahtipontinen vaikutus, jonka opettajat määrittelivät kouluvalintakulttuurin aiheuttaman diskurssien kehän ytimeksi. Kaupunkirakenne ja asuinalueen koostumus ovat sellaisia elementtejä, joihin vaikuttamisen voidaan sanoa olevan opettajien ulottumattomissa. Näin ollen kaupunkirakenteen huomioiminen palautuu tehtävänä valtiolle. Tähän asiaan ollaan jo herätty valtion ja EU:n

tahoilta. Eu:n Urban 2-ohjelman avulla on toteutettu vuosina 2001-2006 erilaisia helsinkiläiskoulujen kehittämishankkeita. Näiden hankkeiden avulla on pyritty parantamaan alueiden välistä tasa-arvoa palveluiden laadussa pienentämällä peruskoulujen välisiä eroja. Taustalla on ajatus, että turvallinen ja motivoiva oppimisympäristö on kaikkien alueiden lasten perusoikeus. (Bernelius 2008, 11.)

Eräs ulottuvuus kaupunkirakenteen ja koulun väliseen vetovoimaan saattaisi löytyä asuinalueen imagon päivittämisestä, brändäämisestä. Talousmaantieteilijä Sari Klinga huomauttaa, että ihmiset vaativat tänä päivänä asuinalueeltaan paljon; alueeseen liitettyillä mielikuvilla on vahva kaiku. Klinga rohkaisee asuinalueita työskentelemään imagonsa eteen. Hyvä ja positiivinen imago synnyttää lisää hyvää, jota yksittäiset ihmiset, yritykset ja palvelut seuraavat. Klingan mukaan negatiivista leimaa voi aina työstää. Alueen ominaisuudet tulisi osata paikantaa, jotta niistä voitaisiin rakentaa alueen voimavara. Näin ei esimerkiksi kaupunginosan monikulttuurisuutta tarvitsisi lähteä muuttamaan, vaan se tulisi voida kääntää alueen eduksi. (Yli-Parkas 2011, 6.) Asuinalueen brändäyksen on Klingan mukaan perustuttava tosiasioihin, sillä positiivisia mielikuvia ei voi liimata negatiivisten päälle ilman asukkaiden ja yhteisössä elävien aktiivista toimintaa asuinalueensa hyväksi. Myös hyvän brändin rakentuminen ja sen ylläpitäminen vaativat niin sanottua ruohonjuuritason toimintaa, kuten paikallisten asukkaiden ja yrittäjien yhteisiä ponnisteluja alueen hyväksi. (Launonen 2011, 12.) Koska moni lapsiperhe puntaroi asuinalueen valintaa alueen koulun, sen ominaisuuksien ja etäisyyden perusteella mahdollisesta kodista, voidaan koulun maineen ja asuinalueen maineen sanoa muodostavan vahvan kombinaation. Jos asuinalueella on huono maine, ei alueen koulu tavallisesti ole kouluvalintakulttuurin suosituimpia. Näin ollen vetovoimaisen brändin rakentaminen olisi niin koulun kuin asuinalueenkin etu. Tällaiseen ruohonjuuritason työhön koulun kannattaisi käyttää resurssejaan yhdessä ympäröivän asukas yhteisön kanssa, koska pitkäjänteisellä ja sitoutuneella toiminnalla voi olla hedelmällisiä tuloksia alueen elinvoimaisuuden kannalta.

Kouluvalintakulttuuria on tarkasteltu kuluneina vuosina niin vanhempien kuin asiantuntijoidenkin taholta. Tämä tutkimus pyrki tuomaan esille opettajien näkökulmia ja kokemuksia kouluvalintakulttuurista. Nähdäksemme tutkimukset kouluvalintakulttuurista ovat tuoneet ne mahdollisuudet ja uhkakuvat laaja-alaisesti esille, joita vanhempien vapaista kouluvalinnoista voidaan sanoa syntyvän. Jatkossa voisi olla mielenkiintoista

tutkia, miten koulun painotukset tai erikoistumisvaihtoehdot ovat vaikuttaneet yksilön kasvuun ja kehitykseen myöhemmällä iällä. Onko esimerkiksi painotetun opetuksen piirissä opiskellut lapsi voinut ammentaa opetuksen ja koulun tarjoamia taitoja elämän varrella? Tai miten kouluvalinnan läpikäynyt kokee myöhemmin valinnan vaikutukset? Onko esimerkiksi valikoituminen painotettuun opetukseen luonut paineita menestyä jonkin tietyn oppiaineen tai taidon saralla? Valitsisiko kouluvalinnan kokenut henkilö omalle lapselleen koulun, eli kuinka merkittävänä kouluvalinnan vaikutus nähdään oman elämän suunnan kannalta? Mikäli lapsi olisi opiskellut koulussa, joka ei ole kullunut aikansa suosituimpiin kouluvalintakulttuurin näkökulmasta, olisi mielenkiintoista kuvata tällaisessa oppimisympäristössä opiskelleen lapsen kehityskulku aikuisuuteen. Oliko segregatio läsnä luokkahuoneessa ja vaikuttiko se oppilaan kasvuun tai yhteiskuntaan kiinnittymiseen myöhemmällä iällä?

Yhteiskunnan segregoituminen vaikuttaisi olevan hyvin vahvasti tulosisidonnaista, sillä ne, joilla on varaa valita esimerkiksi palveluiden saralta, valitsevat useimmiten yksityisen palvelun. Tämä on tietysti luonnollista, sillä matalapalkkaisten ansiot eivät usein riitä kalliimpien yksityispalveluiden ostamiseen. Jopa luomuruuan voidaan nähdä olevan valintana sellainen, jolla halutaan erottaa oma sosioekonominen status muista. Luomuruoka on yksityisten palveluiden ohella usein kalliimpaa, joka väistämättä suuntaa sen asiakaskunnan keskituloisiin tai keskituloa korkeampituloisiin. Ei siis ihme, että koulutkin ovat nykyään valintojen pyörteessä, kun yksilöiden keskinäinen segregoituminen on läpivalaissut jo suurimman osan yhteiskunnan osa-alueista.

Yleisesti vaikuttaisi siltä, että valtion luotsaamat instituutiot ovat murroksessa ja niihin kohdistuu yhä voimakkaampia muospaineita. Julkisten palveluiden rinnalle tulee yhä enemmän yksityisiä palveluntarjoajia. Terveysthuollon osalta esimerkiksi Helsinkiin on suunnitteilla yksityinen synnytyssairaala kahden julkisen synnytyssairaalan lisäksi. Vaikuttaa siltä, että ihmiset eivät enää luota kaikille yhteisiin palveluihin, vaan esimerkiksi vanhemmat haluavat yhteiskuntamme tarjoavan jotakin muuta tasa-arvoisena pidetyn peruskoulujärjestelmämme sijaan. Missä suomalainen peruskoulu on epäonnistunut, tai minkä takia peruskoulumme on menettänyt vanhempien luottamuksen? Kuinka vanhemmat saataisiin taas luottamaan suomalaisen peruskouluun osaamiseen? Vai onko luottamuspulassa kyse vanhempien epävarmuudesta tässä muuttuvassa yhteiskunnassa, jossa moni asia kokee muutoksia jatkuvasti? Ilmosen & Jokisen mukaan ihmiset vai-

kuttaisivat etsivän paikkaa muuttuvassa yhteiskunnassa, minkä vuoksi luottamuksen merkitys kasvaa ja on yhä ajankohtaisempi (Ilmonen & Jokinen 2002, 15). Ilmonen & Jokinen (2002) kuitenkin muistuttavat, että valintamme eivät ole täysin vapaita, sillä emme voi olla piittaamatta valintojemme seurauksista. Toimintamme ollessa vapaaehtoista olemme vastuussa valinnoistamme ja siinä mielessä moraalisia toimijoita. (Ilmonen 2002, 35.) Yhteiskuntamme ja vanhemmat ovat siten vastuussa kouluvalinnoista ja niiden seurauksista.

Kaikesta huolimatta suomalainen peruskoulu elää ja voi hyvin, ainakin vielä. Opettajat ovat antaneet peruskoulu 40 vuotta –kyselyssä suomalaiselle peruskoululle arvosanan 8–. Arvosana se lienee kansallisessa tarkastelussa olevan hyvä ottaen huomioon opettajan työkuva muutokset, oppilaspohjan eriytymisen ja resurssien kiristymisen. Kari Uusikylä (2006) kirjoittaa artikkelissa ”Rakastettu ja vihattu peruskoulu” seuraavasti:

”Kaikkien suomalaisten on syytä iloita peruskoulustamme. Opettajille kuuluu erityinen kiitos menestyksestä. Suomalaisella opettajalla on pää ja sydän sillä kohdalla, missä niiden tuleekin olla. Kansan hyvinvointi, menestys ja sivistyneisyys on turvattu niin kauan kuin opettajat uskovat kasvatuksen voimaan ja jaksavat tehdä arvokasta työtään. He tarvitsevat kotien ja koko suomalaisen yhteiskunnan tuen. Hyvä koulu on luotava joka ikisenä päivänä uudestaan. Se on arvokas tehtävä. Sivistynyt kansakunta huolehtii sekä päänsä että sydämensä hyvinvoinnista.

Katkelma herättää kysymään kouluvalintakulttuurin näkökulmasta, että löytyykö 2010 -luvun kodeista enää sitä luottoa ja tukea opettajaa ja koulua kohtaan instituutiona, että peruskoulu voisi hyvin vielä 2020-luvullakin. Jos yhteiskunnassamme peruskoululla on vahva sija, jonka eheyttä kodit tukevat, tulisi jokaisen koulun olla lapselle riittävän hyvä ja laadukas, myös lähikoulun. Tämä tekisi nähdäksemme kouluvalinnat tarpeettomiksi. Ilmeisesti näin ei kuitenkaan ole, sillä lähikouluperiaate on kyseenalaistettu jo usean vuoden ajan ja epäilyn volyyymi vaikuttaisi lisääntyvän vallitsevan koulutuspolitiikan rummuttamana.

Päättäjien taholla pitäisi tehdä selkeitä linjavetoja; halutaanko Suomeen marginaalinen huippuosaajien huippujoukko vai tasa-arvoisen peruskoulun pohjalta ponnistava maailman laajuisessa vertailussa keskitasoa selkeästi paremmin pärjäävien joukko. Tasa-arvon nimeen vannova peruskoulujärjestelmä mahdollistaa kaikille mahdollisuuden

nousta tuohon huippujoukkoon siinä, missä kouluvalintakulttuuri ylilyötynä pudottaa meidät kansainvälisessä PISA-vertailussa heittämällä alemmille sijoille kaventaen osajien joukon pieneksi ja alentavan keskimääräisiä oppimistuloksia. Jompikumpi pitäisi osata valita, sillä on selvää, että molempia emme voi saada ilman yhteiskuntaa horjuttavia seurauksia. Vaikka huippuosajien huippujoukko olisi ajatuksena kiinnostava ja jopa tavoiteltava, voi sen hinta olla yhteiskunnallemme liian kallis. Heikkenevät oppimistulokset lisääisivät eittämättä jo nyt ryöpsähtämään päässyttä syrjäytyneiden nuorten tilastoa, jonka kanssa olemme jo pulassa ratkoessamme, kuinka tämä joukko saataisiin takaisin pinnalle ja kiinnittymään uudelleen yhteiskuntaan. Tätä tilastoa tuskin kukaan haluaa enää kasvattaa entisestään. Valtion budjetista 2013 on jo nyt osoitettu 27 miljoonaa euroa nuorten työpajatoimintaan ja etsivään nuorisotyöhön. (Valtiovarainministeriö 2012, 28.) Mielenkiintoista onkin, kuinka pitkälle valintakulttuurin seurauksia täytyy nähdä, ennen kuin valtiovallan taholta ollaan valmiita tekemään radikaalimpia päätöksiä ohjata kouluvalintakulttuuria, jotta valinnoista aiheutuvaa koulujen ja yksilöiden välistä segregaatiota voitaisiin ehkäistä. Naapurimaassa Ruotsissa on jo tuloksia näkyvillä siitä, mitä seuraa siitä, jos koulut eriytyvät liikaa. Vaikka naapurimaata on pidetty aina jonkinlaisena edelläkävijänä, jota pieni ja sisukas Suomen periferia on monessa käänteessä seurannut, tulisi kouluvalintakulttuurin seurauksia Ruotsissa pitää uhkakuvina, joita Suomessa pyrittäisiin välttämään; Ruotsissa kouluvalintojen vapauttaminen on johtanut merkittävästi oppimistulosten keskimääräiseen heikkenemiseen ja koulujen keskinäiseen eriytymiseen. Peruskoulun eteen on pinnisteltä nyt noin 40 vuotta. Ansiot on luetavissa tuoreimmasta PISA -tutkimuksesta, jossa suomalaiset ovat jo kauan pidelleet kärkisijoja eri osaamisalueilla. Vaikka vapailla kouluvalinnoilla pyritään lähtökohtaisesti tukemaan yksilön kasvua tarjoten tälle ”se paras” koulupolku, ei tätä kasvua tulisi tehdä lähikoulun murenemisen hinnalla. Seuraukset voisivat yhteiskuntamme kannalta olla liian kohtalokkaat.

LÄHTEET

- Anttila, P. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. Hamina: Akatiimi Oy.
- Bernelius, V. 2005. Onko oppimistulokset valettu betoniin? Tutkimus Helsingin kaupunkirakenteen ja peruskoulujen oppimistulosten välisestä yhteydestä ja kouluvalintojen vaikutuksista. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto. Maantieteen laitos.
- Bernelius, V. 2008. Tutkimuksia 2008/3. Lähi(ö)koulu. Helsingin koulut ja kaupungin osat EU:n ja Urban 2-ohjelman kouluhankkeissa. Saatavana: http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/08_06_11_tutk_3_bernelius.pdf
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Hillamo, H. 2006. Tutkimustulosten manipulatiivinen käyttö väestö- ja yksinhuoltajakeskustelussa. Teoksessa J. Hallamaa, V. Launis, S. Lötjönen ja I. Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki. 318-333.
- Hilpelä, J. 2004. Järjen epäilyä ja suunnittelemattomuuden ylistystä? – ekskursio uusliberalistiseen koulutuspolitiikkaan. Kasvatus 1 (35), 55–65.
- Ilmonen, K. & Jokinen, K. 2002. Luottamus modernissa maailmassa. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 1999. Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 54-97.
- Kalalahti, M. & Varjo, J. 2012. Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus perusopetukseen sijoitumisesta ja valikoitumisesta. Kasvatus & Aika 6 (1) 2012, 39–55.
- Keränen, T. Lähikouluilla monta kilpailijaa Helsingissä. Yle uutiset Helsinki 3.1.2013. Osoitteessa: http://yle.fi/uutiset/lahikouluilla_monta_kilpailijaa_helsingissa/6436887 (Luettu: 7.5.2013)

- Kivirauma, J. 2001. Kohti eriarvoistavaa koulutuspolitiikkaa. Teoksessa Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. A. Jauhiainen, R. Rinne & J. Tähtinen (toim.) Toimittajat ja Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 73-90.
- Koivisto, O. 2006. Kouluvalinta vai koulun valinta? Oppilaiden valikoituminen yläkouluihin Espoossa keväällä 2006. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto kasvatustieteiden laitos.
- Koivuhovi, S. 2012. Perheet koulua valitsemassa –kyselytutkimus espoolaisperheiden yläkouluvalinnoista. Pro gradu –tutkielma. Käyttäytymistieteiden laitos. (PASC)-tutkimushanke.
- Korkeakivi, R. 2012. Koulujen karkkikaupassa. Keskiluokka pakenee eliittikouluihin, lähikoulu nojaa yhteisöön. Opettaja (49), 12.
- Kosunen, S. 2012. ”Meillä on siis kouluja, joista ne tulee: siis Suomen eliitti” –keskiluokan kouluvalinnat pois lähikoulusta. Kasvatus 43 (1), 7–19.
- Lahtinen, N. 2011. Oppilaan oikeudet ja vanhempien vastuu. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lampinen, O. 1998. Suomen koulutusjärjestelmän kehitys. Tampere: Gaudeamus.
- Launonen, P. 2011. Asuinalue voi olla brändi. Positiivisesta mielikuvasta hyötyy myös liikesijoittaja. Locus 3/2011, 12.
- Liiten, M. 2012. Opetushallituksen pääjohtaja: Kouluvalintaa tulisi rajoittaa. Helsingin Sanomat 27.2.2012.
- Lindén, J. 2002. Opettajuuden sosiaalinen rakentuminen. Näkökulmia opettajan ammatillisuuteen, autonomiaan ja identiteettityöhön. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lisensiaatin työ. Julkaisematon.
- Moser, U. 2010. På vilka grunder väljer föräldrar skola? Södertörn university.
- Muhonen, R. 2013. Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus – missä menet Suomi? <http://alusta.uta.fi/artikkelit/2013/01/29/koulutusmahdollisuuksien-yhdenvertaisuus-missa-menet-suomi.html> (Luettu: 7.5.2013)

Nurmi, V. 1989. Kansakoulusta peruskouluun. Porvoo, Helsinki, Juva : WSOY.

Perusopetuslaki 1998/21.8.1998.

Poikolainen, J. 2011. ”Miksi valita jo peruskoulu vaiheessa?” –Vanhempien kouluvalintastrategiat. Kasvatus 42 (2), 131–143.

Ranta, E. (2012) Erot kasvavat, näin koulu syrjäytyy. Taloussanomat 12.7.2012.

Raivola, R. 2000. Tehoa vai laatua koulutukseen? Helsinki: WSOY.

Riipinen, P. 2011. Perheet kouluvalinnan pyörteissä – Tutkimus turkulaisten perheiden yläkouluvalinnoista ja niiden syistä eri oppilasalueilla. Pro-gradu –tutkielma. Turun yliopisto, kasvatustieteiden laitos.

Rimpelä M. & Bernelius, V. (toim.). Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla: MetrOP-tutkimus 2010-2013. Mitä tiedettiin tutkimuksen käynnistyessä keväällä 2010?. Geotieteiden ja maantieteen laitoksen julkaisuja B1. 93 sivua. Helsinki: Yliopistopaino 2010..

Rinne, R. 2011. Maahanmuuttajat eivät valitse kouluun. http://www.utuonline.fi/sisalto/artikkeli/Maahanmuuttajat_eivat_valitse_kouluun.html

Luettu: 19.10.2012

Rinne, R., Seppänen, P. & Sairanen, V. 2012. Suomalaisen yhtenäiskoulun eriytyvät koulutiet. Oppilasvalikointi perusopetuksessa, esimerkkinä Turun koulumarkkinat. Yhteiskuntapolitiikka. 1/2012. Saatavana:

(<http://www.stakes.fi/yp/2012/1/seppanen.pdf>)

Räisänen, M. 2009. Transformatiivisuuden säikeitä opettajapuheessa –Diskurssianalyysi opettajana yhteiskuntasuhteen rakentumisesta Opettaa-lehdessä. Teoksessa Samalta viivalta 3 – Kasvatusalan valintayhteistyöohankkeen (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto 2009. M. Hillilä & P. Räihä (toim.) Jyväskylä: PS-kustannus.

Salminen, R. 14.9.2012. Peruskoulun hajoaminen huolestuttaa opetusministeriä. Yle uutiset

http://yle.fi/uutiset/peruskoulun_hajoaminen_huolestuttaa_opetusministeria/6294123

(Luettu: 16.10.2012.)

Salonen, J. & Veijola, N. 2012. ”Halutaan vaihtaa lapselle parempi koulu” – vanhempien koulushoppailun jäljillä. Kandidaatin tutkielma. Tampereen yliopisto.

Saloviita, T. 2008. Kaikille avoimeen kouluun- erilaiset oppijat tavallisella luokalla. Jyväskylä: PS-kustannus. 3. uud. painos.

Seppänen, P. 2006. Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa – suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatustalan tutkimuksia 26. Turku: Painosalama.

Skawonius, C. 2005. Välja eller hamna. Det praktiska sinnet, familjers val och elevers spridning på grundskolor. Akademisk avhandling för filosofie doktorexamen. Pedagogiska institutionen. Stockholms universitet.

Suoninen, E. 1999. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E.Suoninen Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 17-36.

Syrjäläinen, E., Värri, V., Piattoeva, N. & Eronen, A. 2006. ”Se on sellaista yleissivistävää toimintaa” – opettajaksi opiskelevien käsityksiä kansalaisvaikuttamisen merkityksestä. Teoksessa J. Rantala & J. Salminen (toim.) Kansalaisvaikuttamisen edistäminen koulussa ja opettajankoulutuksessa. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 5, 39-66.

Uusikylä, K. 2006. Rakastettu ja vihattu peruskoulumme. Teoksessa Yhtenäisenperuskoulun menestystarina (toim.) K. Hämäläinen, A. Lindström & J. Puhakka. Helsinki.

Yli-Parkas, H. 2011. Martti on hauska, Pääskyvuori hukassa, Uittamo siltä väliltä. Jokaisella Turun kaupunginosalla on oma brändinsä – hyvässä ja pahassa. Turun Sanomat 29.6.2011.

Valtiovarainministeriö. 2012. Budjettikatsaus 2013.

http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/budjetti/budjettikatsaus_2013/fi.pdf (Luettu: 7.5.2013.)

Varjo, J. 2011. Koulumarkkinat ja segregatio – kouluvalinnan yhteiskunnallinen hinta.

http://www.helsinki.fi/kupoli/Kaupunktutk_hankehakemus_julk.pdf (Luettu 20.3.2013.)

Verkkouutiset 6.10.2012. Gustafsson: Tasa-arvoinen koulu vaatii nopeita korjaustoimia.

<http://www.verkkouutiset.fi/index.php/politiikka/984-politiikka/110192-110192> (Luettu: 18.10.2012)

Väljærvi, J. 2009. Suomalainen koulu oppimisen mahdollistajana ja kannustajana. Teoksessa Pisa09. Kestääkö osaamisen pohja. S. Sulkunen & J. Väljærvi. Saatavana:

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm12.pdf?lang=fi>

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake

Opettajan kokemukset kouluvalintakulttuurista

Sukupuoli (Mies /Nainen)

Olen opettajana (Alakoulussa / Yläkoulussa)

Onko sinulla omakohtaisia kokemuksia vanhempien tekemistä kouluvalinnoista työsi kautta?

Kyllä

Ei

Jos vastasit "Ei", siirry seuraavan kysymyksen yli.

Minkälaisia havaintoja olet tehnyt vanhempien tekemistä kouluvalinnoista?

Millaisia mahdollisuuksia tai uhkia näet vanhempien vapaiden kouluvalintojen aiheut-

tavan koulun toiminnan kannalta?

Miten uskot seuraavien tekijöiden vaikuttavan vanhempien tekemiin kouluvalintoihin? Arvioi.

	en usko vaikuttavan	uskon vaikuttavan vain vähän	en osaa sanoa	uskon vaikuttavan jonkin verran	uskon vaikuttavan merkittävästi
Painotettu opetus jossakin	☐	☐	☐	☐	☐

oppiaineessa

Opetuksen taso

Koulun maine

Koulukiusaaminen

Sisäilmaongelmat

Maahanmuuttajaoppilaiden määrä koulussa

Erityisoppilaiden määrä koulussa

Koulun sijainti

Kaverien sijoittuminen samaan kouluun

Koulun henkilökunta

Millä seuraavista kuvaisit suomalaista lähikouluperiaatetta? Valitse yksi seuraavista.

- Lähikouluperiaate on suomalaisen peruskoulujärjestelmän ja hyvinvointivaltion tukijalka ja perusta.
- Lähikouluperiaate on murroksessa.
- Lähikouluperiaate on säilytettävä keinolla, millä hyvänsä.
- Lähikouluperiaate ei enää palvele nykyisen yhteiskuntamme tarpeita.

- Ei mikään yllä mainituista.

Mihin seuraavista tekijöistä näet kouluvalintakulttuurin vaikuttavan koulun toiminnan kannalta? Valitse alla olevista vaihtoehdoista näkemyksiäsi kuvaavat vaihtoehdot.

- Oppilaiden määrä koulussa
- Oppilasaines
- Opettajan oma luokkatyöskentely
- Opettajan työssä jaksaminen
- Motivoituneisuus omaan työhön
- Työilmapiiri
- Ei vaikuta koulun toimintakulttuuriin

Kiitos vastauksistasi! Mikäli sinulla on kokemuksia kouluvalintakulttuurista työsi kautta, olisimme kiinnostuneita kuulemaan näkemyksiäsi lisää haastattelun merkeissä.

Jos sinua saa tulla haastattelemaan, olisitko ystävällinen ja lisäisit yhteystietosi ja koulun nimen, jossa työskentelet alla olevaan kenttään "yhteystiedot", jotta voimme ottaa sinuun yhteyttä. (Koulu ja opettajan henkilöllisyys pysyvät tutkimuksessamme salassa.)

- Opiskelijat Nane Veijola ja Johanna Salonen

Yhteystiedot

Liite 2. Haastattelurunko

Kouluvalintakulttuurin tiedostaminen ja opettajan omat kokemukset

- Oletko kohdannut työsi kautta vanhempien tekemiä kouluvalintoja?
- Mistä asti olet havainnut kyseisen ilmiön olemassaolon?
- Millaisia kokemuksia sinulla on kouluvalintakulttuurista?
- Millaisena näet kouluvalintakulttuurin? → Näetkö siinä mahdollisuuksia/uhkia koulun toimintakulttuurin kannalta?

Kouluvalintakulttuurin mahdolliset vaikutukset opettajan työnkuvaan

- Ovatko vanhempien tekemät kouluvalinnat vaikuttaneet millään tapaa omaan työskentelyysi opettajana?
- Ovatko valinnat vaikuttaneet opetusryhmien/oppilasaineksen muodostumiseen?
- Näkyykö valintakulttuuri luokan tuntityöskentelyssä? Oletko tehnyt asialle jotakin, mitä?
- Vaikuttaako valintakulttuuri luokan keskinäisiin suhteisiin?
- Uskotko, että voit vaikuttaa vanhempien tekemiin kouluvalintoihin?

Kouluvalintakulttuurin mahdolliset vaikutukset työorganisaatioon

- Ovatko kouluvalinnat vaikuttaneet työyhteisöön tai sen ilmapiiriin, jos on niin miten?
- Oletteko keskustelleet henkilökunnan kanssa vanhempien tekemistä kouluvalinnoista?

Kouluvalintakulttuurin vaikutukset kouluun

- Miten määrittelisit nykyisen koulusi suhteessa kouluvalintoihin?
- Näetkö nykyisen koulusi olevan ns. ”haluttujen” koulujen joukossa? Mistä tämä voisi johtua?
- Joutuuko koulusi markkinoimaan itseään?

Onko keskustelutuokiomme aikana herännyt jotakin muita ajatuksia? Haluaisitko palata vielä johonkin teemaan?

Liite 3. Viesti rehtoreille

Hei,

olemme luokanopettajaopiskelijoita Tampereen yliopistosta ja teemme pro gradu –tutkielmaa vanhempien kouluvalinnoista. Kouluvalinnaksi määritämme sen, kun vanhemmat hakevat lapselleen paikkaa jostakin muusta kuin kunnan osoittamasta lähikoulusta. Haluaisimme haastatella opettajia ja kuulla heidän näkemyksiään vanhempien kouluvalintakulttuurista. Tutkimuskohteeksi olemme valinneet pääkaupunkiseudun, koska kouluvalintakulttuuri ilmenee parhaiten tällä hetkellä maamme suurimmissa kaupungeissa.

Tutkimuksemme koostuu kahdesta osasta; kyselylomakkeesta ja haastattelusta. Kyselylomakkeen pyrimme lähettämään mahdollisimman moneen pääkaupunkiseudun kouluun, minkä lisäksi toivoisimme saavamme muutaman vapaaehtoisien vielä haastateltavaksi. Kyselylomakkeeseen vastaaminen vie aikaa noin 5-10 minuuttia. Lisäksi pyydämme kyselylomakkeen yhteydessä vapaaehtoisia opettajia jättämään yhteystietonsa lomakkeen loppuun, mikäli heitä saisi tulla vielä haastattelemaan.

Kysymmekin teiltä, saisimmeko lähettää koululenne sähköisen kyselylomakkeen, jonka pyydämme teitä välittämään koulunne opettajille?

Toivomme pikaista vastausta (mielellään tämän viikon loppuun mennessä), jotta voimme välittää tiedon opetusvirastolle, joka myöntää meille tutkimusluvan. Luvan saatamme, tarkoituksenamme on aloittaa kyselylomakkeiden lähettäminen pikimmiten vuodenvaihteessa. Kaikki opettajat ja heidän edustamansa koulut tulevat pysymään tutkimuksessamme täysin anonyymeina, mutta opetusvirasto tarvitsee rehtorien puollon.

Olisimme kovin kiitollisia avustanne!

Talvisin terveisin

Nane Veijola & Johanna Salonen